

m. t. öngören, e. özkök, j. güllizar, ö. şenyapılı,
y. küçük, i. m. başat, n. danyal, s. şölcün,
a. yaran, s. altın, g. akarsu, e. oyal, ö. ince,
g. sayari, m. buyrukcu, t. dursun, a. say.

televizyon özel sayısı

AYLIK DERGI

Çünkü yazılanı

SUNU

Sayın Talip Apaydın'dan dost-
ça, kısa bir mektup ile bir açıklama yazısı aldım. Apaydın'ın açıklamasını bu sütunlara aynen geçiriyorum :

«Sayın Ahmet Say,

Türkiye Yazıları Dergisi'nin «Sarı Kavun» adlı öykümü arka kapağına koyduğunuz sayısı ile aynı öyküyü eleştiren yazınızın çıktığı son sayısı bana gönderilmediği için çok geç okuyabildim. Yazılarımı lehte ya da aleyhte eleştiren yazılara bazı arkadaşların yaptığı gibi fazla önem vermem. Onları yararlanabildiğim ölçüde ciddiye alırım. Ama sizin eleştirinizin üstünde durmak gerekliliğini duydum. Çünkü hem öykünün özüne inmeden, orada söylenmek istenen düşünceyi kavramadan eleştiriyorsunuz, hem de kaçınılmaz birtakım çelişkilere düşüyorsunuz.

Sanatsal ürünlere kalıplaşmış şematik bir yaklaşımla bakmak bu yanlışları doğurur.

Öyküdeki olay şuydu kısaca, az toprağı olan yoksul bir köylü ailesi, yetiştirdiği ürünleri kasaba pazarına götürüp satar. Türkiye'nin yaygın bir gerçeği. Bu arada bostanda az yetişen, çekirdeği kimbilir nereden düşmüş, iyi cins sarı bir kavun büyür. Baba sakat bir adam, bostanda yatıp kalkar, kavuna gece gündüz hizmet eder, büyütür. İyi bir kavun olur. Çekirdeğini alalım, gelecek yıllarda bu kavundan yetiştirelim diye tutturur. Üretici insanın ileriye dönük saygı duyulması bir tutumdur bu. Köylünün üretim çabasında yalnız bırakıldığının da simgesidir. Oğul, kavunu kendimiz yiyelim, çekirdeğini de alalım der. Siz bunu Lenin'in «köylü bencildir, kendi malına sahip olmak ister» gibilerden değildiği görüşlere kadar uzatıyorsunuz. Benim hiç düşünmediğim sonuçlar çıkarıyorsunuz. O zaman ne oluyor bakın, ana «kavunu satalım, çok para eder» diyor, ısrar ediyor. Kavunu dört saat uzaktaki kasaba pazarına kucakta taşıyor. Bir alıcıya çekirdeklerini almak koşuluyla yedi buçuk liraya satıyorlar. Sizin açınızdan yaşlı kadın Lenin'in görüşlerine uygun davranıyor, ama

oğul karşı çıkıyor. Gülünç değil mi? Sanatsal yapıtlara şematik bir tutumla bakmak budur işte. İnsan bu çıkmaza götürür.

Ben Sarı Kavun öykümde çok başka birşey anlatmak istemişim. Kentsoyluların pazardan manavdan alıp yedikleri o sebzelerin, meyvelerin nasıl yetiştirildiğini, nasıl getirildiğini, üretimin ne mene bir iş olduğunu anlatmak istemişim. Hiç oraya bakmak istemiyorsunuz. Öykü roman, yaşamın ayrıntılarını anlatır. Okuyucuyu o dünyaya götürür. Olayın ve insan sıcaklığının iyi kötü ortamında dolastırır. Yanlışları doğruları sezdirir.

Siz benim öyküme, orada anlatmak istediğim somut dünyaya, üretim dünyasına bir kentsoyu uzaklığı ile bakıyorsunuz. İlginizi çekmiyor üretici insanın yaşam zorlukları. Bencil olmasınlar, üretip getirsinler, biz de alıp yiyelim demek istiyorsunuz. Ama nasıl, hangi koşullar içinde? Orası sizi hiç ilgilendirmiyor.

Sağlık olsun. Öykümü anlayıp beğenenler de çıkacak. Hiç kuş-kum yok.»

Bu özel sayıdaki «sunu» yazısının başlıca görevi sayın Apaydın'a cevap vermek değil. Aslında, yukarıdaki açıklamaya cevap vermek gereğini de duymuyorum: Benim 31. sayıdaki yazım ortadadır. Apaydın'ın gönderdiği cevabı da yayımlıyoruz, değerlendirme sizlerin... Ama Talip ağabeyin bu yazısında ilginç bulduğum ve kendisinden öğrenmek istediğim bazı şeyleri fırsat çıktıkça sormak isterim. Şimdilik tek bir soru ve okurlarımıza bir hatırlatma :

SORU : Sayın Talip Apaydın, «kalıplaşmış şematik yaklaşım» dediğiniz, sosyalizmin bilimi mi? Söyleyin lütfen, evet mi, hayır mı?

OKURLARA AÇIKLAMA : Sevgili arkadaşlar, hikâyesini yayımladığımız bir yazarın aynı ürünü nü ertesi sayı eleştirme hakkını sunlardan alıyoruz :

Birincisi, «Türkiye Yazıları», eleştiri ve özeleştiriye ilke olarak benimsemiş bir dergidir ve bu il-

kesini sonuna kadar, ödünsüz ve sakınmaksızın, kimseye ayrıcalık tanımaksızın sürdürecektir.

İkincisi, ilk sayılardan beri hep şunu dedik: **Ustaların dergimizde yayımlanan yapıtlarının sorumluluğu daha çok kendilerindedir.** Sorumluluk daha çok kendilerinde olduğu için, yapıtı pek tutmadığımız tanınmış bir yazarın ürününü de yayımlarız, ama onları eleştirinin dışında tutamayız.

Üçüncüsü, eleştiri ve özeleştiriye, ürünlerini dergide yayımladığımız birçok yazara yönelttik ve böylece eleştirinin açıklık içinde, kamuoyu önünde yapılması zorunluğunu daha önceki başka örneklerle sergiledik. Apaydın'ı bunun dışında tutamazdık.

«Özel Sayı»lar, dergiciliğe katkı getiren, ama bir yığın eksikliği de taşıyan sayılardır. Elinizdeki sayı da öyle. Çalışma kurulumuz üyesi, televizyoncu arkadaşımız Dinçer Sezgin'in görevli olarak bir buçuk ay süreyle Ankara'dan ayrılması ve televizyon yazarımız Sezer Durukan'ın ciddi bir trafik kazası geçirmesi yüzünden, yayım programımız aksadı.

Bir noktayı daha belirtmeliyiz: Bu özel sayının yazıları, Ekim ayının ilk günlerinde elimize geçtiği halde, araya 10 günlük bir tatilin girmesiyle Ankara'da açık basımevi bulamadık ve Kasım sayısı ister istemez gecikti.

«Televizyon Özel Sayısı»nı beğeneceğinizi, ondan yararlanacağınızı umuyoruz.

Türkiye Yazıları Yayınları'nın «şiir dizisi», okurlarımızdan büyük destek gördü. «Hüznün İsyân Olur»un 2000 adetlik ilk baskısı tükendi, ikinci baskısını hazırlıyoruz. «Kendinin Avcısı» edebiyat severlerin derin ilgisiyle karşılaştı. Azer Yaran arkadaşımızın «Mayıs», Gültekin Emre arkadaşımızın «Kursun Bir Siperde», Veysel Öngören arkadaşımızın «Remo ve Salo» adlı kitaplarını Kasım ayı içinde çıkartmış olacağız.

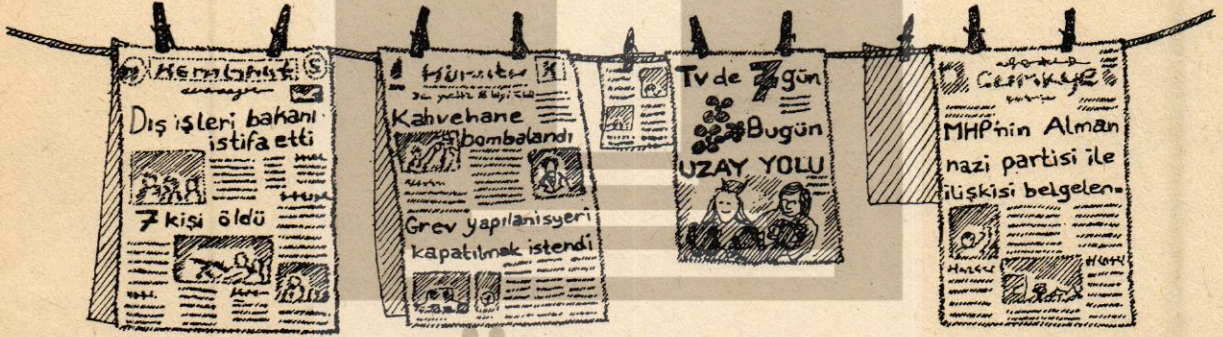
Sevgi ve dayanışmayla...

AHMET SAY

türkiye yazıları

AYLIK DERGI

televizyon özel sayısı

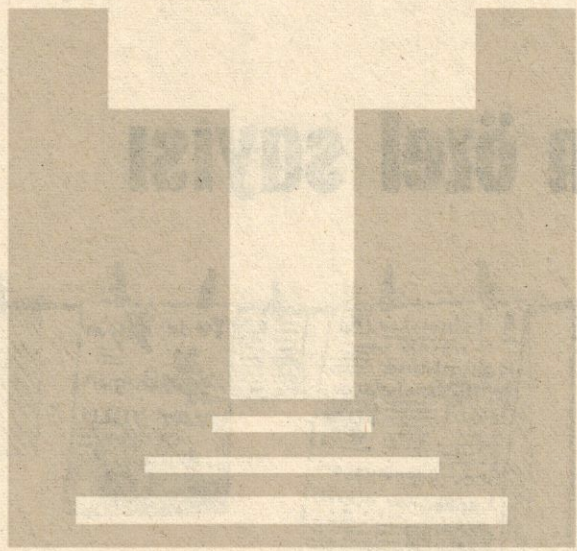

m. t. öngören, e. özkök, j. gülizar, ö. şenyapılı,
y. küçük, i. m. başat, n. danyal, s. şölçün,
a. yaran, s. altan, g. akarsu, e. oyal, ö. ince,
g. sayarı, m. buyrukçu, t. dursun, a. say.

1918

FINNISH

1918

TÜSTAV

Sanatçılar Birliği'nden Karikatürler

Mahmut T. Öngören	4	Dünyada ve Türkiye'de Televizyon
Başaran	6	Oy Canlarım
Sennur Sezer	7	Doğum Kontrolculara
Bertolt Brecht	8	Öteki Yüz
Dr. Ertuğrul Özkök	9	«İdeolojik Sızıntı»
Osman N. Baranus	13	Gündüz Sefası
Jülide Gülizar	14	Söyleşi
Önder Şenyapılı	16	TV'nin Türk Toplumuna Etkisi
Yalçın Küçük	19	Söyleşi
Mehmet Güler	21	Mezartaşı Çiçekleri
İ. Mert Başat	22	TV Üzerine Genel Notlar
Nusret Kemal	24	Ceren
Aydın Hatipoğlu	25	Şiirler
Nezih Danyal	26	Söyleşi
Erkan Oyal	28	TV Yayın Politikası
Mehmet Kıyat	30	Dizgin
Günay Akarsu	31	Görüşme
Selçuk Altan	32	TV Haberleri
Bir Çeviri	35	Sanat Türleri ve TV
Hüseyin Atabaş	37	Bitmeyen
Azer Yaran	38	Görüşme
Nedim Çay	40	Eski Bir Anı
Güngör Sayarı	41	TV'de Spor
Özdemir İnce	45	Söyleşi
Nurullah Can	46	Onlara
Muzaffer Buyrukçu	47	Günlük
Ali Hikmet	52	Limansız
Tarık Dursun	53	Pansiyon
Süha Tuğtepe	55	Hizmetçiye Türkü

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : Ahmet Say / Yönetim yeri : Selânik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : P.K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone : 300 lira, altı aylık : 150 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 200 lira, altı aylık 100 lira. ABD için 50 öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtım : Özgür Dağıtım, İstanbul / Ankara dağıtım : Çark Dağıtım / Ege dağıtım : DATİC, Konak, İzmir / Temsilcilikler dağıtım : Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt : FERYAL Matbaacılık ve Kâğıtçılık Sanayii Tel : 25 38 78- ANKARA

inceleme

Dünyada ve Türkiye'de Televizyonun Gelişimi

Mahmut Tâli Öngören

Gerçekte bu başlık oldukça yanıltıcı anlamlar taşıyor. Dünyada televizyon acaba gerçekten gelişiyor mu? Eğer geliyorsa, bu gelişim hangi alanda oluyor? İzence yapımı alanında mı? Yoksa teknolojik bir gelişmeyle mi karşı karşıyayız? Bu gibi soruların yanıtlarını Türkiye gibi geri bırakılmış ülkelerin çıkarları açısından vermeliyiz. Televizyonun Türkiye'deki gelişimini dünyanın diğer ülkelerinde görülen yeniliklerle birlikte izleyerek TÜRKİYE YAZILARI için bu küçük incelemeyi hazırlarken gerek çeşitli basılı kaynaklardan ve gerekse çeşitli ülkelere edindiğim izlenimlerden ve bu alanda çalışanlarla yaptığım konuşmalardan yararlandığımı belirtmeliyim. Eğer öğünmek gibi sayılmazsa, televizyonun çeşitli amaçlar için kullanımını incelemek ya da toplantılara, tartışmalara, seminerlere, TV ve film şenliklerine katılmak ve hattâ TV izlenimleri hazırlamak amaçlarıyla şu ülkelere mesleksi geziler yaptım : İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Batı Almanya, İtalya, İsveç, İsveç, Finlandiya, Sovyetler Birliği, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Bahama Adaları, Kanada, Danimarka, Hindistan, İran, İsrail, Malezya, Monako, Hollanda, Pakistan, Singapur, Tayland ve Tunus.

Tüm bu ülkelerde TV ile ilgili olarak topladığım mesleksi izlenimleri yazmaya kalksam, koskocaman bir kitap oluşturmam mümkündür. Fakat buna olanak yok. Ama elime geçen fırsatı TÜRKİYE YAZILARI'nda değerlendirebildiğim için çok mutluyum. Yukarıda adlarını verdiğim bu ülkelerdeki TV ile ilgili durumları Türkiye'dekilerle karşılaştırmaya kalksam, «gelişim» bakımından hemen çok önemli bir nokta üzerinde durmam gerekir. O da Türkiye'de televizyonun özerkliği için verilmiş olan mücadelenin bir eşine diğer ülkelerde pek kolay rastlanmadığıdır. Gerçi yukarıda adları belirtilen ve diğer ülkelerde, hat-

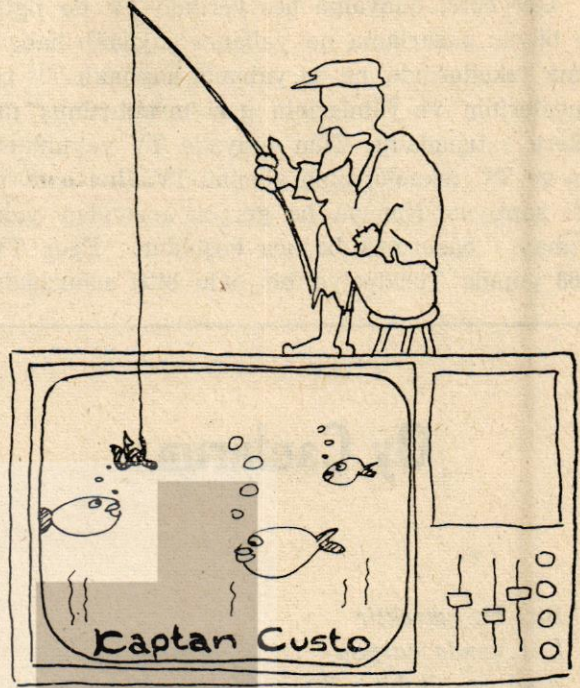
ta örneğin anamalcı görüşün egemenliğini sürdürdüğü yerlerde, televizyon belli bir özgürlük ortamına erişmiş bulunuyor. Ne yazık ki, Türkiye'de televizyon bu bazı gelişmiş anamalcı ülkelerdeki özgürlük havasına bile sahip değil. Üstelik bu gibi ülkelerin televizyonları aldatıcı bir özgürlüğün içinde de bulunuyorlar. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin tecimsel TV örgütleri tüketimi TV reklamları ile kamçılama işlevinin dışında, politikacılar tarafından da yasal yollarla satın alınmış olduklarından, belli siyasal partilerin amaçlarına gizliden gizliye hizmet edebilmektedirler. Ama gerek ABD'deki, gerekse aynı durumdaki ülkelerin televizyonları sınırlı olsa bile belli bir anlayışla halka özgürce hizmet etmeye ya da ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu alandaki girişimler ABD gibi ülkelerde aydınlardan, basının küçük bir kesiminden ve daha çok üniversitelerden gelmektedir. TV yönetimlerinin içinde ise bu alanda bir mücadele ortaya koyan meslek personeline az, hele Türkiye ile karşılaştırınca, çok çok az rastlanır. İşte diğer ülkelerle Türkiye arasındaki TV açısından en büyük ayrılık ve Türkiye'deki en büyük gelişme, TRT içindeki bir avuç personelin söz konusu siyasal ve mesleksi mücadelesidir.

Bu olgunun dışında, Türkiye'de TV, diğer anamalcı, sosyalist ve hattâ Üçüncü Dünya ülkelerinde de görüldüğü gibi, her her geçen gün yayım alanını genişletmekte ve yayım saatlerini artırmaktadır. Bu bir gerçek gelişme midir? Gerçi şimdi artık dünyadaki tüm ülkelerde birer ulusal radyo örgütü bulunuyor. Radyo yayımına sahip olmayan en son iki ülke, Swaziland ve Botswana, 1966 yılında bu olanağa kavuştular. Televizyonun yayılması ise radyo gibi olmadı elbette. TV dünyanın pek çok ülkesinde, radyoya kıyasla daha geç ve daha yavaş başladı ve genişledi. Hattâ özellikle Afrika ülkelerinde görüldüğü gibi, ba-

ğimsizlik kazanarak birdenbire ortaya çıkan topluluklarda TV, «Komşu ülkede var, bende de olmalı» düşüncesiyle başladı ve şimdi de anamalcı Avrupa ülkelerinin TV uzmanlarının yardımlarıyla ve elbette onların getirdiği yabancı kaynaklı izlencelerle ve teknoloji ile yayın alanını büyütüyor.

Bir başka anlatımla, geri bırakılmış ülkelerdeki TV yayımlarının yaklaşık olarak yüzde yetmiş yabancı kaynaklı izlenceler ve filmlerle dolmuştur. Yabancı kaynaklı TV filmleri arasında haber görüntülerinin bulunduğu da unutulmamalıdır. Bugün dünyaya haberlerin yüzde doksanını veren Associated Press, United Press International, Reuters ve Agence Press gibi dört büyük haber ajansı tüm ülkelerin radyo ve TV haber bültenlerini de etkileri altına almışlardır. Tüm haberler onların süzgecinden ve görüş açısından geçtikten sonra çeşitli ülkelerdeki radyo ve TV haber bültenlerinde yer alır. Üstelik bu dört haber kaynağının etkisinde olan radyo ve TV kuruluşları, gerek yönetim ve gerekse mesleki bakımlardan kendi iş haberlerini olgun bir düzeyde sunmaktan da yoksundurlar. Öte yanda, yayımlarının yüzde yetmişini yabancı kaynaklı TV izlenceleri ve filmleri ile doldurmakta olan aynı TV yönetimleri kendi hazırladıkları TV izlencelerini ve filmlerini de olgun koşullar altında oluşturmaktan çok uzak oldukları gibi, bu yerli izlencelerin ve filmlerin içeriklerinde ulusal kültürlerine ters düşen yozlaştırıcı etkilerden de kendilerini kurtaramıyorlar. Türkiye'deki televizyonun durumu da yabancı ülkelerde gördüğümüz bu durumdan hiç de soyutlanabilecek nitelikler taşımaz.

O zaman şu sonuca varmaktan kendimizi kurtaramayız : Bugün Türkiye'de de görüldüğü gibi, TV vericilerinin sayıları giderek artıyor. TV yayım alanları genişliyor. Her geçen gün daha geniş kitleler TV izliyorlar. Hatta haberleşme teknolojinin getirdiği yenilikler yavaş yavaş her ülkeye giriyor genellikle. Ama bu genişlemeye, gelişme adımı vermek çok zor. Çünkü TV alanının hangi dalında bir genişleme görülürse görülsün, o daldaki yabancı etkilerin de arttığı bilinmeli ve bu genişlemenin yüzeyde ilgili ülkenin yararına çalışıyormuş gibi bir görünüm yaratılmasına karşın, gerçek yararı büyük anamalcı ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin elde ettikleri unutulma-

malıdır. İşte bugün ülkemizdeki televizyona da, diğer yoksul ülkelerdeki televizyona da bu açıdan bakmak gerekir. İşin en acı yanı da, yukarıda gittiğimi belirttiğim ülkelerin çok azındaki meslek elemanlarının bu gerçeği sezmiş oluşudur. Örneğin adı geçen bu ülkelerin yine çok azı televizyonu eğitim alanında kullanmaya başlayabildi. Oysa Türkiye'de de 1960'ların başında gördüğümüz gibi, tüm bu ülkelerde TV yayınları başlamadan önce konuyla ilgili yabancı uzmanlar hep, «Ülkenizde TV yayınlarını biz başlatalım, geniş kitleleri eğitirsiniz» diye söz vermişlerdir. Ama her ülkede görülmüştür ki, TV yayımları ilk kez başladığı zaman hemen eğlendirmek, oyalamak ve hoşça zaman geçirtmek amaçlarıyla yayımlar yapılmış ve eğitime hiç yanaşılmamıştır. Niçin? Bu soruya çeşitli ülkelerde hemen bir yanıt almak kolay olmuyor. Ama gerçekte yanıt çok yalınç olarak da ortada. Özellikle geri bırakılmış ülkelerde TV çokuluslu şirketler ve büyük anamalcı ülkeler için hem izlence ve film, hem de teknoloji bakımlarından bir yeni pazardır. Çokuluslu şirketler ve büyük anamalcı ülkeler de bu pazarı, kendi açlarından, büyük bir başarı ile sömürmektedirler. Türkiye de her bakımdan olduğu değin, TV bakımından da bu biçimde sömürülen ülkeler arasında yer alıyor. Gelişme bunun neresinde?

Gerçekte, dünyanın her yerinde TV ile ilgili en büyük pazarlama ne yabancı kaynaklı haber alma tekellerinde, ne de yabancı kaynaklı TV izlencelerinin ve filmlerinin geri bıraktırmış ülkelere satışındadır. Tüm dünyada TV yayımlarının ve TV teknolojisinin yönünü TV alıcı endüstrisi saptıyor. Konuya bu gerçek açısından yaklaşmayı başarmak başlıca koşuldur. Eğer TV 1968 yılında Türkiye'ye bir oldu bitti sonucunda

gelip 12 Mart döneminde de birdenbire genişlediyse ve bugün de her bakımdan genişliyorsa, bu alandaki itici gücü yine TV alıcı endüstrisi oluşturuyor demektir.

Konuyu önce şu yaklaşımla ele almakta yarar var. Bugün Türkiye'de TV alıcıları yapıyor denilmektedir. Oysa bu alıcıların Türkiye'de yapılan parçaları yüzde elliye geçmiş olsa bile, yine de en önemli parçalar dışarıyla elde ediliyor. Okuduğumuza ve yabancı ülkelere gördüğümüze göre bu duruma her geri bıraktırmış ülkede rastlamak mümkün. Bir başka anlatımla, yine yabancı tekeller hiçbir ülkenin gerçek anlamda TV alıcı endüstrisi kurmasına izin vermiyor. O zaman da pek çok alanda olduğu gibi, ipler TV alıcı alanında ve dışardakilerin elindedir. İpleri elinde tutanlar, her ülkede TV alıcılarının belli dönemlerdeki genişlemelere uygun olarak daha çok satılmasını sağlayacak önlemleri alabilme olanağına da sahip bulunuyorlar. Eğer bugün Türkiye'de, diğer ülkelerde de gördüğümüz gibi, vericilerinin sayısını artırıyor, yayım alanını genişletiyorsa, bu genişlemelerin hızı ve biçimi yabancı TV alıcı yapım tekelleri tarafından ayarlanıyor. Gezip dolaştığım yoksul ülkelerin salt birinde bu gerçeğin yetkililer tarafından bilindiğini ve bu konuda kesin önlemler almak için çalışıldığını görmüştüm. Hindistan'da 1972'de gözlediğim bu uğraşının ne gibi sonuçlara ulaştığını, ne yazık ki, bugün izleyebilmiş değilim.

Bugün Türkiye'de, diğer yoksul ülkelere de ha önce rastlandığı gibi, TV alanında bazı gelişmelerden söz ediliyor sık sık. Bu gelişmelerin arasında «İkinci Kanal» ve «Renkli TV» var. Acaba bunlar gerçekleştiği zaman, gerçekten birer «gelişme» olarak mı karşımıza çıkacak? Yoksa yine anamalcı ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin oyunları ile mi karşılaşacağız. İlgili kuruluşlar şimdiden bu soruların yanıtları üzerinde durmalıdır. Devlet Planlama Teşkilatı'na, TRT'ye ve ilgili bakanlıklara bu alanda büyük sorumluluklar düşüyor. Araştırmaların yapılması, teknolojik gelişmelerin izlenmesi ve incelenmesi ve en sonunda «ikinci kanal»ın ve «renkli televizyon»un Türkiye'deki konumu üzerine bazı sonuçların ortaya çıkarılması gerekir ki, bu her iki yenilik de siyah-beyaz TV gibi bir oldu bittiye getirilerek Türkiye'ye gelmesin ve «gelişme» diye kamuoyuna kabul ettirilmesin.

Oy Canlarım

*Biri bir yürektir
Her yanda çarpan
Ama yaralı bir yürek
Renk karar Van Gog'un çanağında
Anadır, umudu emziren geceleri
Pamuk yastık diken yüzüne*

Kan verir yaşama

*Bir baştır biri, düşünen
Yüzyıllar oyulmuş alına
Zorlar kitapları kapıları durmadan
Tarlada fabrikada
Her gün bir başka ölür
Güller açar göğsünde*

Kan verir yaşama

*Biri bir çift çatlak el
Seçilmez topraktan acılardan
Yorgundur güze karışan
Uzun ırmaklar gibi
Okşar yaralı yüreği, düşünen başı
Durmadan kanar*

Oyyu canlarım canlarım

Başaran

Bugün «ikinci kanal»ın Türkiye’de eğitim alanında kullanılmasının gerektiği kalkınma planında belirtilmiştir. Bu, önemli bir gelişmedir. Fakat kalkınma planında böyle yazıyor diye, ikinci kanalın salt eğitim amacıyla kullanılacağına kesin bir gözle bakmak boşunadır. Acaba Türkiye’de TRT Televizyonu’nun on ikinci yılı sona ererken, «Eğitim Televizyonu» üzerinde ne gibi deneyimlere sahip olduk? Bu konuda neler biliyoruz? Bugüne değin yapılanları şöyle bir gözden geçirmek gerekir. Gerçekte, Türkiye «Eğitim Televizyonu» konusunda herhangi bir çalışma yapmış değildir. Ortada ne bir deneyim, ne de bir görüş vardır. İşte bu nedenle de, kalkınma planına «ikinci kanal eğitimde kullanılmalıdır» diye yazdırdıktan sonra, «Eğitim Televizyonu»nun Türkiye’de gerçekleştirilebilmesi için gerekli araştırmaların ve hazırlıkların yapılmasına başlanmalı ve televizyonla eğitimi hemen başlangıçta Türkiye çapında düşünmeden önce bazı deneylerin elde edilebilmesi için «pilot çalışma» girişimlerinin planlanmasına geçilmelidir. Yoksa sonuçta «ikinci kanal»da eğitimin değil, yine çokuluslu şirketlerin isteklerinin gerçekleştirildiğine tanıklık ederiz.

«Renkli TV» girişimine gelince, durum Türkiye’de daha da karmaşık bir görünüme sahiptir. Çünkü 1974 yıllarında, TRT’de İsmail Cem döneminde, Batı Almanya’dan gelen bir renkli TV ekibi Ankara Radyosu’nun stüdyolarından birine kurduğu renkli TV sistemiyle gösteriler yapmış ve yarıçıplak kadınların danslarını gösteren şov izlenceleriyle renkli televizyonun «çekici» yanlarını sergileyerek hem TRT yönetimini, hem de yıllardan beri aynı konuda etkilendirilmekte olan kamuoyunu ayağa kaldırmaya çalışmıştı. Nitekim bu gösterilerden sonra TRT ve TV yönetimlerinin renkli TV konusunda plansız, dağınık ve amaçsız çalışmalar yaptıkları görülmüş ve yetkililerin, «Renkli TV gereksinimi Türkiye’de olduğu zaman, TRT’nin hazırlıksız yakalanmamak için çalıştığına» ve «En geç 1978’de TV yayımlarının Türkiye’de başlayacağına» değgin demeçleri basında yer almaya başlamıştır. Bu gibi davranışların Türkiye’deki bazı piyasa çevrelerini harekete geçirmede, bazı kişilerin yabancı şirketlerle ortaklığa girişmediğini ve ülkemizde renkli TV için çok istekli bir kamuoyunun oluşturulmadığını kim yadsıyabilir?

Ne var ki, renkli TV 1978 yılında Türkiye’de başlamamıştır. Ama, TRT’nin Mithat Paşa Caddesi’ndeki ilk TV stüdyosunun da bir Batı Alman şirketinin katkısıyla şimdilik «TV Eğitim Merkezi» adı altında renkli TV stüdyo aygıtlarıyla donatıldığı da gözden kaçmayan bir gerçektir. Bu TV stüdyosunda renkli izlencelerin deneme biçiminde gerçekleştirildiği de biliniyor. Ama yine de Türkiye’de renkli TV yayımı başlamadı. Oysa TRT’de renkli TV yayımına uygun vericilerin ve şebeke sistemlerinin bulunduğu da bir başka gerçek. Fakat renkli TV yayımı hâlâ başlamış değil. Hattâ 1974 yılında bazı TRT yöneticilerinin

Doğum Kontrolculara Fatma’nın Anlattığıdır

*Önce yüzüm kızarır kanımın sıcakından
Yatak yumuşar sonra
Büyürüm çok büyürüm deniz kadar
Bir iğde ağacıyla kokulanırım
Bin iğde ağacı çiçeklenir
Binlerle çoğalmaktır dileğim*

*Bebelerim daha küçük
Sütüm gürdür ama beslemez
Dokuz ay aş ererim
Elim varmaz
Bebelerime baktıkça
Süte, ete
Olsa da*

*Önce yüzüm kızarır
Erkeğim ne der bilmem
Üçünü kızamıktan gömdük
Biri üç ay yaşadı
Bir sevincimiz okuldakiydi, vurdular
Biri beşini sürüyor daha*

*Yüzüm kızarır
Otuzumu geçtim ama
Ben bebelerle iğde gibi çoğalırım
Bebelerle
Binlerce iğde*

Sennur Sezer

renkli televizyonun başlamasıyla ilgili açıklamalarına sert yanıtlar almaları sonucu, aynı kişilerin daha sonra, renkli TV aleyhinde demeçler verdikleri de görüldü. Niçin? Çünkü TV alıcı piyasası Türkiye'de henüz renkli TV için hazır değildi. Siyah - beyaz TV alıcılarının satışı ülkemizde doyum noktasına ulaşmamıştı. İçinde bulunduğumuz dönemde de bu doyum noktasına varılamadı. Ama bu doyum noktasına erişildiği gün, renkli TV yayımları renkli TV alıcılarının satışı ile başlayacaktır. Renkli TV alıcı piyasası henüz bu satışları başlatacak duruma gelmedi. Ama geldiği an, hemen renkli TV yayımına geçmeye hazır bir TRT'yi de yanbaşında bulacağı kesindir. TRT'nin piyasadan daha önce hazırlanması için 1974 yılından itibaren çalışılmaya başlanmıştır çünkü.

İşte bu durumla, bu formülle, bu tezgâhlayamayla yukarda gezdiğimi belirttiğim tüm yoksul ülkelerdeki araştırmalarımda karşılaştım. TV alıcı endüstrisinin hiç de gizli olmayan yöntemlerinin Türkiye'de uygulanmaması için ortada bir neden

görülüyor. Hatta tüm bu yoksul ülkelerde rastlanan bir başka uygulamaya da yine Türkiye'de rastlıyoruz. Yetkililer önce renkli televizyonu savunuyorlar. Ama alıcı piyasası henüz hazır değildir. Fakat bu arada tehlikeli ilişkiler de yabancı şirketlerle kurulmaktadır. Bu arada renkli televizyona karşı çıkanlar da olur. Üstelik Türkiye'de renkli televizyona karşı çıkanlar, izlenimlerine göre, diğer yoksul ülkelerde aynı yeniliğe karşı çıkanlardan da daha etkili olabilmişlerdir. Bunun üzerine ağızlar değiştirilmekte ve pek çok ülkede renkli televizyona gidildiği ileriye sürülmekte, bu nedenle de siyah - beyaz TV yedek parçalarının yavaş yavaş ortadan kalktığı ve Türkiye'nin yakın bir gelecekte yedek parçasız kalarak siyah - beyaz televizyonu sürdürmesinin zorlaşabileceği belirtilmektedir. Elbette bu savın araştırılması gerekir. Fakat ilginç olan nokta, bu savla ortaya çıkanların pek çok yabancı ülkede TV sisteminin gerçekten renkliye dönüşmesine karşın, halkın yüksek fiyattan ötürü renkli TV alıcısı satın almayı renkli TV yayımlarını hâlâ evlerindeki siyah - beyaz TV alıcılarından siyah - beyaz izledikleri gerçeğidir. Demek ki siyah - beyaz TV, renkli televizyona karşın yine de yaşayabilmektedir. Acaba Türkiye bu durumdan yararlanıp, siyah - beyaz televizyonu daha uzun süre sürdürerek ekonomisini özellikle ağır bunalımlı dönemlerde bir başka büyük yükten uzak tutamaz mı? İşte bu da araştırılması gereken bir başka sorudur. Eğer Türkiye bu araştırmaları yapmazsa, sonunda yine dış güçlerin renkli TV alanındaki baskılarına ve özellikle çokuluslu şirketlerin renkli TV alıcı politikalarına çok kolay boyun eğer. Çünkü ben bu oyuna kurban gitmiş ülkeye rastlamadım.

İşte yurt içinde ve dışında televizyon böyle geliyor. Eğer bunun adına «gelişme» diyebilirsiniz... Fakat bu gelişmelere karşın bizim televizyonumuzun umut veren hiç mi yanı yok? Özellikle bizim TV yayımlarımızı izlediğimiz zaman, TRT içindeki bir kısım personelin siyasal ve mesleki mücadelesinin yanısıra, arada sırada gerçekçi, ilerici ve çağdaş izlenceler görmekteyiz. Bu tür izlencelere diğer ülkelerin televizyonlarında ya hiç ya da bize kıyasla çok az rastlandığı yadsınamayacak bir gerçektir. İşte biz de umudumuzu bir de bu gibi izlencelere dayandırarak gelecekte gerçek «gelişme»ye erişebileceğimizi düşünüyoruz.

Öteki Yüz

İç savaşın sekizinci yılı, 1934

Ödül koymuş Mao Çetung'un kafasına

Çan Kayşek

Kayşek'in uçaklarından propaganda

ve komünistlerin topraklarına

Kâğıtlar yığın yığın atılıyor

Damgalanmış kişi Çetung Mao

Kâğıdı yok, ama aklı var ya.

Toplatıyor bir yüzü basılı kâğıtları

Temiz yüzüne aklın ve mantığın lâflarını

Yazdırıp

Halkına dağıtıyor.

Bertolt Brecht

inceleme

Toplumsal Denetim ve Türk Televizyonu “İdeolojik Sızıntı Oluklarını Genişletiyor”

Dr. Ertuğrul Özkök

Geçenlerde okuduğum bir kurgu öykü, iletişim bilimcisi olarak dikkatimi çekti. Öykü kısaca şöyle : Uzun yıllar uzayda kalan bir astronot yeryüzüne döndüğünde birbirlerine anlamsız yüzlerle bakan, donuk insanlarla karşılaşır. Bu insanlar sanki yaşamıyorlardır. Giyim ve kuşamları son derece birbirine benzemektedir. Bundan da kötüsü, bu insanlar arasında hiç bir iletişim yoktur. Buna karşılık bu insanların davranışları arasında büyük bir benzerlik gözlenmektedir. Kısaca renksiz, cansız, sanki yaşamayan bir dünyadır bu. Öykünün kahramanı, bu tekdüzelik ve anlamsızlık içinde, kendisini film yıldızı olarak tanıtan ve öteki insanlara hiç benzemeyen, dipri, canlı bir kadınla tanışır. Ve bu kuru dünyada tek başına kaldıkları sanısına kapılan iki insan arasında büyük bir sevgi oluşur. Yitirilmiş bir yaşamın en güzel duygularını paylaşırlar. Ay ışığında sevişirler, elele yürürler. Özetle uzaydan gelen kahramanımız o korkunç gerçeği öğrenene dek, bu mutlu yaşamları sürer gider. Korkunç gerçek ise şudur : Dünyadaki insanların çok büyük bir kısmı birer radyo alıcısı durumuna getirilmiştir. Bu uzaktan denetimli robot insan örneği, aslında kurgu bilimin klasik konuları arasındadır, ama bu kez ilginç bir şey vardır. İnsanların küçük bir kısmı da verici durumuna getirilmiştir. Bu insanların sevinçleri, acıları, duyguları elektronik dalgalar aracılığıyla öteki insanlara iletilmektedir. Ve öteki insanlar kendi belleklerinin, kendi deneyim ve bilgilerinin hiç bir katkısı ve çabası olmaksızın, başkalarının duygu ve deneyimlerini yaşamaktadırlar. Öykünün kahramanının tanıştığı kadın da bu tür elektronik vericilerden birisidir. Bu iki insan sevişirken aldıkları haz ve duygular milyonlarca insan tarafından yaşanmaktadır.

Bu öykü belki de günümüz kitle kültürünün son günlerde piyasaya bol miktarda sürdüğü kur-

gu öykü türlerinden birisi olarak belleğimizin gerilerine itilivericek. Ne var ki, öykünün içeriğindeki tüyler ürpertici bazı öğeler, üzerinde düşünülmeğe değer.

Bu öyküde gelecekle ilgili bir toplumsal denetim tasarımı ile karşı karşıyayız. Bu tasarımlar şimdilik bize çok uzak görünen bir teknoloji ve evren ile ilgili gözüküyor. Ancak çağımızda televizyon üzerine yoğunlaştırılan tartışmalara kısaca bir göz atarsak, bu toplumsal denetim yaklaşımlarının bize sandığımızdan daha yakın olduğunu göreceğiz.

Toplumsal denetim, toplumbilimin her zaman canlı tutulan tartışma konularından birisidir. Tanımı konusunda tüm toplumbilimciler bir görüş birliğine varamasalar da, yine de ortak bazı kavramlar üzerinde birleşilebiliyor.

Özetle, her çağda toplumlar belli bazı beklentileri sağlamak için belli bazı araçları geliştirmişlerdir. İkel toplumlarda bu araçların önemlileri büyü, tabu, tekensizlerdi. Durkheim daha çok ikel toplumlarda gördüğü mekanik dayanışmayı açıklarken, bir yandan da toplumsal denetimin bu dönem öğelerine değinir. Burada toplumda «birleşmeyi» sağlayan, «ortak bir bilince» uygunluktur. Bu bütünleşme içinde bireyler kişisel bilinçlerini «ortak bir bilince» uydurmağa çağırılırlar. Bu ortak bilinç bir anlamda o toplumun psikolojik tipidir. Bu psikolojik tipe uygunluğu yadsıyan bireyler ise cezalandırılırlar.

Durkheim, toplumlarda işbölümünün ortaya çıkışıyla, mekanik dayanışmanın yerini bir başka tür dayanışma biçimine bıraktığı dönemde, toplumsal denetim biçimi ve araçlarının da değiştiğini söylüyor. Burada artık bireylerin «kişisel bilinçlerinin» sıfırlanması diye bir şey söz konusu değildir. Tam karşısı, bireysel bilinçlerin

gelişmesi ölçüsünde bireyler arasındaki karşılıklı dayanışma artmaktadır. Bu dönemde bireyler toplumda var olduğunu söylenen ortak bilince dolaysız olarak değil, dolaylı yollardan bağlıdır. Bireyler toplumu oluşturan çeşitli öğelere bağlı oldukları için topluma da bağlanmaktadır.

Oldukça kuramsal sayılabilecek bu girişi niye yaptık? Çünkü biraz önce de belirttiğim gibi, toplumsal denetim olgusu anlaşılmanın olanağı yoktur. Kuşkusuz televizyon konusundaki tartışmaları yukarıda çizdiğim kuramsal çerçevede yürütmüyoruz. Günlük tartışmalarımızda düşünce dizgemizi yönlendiren de yine günlük dil ve yaklaşımın bize çizdiği dilsel alan oluyor. Bu tartışmalar, «televizyon hakim sınıfların sömürü araçlarından» birisidir. «Televizyon halkın aynasıdır», «televizyon bir aptal kutusudur» biçiminde, tümüyle günlük dile yapışık bir biçimde sürdürülebildiği gibi, Althusser'in yaptığı gibi «Devletin ideolojik aygıtları» çerçevesinde daha kuramsal bir plana da taşınabilmektedir. Ancak tüm bu yaklaşımların altındaki toplumbilimsel çerçeve yine denetimle ilgili kalmaktadır.

Bütün çağlar boyunca siyasal egemenliğin iletişim sistemleriyle, yakın ilişkisi oldu. Topluma egemen güçler çoğunlukla çevrelerinde olup bitenler konusunda en iyi ve en çabuk haber alan kimseler oldular. Diktatör sözcüğünün «dikte ettiren» yani «yazdıran» kökünden türetilmesi öyle düşsel bir zorlama ürünü olmasa gerek. Afrika'da sömürgeci ülkelerin ezdikleri halkların yerel dillerinin yazıya geçirilmesi yolunda, bırakın çaba göstermeyi, ellerinden gelen engelleme ve baskıyı yapmaları da bilinçsiz bir sömürgeci kafası ürünü değildir. Bu ülke halklarının «resmi dil» adı altında sömürgeci ulusların dillerine mahkum edilmeleri hep bu siyasal egemenlik kavgasının birer aracıdır. İşte televizyon konusundaki tartışmalar da bu çerçeve içinde düşünülüp ele alınmak zorunda. Ancak bu ilişki kurulurken şabloncu egemenlik yaklaşımların bize kurduğu tuzaktan kaçınmak zorundayız. Çağımızın kitlesel iletişimi ve bunun araçları sandığımızdan daha karmaşık bir işleyiş ve etki dinamiğine sahiptir. Bu yapıyı irdelemede elde hazır modellerin bulunduğunu söylemek kolaycılığa kaçmak olurdu.

Genel olarak kitle iletişim araçları, özel olarak da televizyonun toplumsal denetim karşısın-

daki konumu iki boyutta ele alınabilir. Bu boyutlar şöyle formüle edilebilir :

a — Kitle iletişim araçlarının örgütlenme biçimi

b — Bu araçların makro düzeyde etkileri

a — Kitle iletişim araçlarının örgütlenme biçimleri :

Bu araçlar genel olarak bakıldığında, bir kültür ve haber endüstrisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu endüstrinin ortaya çıkması için teknik buluşlar gerekmiştir. Ve şunu teslim etmek gerekir ki, kapitalist bir sanayileşme modeli olmaksızın bu araçların ortaya çıkması da pek olası değildi. Ne varki bu hareket bir kez ortaya çıkınca da kapitalizmi aşmıştır. Basın olsun, sinema, radyo televizyon olsun bu araçların üretimi genellikle bir hafif sanayi konusudur. Buna karşılık bu sanayi, teknik ve ekonomik olarak tekelcilik eğiliminin en yoğun olduğu dallardan birisidir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu tekelci eğilimleri gözlemek kolaydır. Öte yandan teknik ve ekonomik plandaki bu tekelci eğilimlere bürokratik bir yapı da koşut gitmektedir. Böylece bürokratik örgütlenme «yaratıcı» düşüncenin içine sızmış olur.

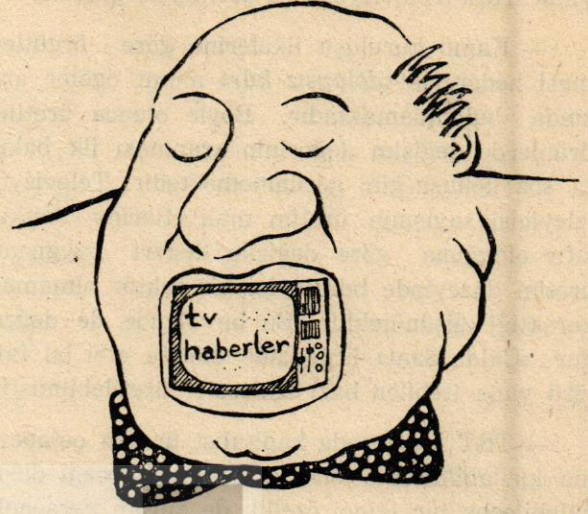
Örgütlenmenin bir öteki yanı da bunu belirleyen ilkelere. Yani bu araçlar hangi ilkelere göre örgütlenmektedirler. Bu açıdan baktığımızda yeryüzünde hiç bir siyasal sistemin kitle iletişim araçlarını denetsiz bırakmadığını görüyoruz. Sosyalist sistemde model daha yalındır. «Bu araçlar çalışan sınıfların çıkarları doğrultusunda belli bir ideolojik görevi yüklenmişlerdir». Bu nedenle kültürel üretim, dağıtım devletin dolaysız denetimindedir.

Buna karşılık kapitalist sistemin ilk bakışta kolayca görülemeyen ve etkileşim için dolaylı yolları arayan bir mekanizması vardır. Sistemin önüne çektiği zırh, «özgür üretim», «özgürce media (araç) seçimi» ve «özgürce tüketim» den oluşan bir üçlüdür. Bu ilkeler çerçevesinde kitle iletişimi tümüyle özel girişimcilik ilkelerine göre örgütlenmektedir. Ne varki bu sistem işleyici itibarile ideolojik işlevlerinden arınmış bir durumda değildir. Bunu açıklamadan önce kapitalist sistem içinde sık rastlanan bir başka örnekten söz edelim. Özellikle radyo ve televizyon kapita-

list ülkelerin bir çoğunda «*kamusal kuruluşlar*» biçiminde örgütlenmektedir. Türk radyo - televizyonu da bu son biçimin örneklerinden birisidir. Türkiye'de radyo ve televizyonla yayın tekeli yasayla TRT Kurumuna verilmiştir. Ancak örgütlenme biçiminin başındaki «*kamusal*» sıfatı bu araçların niteliklerini değiştirmemektedir. Sonunda ister özel girişimcilik, ister kamu kuruluşu biçiminde örgütlenme olsun genel düzeydeki ideolojik işlevin belirleyici değişgeni kapitalizm olmaktadır. Kapitalizm oyunun kurallarını koymakta, sonra, bazı ülkelerde hiç müdahale etmeden, bizimki gibi bazı ülkelerde ise devlet müdahaleciliği kılıfı altında aynı denetim işlevini yürütmektedir. Sosyalist sistemdeki «*sınıf adına*» örgütlenen öndenimin yerini, burada bir sınıf adına hareket ettiğini her zaman için yadsıyan bir «*özdenetim*» almaktadır.

Bu özdenetimin işleyici ise gerek üretim, gerek dağıtım gerekse tüketim aşamalarında belirlenmektedir. Kültürel üretim düzeyinde bu denetimin işleyişi klasik kapitalist kurallara bağlı kalmaktadır. Marx'ın Alman İdeolojisinde sanat yapıtları için koyduğu «*varolabilme kıstasları*» kapitalist kültürel üretim pazarı için genellikle geçerli sayılabilir. Sanat gerçeği aslında estetik üretim ve yapıtla ilgilidir. Bir sanat yapıtının özgün anlamı onun «*kullanım değeri ile*» belirlenir. Halbuki kapitalist pazar kuralları bir yapıtın ortaya çıkabilmesi ya da kitlelere ulaşabilmesi için yalnızca «*kullanım değerini*» ölçü olarak almamaktadır. Bunun yanında aradığı asıl koşul bu malın «*değişim değerinin*» de bulunmasıdır. Başka deyişle bu niteliği taşımayan sanat ürünleri pazara çıkma olanağı bulamayacaktır.

Burada gelişmekte olan ülkeler açısından bir noktayı tartışmaya açmak isterim. Tartışmaya açmak istediğim nokta Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve televizyonun konumunu da etkilemektedir. Genellikle kapitalizmin belirlenen iç kuralları gelişmiş sanayi toplumlarında «*kurama daha yakın bir biçimde*» işlemektedir. Buna karşılık gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin pazara ilişkin kuralları daha ilkesiz bir biçimde yol almaktadır. Halbuki kültürel üretim alanına baktığımızda bu kuralların bizimki gibi gelişmekte olan ülkelerde kurama çok daha yakın bir biçimde işlediğini görmekteyiz. Ekonomik bunalım arttığı ölçüde de bu mekanizma-

nın kurama doğru ilerleyişi hızlanmaktadır. Türkiye'deki ekonomik bunalım, kâğıt ve baskı maliyetlerinin yükselmesi giderek değişim değeri olmayan kültürel yapıtların pazara çıkış olanaklarını kesmektedir. Öylesine ki bu mekanizma, içeriği ve kullandığı öğeler itibarile ilerde «*değişim değeri kazanabilecek*» yapıtlara bile giderek daha zor olanak sağlamaktadır. Ancak değişim değeri önceden sınanmış yazar ve yapıtlar bu pazara çıkabilmektedir. Halbuki gelişmiş kapitalist pazar, teknolojinin artan olanakları ile değişim değeri bulunmayan bir takım yapıtlara sınırlı da olsa olanak vermektedir. Ne varki bu yapıtları önceden «*öncü*» ya da «*marjinal*» kılıfına büründürerek dağıtım olanağını sınırlamakta, sonra da bunlar içinden yöntemli bir seçimleme yaparak değişim değeri yaratmanın yollarını araştırmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden birisi 1960'ların ünlü «*underground*» (yeraltı) çizgicisi Crumb'ın çizgi romanlarının bir süre sonra sinema ve televizyona uyarlanmasıdır. Fransız yazarı Antonin Artand da bu örneklerden birisidir.

Bu çerçeve içinde gelişmekte olan ülkelerde televizyon özel bir önem kazanmaktadır. Çünkü bu araçlar bir yandan kapitalizmin yukarıda çizilen «*özdenetim*» ağı içinde kalmakta, bir yandan ise örgütlenmeleri sırasında kendilerine giydirilen kamusal sıfatı ile küçük de olsa bu zırhı bazı yerlerde delebilmektedir. Bu da kitap, dergi, gazete, plak, film pazarlarında kapitalist kurama giderek yakınlaşılrken, radyo ve televizyon gibi kamu ilkelerine göre örgütlenmiş pazarlarda kendi içinde çelişkili gibi görünen modeller ortaya çıkarmaktadır. Bu açılardan bakıldığında on bir

yıllık Türk Televizyonu şu özellikleri gösteriyor :

— Kamu kuruluşu ilkelerine göre örgütlenmesi nedeniyle «dolaysız kâr» motor öğeler arasında bulunmamaktadır. Böyle olunca üretilen ürünlerde değişim değerinin aranması ilk bakışta söz konusu gibi görünmemektedir. Televizyon izleyicisi sayısının üretim maliyetlerine katkısı sıfır olduğuna göre değişim değeri kaygısının üretim düzeyinde belirleyici bir faktör olmaması gerektiği düşünülebilir. Bu bir ölçüde de doğrudur. «Çalar Saat» örneğinde olduğu gibi bu faktörü yana itebilen bazı izlenceler üretilebilmiştir.

— TRT konusunda kapitalist üretim çemberinin kırılabilmesine olanak sağlayabileceği düşünülebilecek bir ikinci özellik de kurum personelinin yapısıdır. Kurumun özerklik deneyiminden geçmesi ve daha sonraki yıllarda bu koruyucu zırhın kaldırılmasına karşın bu geleneğin bazı yapımcıların kişiliğinde bıraktığı izler de üretime egemen olma konusunda değişik bir yapının ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu da bir ölçüde geçerlidir.

Ancak bu sayılan nitelikler Türkiye'de televizyonun genel plandaki ideolojik işlevini yolundan çelebilecek güçte değildir. Bunun nedenlerini de şöyle açıklayabiliriz. Bugün Türk televizyonunda genel yapıyı belirleyen televizyonun Türkiye koşullarından yararlanıp ürettiği yapıtlar değildir. Özellikle 1971'den sonra (1974'de bir ara dönemi dışında) kurumun içine düştüğü üretimsizlik belirleyici faktör olarak yabancı yapımları ön plana çıkardı. Bu yapımlar içinde Amerikan kaynaklı olanlarının ağırlığı göz önünde bulundurulunca, Türk Televizyonunun bazı karşı koymuş olanaklarını yitirdiği görülür. Sonunda, bütünüyle özel girişimcilik ilkelerine göre örgütlenmiş bir yapının ürünü olan izlenceler televizyon içinde belirleyici faktör haline gelebilmektedir.

Oldukça karmaşık görünen bu yapı içinde Türk Televizyonunun toplumsal denetim dinamiği başlıca iki tür söylev çerçevesinde belirlenmektedir.

— Dolaysız, yalın siyasal söylev : Haberler, siyasal propaganda, çok açık siyasal öneri getiren izlenceler.

— Yaşam biçimi öneren, dolaylı siyasal söylev : Bunlar daha çok reklam izlenceleri, dizi

filmler, eğlence izlenceleri biçiminde somutlaşmaktadır.

Bunlardan asıl etkili olanın yaşam biçimi öneren ve bu yolla ideolojik işlevlerini yerine getiren söylevlerdir. Bu tür izlencelerin çok büyük bir bölümünün gelişmiş kapitalist toplum yaşam biçimini temel alan yabancı izlenceler olduğu düşünülürse Türk Televizyonunda kamusal kuruluş zırhının hiç bir şeye yaramadığı anlaşılacaktır. Dolaysız siyasal söylev ise televizyonun birey davranışları üzerindeki en az etkili yanını oluşturmaktadır. Yapılan bir çok araştırma bu tür söylevin sanıldığından çok daha az etkili olduğunu gösteriyor. Halbuki Türk Televizyonu içinde öncü durumda bulunan bir çok yapımcının sloganlara ve katı bir simgeciliğe dayalı dolaysız söylevi benimsemesi, kapitalizmin ideolojisinin görüntü planında bir ölçüde dengelenmesi olanağının ortadan kalkmasına yol açmaktadır. (Ne yazık ki ilerici Türk sineması da son yıllarda giderek artan bir biçimde tercihini dolaysız ve açık bir söylevden yana yapmakta ve bu da kendisini bir konu ve biçim kısırlığına sokmaktadır. Ayrıca etki konusunda da yukarıda belirttiğim sakıncalar giderek ağırlığını arttırmaktadır.)

Televizyon ve toplumsal denetim arasındaki ilişkinin birinci boyutu yukarıda çizdiğim çerçeve içinde belirmektedir. Ancak dikkatli bir okuyucu buradaki yaklaşımın izleyici ögesinden bağımsız bir yaklaşım olduğunu görecektir. Televizyon yukarıda açıklamağa çalıştığım ikili yapısı gereği bir ideolojik aygıt haline gelmektedir. Ancak genel olarak baktığımızda televizyonun geniş halk kitleleri üzerindeki etkisi nedir zorusu bu çerçeve içinde yanıtını bulmuyor. Aslında sorunun bu yanı ayrı bir yazı konusu oluşturacak kadar uzun. Ancak televizyon ve toplumsal denetim arasındaki ilişkinin bu ikinci boyutuna kısaca da olsa değinmek isterim.

b — Bu araçların makro düzeydeki etkileri :

Kitle iletişim araçlarının ve özellikle de televizyonun toplum üzerindeki etkileri, ülkelerin özel koşullarında incelenmesi gereken bir konudur. Ancak bu konudaki bazı makro açıklama denemeleri bu etkileşimi genellikle iki değişik açıdan değerlendiriyorlar. Bunlardan bir kısmı bu araçların etkilerinin bütünleyici yönde olduğunu öne sürüyor. Bu düşüncüyü savunanlar, te-

levizyonu «sanayi toplumunun ideolojisini yayan ve tek boyutlu bir toplum ortaya çıkaran bir araç olarak değerlendiriyor (Marcuse). Bu gruptaki düşünürlerden bir başkası olan Davis Riesman ise televizyonu «yalnız kalabalıklar»ın oluşmasına yol açan en büyük denetim aracı olarak görüyor. Fransız toplumbilimcisi Edgar Morin de yine bu düşünceyi paylaşanlar arasında.

Ancak son yıllarda giderek etkinlik kazanan bir başka görüşte bu araçların etkilerinin sanıldığı gibi merkeze yönelik değil, tam aksine merkez kaç yönde olduğunu savunuyor. Abraham Moles televizyon yolu ile oluşan kültürün «mozaik» bir nitelik taşıdığını, Alvin Tofler toplumunda giderek çeşitlenen ve ayrı ayrı beğeni gruplarından oluşan kültür adacıklarının meydana geldiğini söylüyor. Kısaca bu araçların toplumlarda tek biçimli düşünce değil, parçacıklara ayrılmış düşünce adacıkları oluşturdukları savunuluyor.

Bu iki yaklaşım on bir yıllık bir deneyimi olan ve topluma oldukça yerleşmiş bulunan televizyon karşısında sınılandığında sonuç ne olabilir? Hemen belirtiyim ki, Türk televizyonunun toplumdaki etkileri konusunda şimdiye değin gerçekleştirilmiş geniş boyutlu bir araştırma yok. Bu nedenle söylediklerimiz, büyük ölçüde görgül bir yaklaşımın ürünü olarak değerlendirilmeli.

Görünen odur ki, on bir yıllık dönem içinde Türk televizyonunun makro boyutlu etkileri genellikle çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır. Siyasi davranış ve eylemlerin etkilenmesi konusunda televizyonun belirleyici olduğunu söylemek oldukça güç. İnsanlar siyasi tutumlarını belirlemekte genellikle televizyondan çok, referans gruplarına yöneliyorlar. Buna karşılık yaşam biçimi önerileri dolayısıyla kapitalizmin istemleri yolundaki etkilerinin üzerinde ciddiyetle durmak gerekiyor. Özellikle reklam izlenceleri ve dizi filmlerinin yaşam biçimleri üzerindeki etkileri gözle görülür bir biçim almıştır. Bu etki çocuk oyunlarına da girerek ideolojik sızmasını küçük yaşlara kadar sarkıtmaktadır. Kanımca önümüzdeki on yıllarda makro düzeydeki etkiler bakımından asıl belirleyici özellik de bu olacaktır.

Gündüz Sefası

*Gündüz sefası dikiliyor
Duvar diplerine fide fide,
Bir ilkyaz ki, deli fişek.
Gündüz sefasının canı-kanı
Güneş, toprak, su ve emek.
Sen kimin camsın canı
Ey özgürlük, telli turnam!
Sensiz buralarda duramam.*

*Gündüz sefasının dikilmesi
Duvar diplerine fide fide,
Günün en büyük gösterisi.
Tümü azgın ama ne azgın
Hırsızlar, cana kıyanlar,
Vurguncular, kalpazanlar.
İtler, kopuklar, sapıklar;
Tümü üzgün ama ne üzgün
Kara sürülenler, kurbanlar,
Yitikler, yenik bahadırlar,
Bilgeler, ozanlar, yazarlar;
Kimi tutuklu, kimi hükümlü
Bütün karanlık adamlar,
Bütün aydınlık adamlar,
Gündüz sefasının dikilmesini
Duvar diplerine fide fide
Sanki telli turnam sanki
Ömürlerinde görmediler de,
İzlemedeler iri gözlerle.*

*Gündüz sefası dikilirken
Duvar diplerine fide fide,
İlk adımımı atıyorum ben
Bu yıkılası mahpusaneye.
Nice aylardan sonra ve de
Pırıl pırıl bir güz sabahı
Kuruyup döküldüklerinde
Kurtulacağımı bilmeden.*

Osman Numan Baranus

Jülide Gülizar ile televizyon üzerine bir söyleşi

1 — Türkiye’de televizyon olgusu için çok genel bir deyişle şöyle deniyor : «Çok şey getirdi, çok şey götürdü». Bu sözden yola çıkarak size sorabilir miyiz? «Televizyon neler getirdi, neler götürdü?»

1 — Pek çok yabancı dizi getirdi. Pek çok deterjan getirdi, pek çok margarin getirdi, pek çok şampuan getirdi, pek çok kolonya getirdi, pek çok bisküvi getirdi, pek çok meşrubat getirdi, pek çok reklam çocuğu getirdi.

İki şarkılık repertuara, ama beline kadar açılabilen bir çift bacakla, sokaklara taşan bir çift göğüse sahip bazı sanatçılar getirdi. Bol miktarda saç sakal bıyık favori getirdi. «Üç şarkı, beş değişik giysi» anlayışında programlar getirdi. Güldürü adı altında birtakım soğukluklar, basitlikler getirdi. Bir cümlesi ikinci cümlesini tutmayan, neredeyse adını bile kâğıttan okuyan, kelime dağarcığı 50’yi geçmeyen sunucular getirdi. Politika-

ya dedim-dedi edebiyatını getirdi. Yabancı dizilerin seslendirilmesinde, seslendirenlere pek çok olanaklar getirdi. Öyle tatlı olanaklar ki birçoklarına asıl mesleklerinin tiyatro olduğunu unutturdu. Birçoklarını da iyi bir sanatçı olmaktan kurtarıp iyi bir tüccar yaptı. Yıllar önceki oyunlarına baş rol oyuncularının bile karşı çıktığı, Yeşilçam’ın döküntü filmlerini getirdi. Konuştuklarını yalnız kendilerinin anladığı, bazan o işle ilgili kişilerin bile anlamakta güçlük çektiği sanat programları, açık oturumları getirdi. Az sayıda çok iyi programlar getirdi. Az sayıda da olsa halkın temsilcilerini karşımıza getirdi. Bazı dönemlerde sinema ve gazinolara büyük zararlar getirdi. Bütün bu getirdiklerinin karşıtı olan şeyleri götürdü. Ama şurası muhakkak ki halka belli ölçüde de olsa bir uyanış getirdi.

2 — Televizyonun halkımıza daha çok şeyler getirebilmesi için, başlıca yayın ilkeleri sizce

neler olmalıdır?

2 — Her şeyden önce geniş kapsamlı ve ciddi bir halk araştırması yapılmalı. Buradan alınacak sonuçlar çok iyi değerlendirilmeli. Biz, istekleri, özlemleri, umutları, beğenileri, eğitim, öğrenim ve kültürü, bilinci ne olan, hangi düzeyde olan bir topluma yayın yapıyoruz? Yaptıklarımızın ne kadarıyla yararlı olabiliyoruz, ne kadarıyla boş kürek sallıyoruz? Bu soruların cevapları böyle bir araştırma sonunda bütün açıklığıyla ortaya çıkmalı ki yayın politikamızı ona göre saptayabilelim. İlk görünen odur ki, her şeyiyle çok farklı kesimlerden oluşan bir toplumda yaşıyoruz. Böyle bir toplumda tek kanalla yayın yapıyoruz. Bir program yapıyorsunuz. Toplumun bir kesiminden mektuplar geliyor. «Bu fakir milletin ödediği vergilerle yayın yapan televizyon kime hizmet ediyor? Bu programla halka ne verdiniz? Nedir o minik konser rezaleti? Hani benim şarkılarım, türküle-

rim, saz eserlerim? Hani benim tarihim, coğrafyam? Hani benim kahramanlarım, şehitlerim, gazilerim? Niçin Dede Efendi değil de Mozart?»

Bir başka program için de toplumun bir başka kesiminden mektuplar geliyor. «Bu ipe-sapa gelmez basitliklerle ne yaptığımızı sanıyorsunuz? Halk halk diye neredeyse halkın poposunu yalayacaksınız. Bizden topladığınız vergilerle.....»

Beş dakikalık bir minik kontere tahammül edemiyenlerle, halka dönük yarım saati protesto edenlerin ülkesinde TV yayını yapmak ateşten bir gömleği sırtına geçirmek demektir. İşte bu nedenle ciddi ve geniş kapsamlı bir araştırmadan elde edilecek veriler ve bu verilerin ışığında ortaya çıkacak bir yayın politikasının belirlenmesi şarttır her şeyden önce. İnaniyorum ki bu yayın politikası halka açık açık anlatılırsa işimiz çok kolaylaşır. Tek kanallı bu TV'nun, toplumun farklı kesimlerine yayın yapmak zorunda olduğu, kadını - erkeği, okumuşu - okunmuşu, az okumuşu - aydını, genci - yaşlısı, yoksulu - zengini, emekçisi - patronu, köylüsü - kentlisi ve burjuvasıyla bu TV'da herkesin hakkı olduğu, herkesin TV vergisi ödediği anlatılmalıdır. Eğer ikinci kanalı açamıyorsa iyi bir araştırma sonunda yayın saatlerini ve niteliklerini belirlemeliyiz. Hangi gün, hangi saatte toplumun hangi kesimine sesleneceğimizi bilmeli ve bunu seyirciye anlatmalıyız. Seyirci bilmelidir ki TV yetkilileri toplumun her kesimine yayın yapmak zorundadır. Ve yine seyirci bilmelidir ki, bu zorunluluk nedeniyle, falan günün filan saati toplumun falanca kesimi ön plan-

da tutularak değerlendirilmiştir. Örneğin Pazar akşamının geç saatleri biraz üst düzeyde bir tartışma programına ya da Klasik Batı Müziği'ne ayrılmıştır. Ama bu Klasik Batı Müziği'ni halka sevdirmek gerekçesiyle getirip de saat 20'ye koyarsak, halkın tepkisini çekmekten başka bir şey yapmış olmayız. Yani herkes hangi gün, hangi saatte TV'nunu açarsa neyi bulacağını bilmelidir. Ve herkes tek kanallı bir TV'da birbirinin haklarına saygılı, kendi haklarına razı olmayı bilmelidir. Biz de halka bunu anlatmasını bilmeliyiz.

3 — «Eğitmek - eğlendirmek - yönlendirmek» deniyor. Bunun en güzel uygulaması sizce nasıl gerçekleştirilebilir?

3 — Bu işi gerçekten ehil olanlarına yaptırmakla.. Ama bunun da önceden düşünülmüş düzenlenmiş bir politikası bir planı olmalıdır. Sınavlar açıyor, yeni elemanlar alıyoruz. Bunların çoğu yirmi küsür yaşındaki çok genç elemanlar. Bazıları Üniversite öğrencisi daha. İki üç yıl sonra, gerekli eğitimi yeterince veremedi, işin başına geçiriveriyoruz. Benim gördüğüm yabancı televizyonlarında örneğin 25 yaşında bir programcı yok. Hep 35'ni, 40'nı geçmiş insanlar. Yani deneyimleri olan, bilgi birikimleri olan, araştırmayı öğrenmiş, olayları değerlendirmesini bilen ve tutarlı bir dünya görüşüne sahip insanlar. 25 yaşındaki bir insan, yaşamının son on yılında her saniyesini okuyarak öğrenerek geçirse bile onun bilgi birikimi ne olur, yaşam deneyleri ne kadar olur ve dünya görüşü ne oranda belirlenmiş olur? Hele böyle bir insan bir de Üniversite öğrencisiyse yapacağı şey,

Türkiye'nin şu ortamında Üniversiteye gidip döğüşmek, TRT'ye gelip program hazırlamak olacaktır. Sözlerim yanlış anlaşılmasın. Gençliğe karşı çıkıyor, yaşlılığı savunuyor değilim. Bilgiyi, bilinci, birikimi, eğitimi, deneyimi ve tutarlı bir dünya görüşünü savunuyor, aldığımız genç elemanların eğitilip yetiştirilmesi ve belli bir olgunluğa eriştikten sonra arenaya çıkarılması gerektiğini vurgulamak istiyorum. Bizde ise bunun aksi oluyor. Örneğin 35'ni geçen bir insan artık masa başına geçmek, kendini aktif çalışmadan ayırmak isteğini önce kendisi duyuyor, ayrıca çevre de insana bu duyguyu vermeye çalışıyor. Değim gibi işi ehil olana yaptırmak gerek.

Sorduğunuz şeyi gerçekleştirebilmenin bir başka yolu da Kurum içindeki atıl kapasiteyi harekete geçirmektir. Bugün TRT içinde çeşitli nedenlerle çalışmayan pek çok kişi var. Ayrıca TRT dışında çok iyi yetişmiş (hem de her alanda) insanlar olduğunu ben her katıldığım toplantıda gördüm. Onların da yardımıyla, yol göstermesiyle, sorduğunuz konu oldukça kolay gerçekleştirilebilir.

4 — *Gündelik TV yayınlarına bakıldığında, televizyonun kendini tekrarladığını görüyoruz. Yenilik, değişiklik yok. Bu açıdan eleştirir misiniz programları?*

4 — Ciddi yayın organlarında her gün çıkan eleştirilere ve sizin iddianıza ekleyecek bir şeyim yok.

Teşekkür ederim.

Jülide GÜLİZAR

inceleme

Televizyonun Türk Toplumuna Etkisi

Önder Şenyapıt

Televizyon, bir yığın (kitle) iletişim aracıdır.

Ve «yığın toplumu» yaratmakta etkin araçlardan biri olarak tanımlanır.

Yığın toplumu, işleyim (sanayi) devriminin olanaklı kıldığı «yığın üretimi»nin gereksindiği toplumdur.

Yığın üretimini olanaklı kılan «üretim araçları»nın üyesi çağdaş anamalcı bazı ekonomik ve toplumsal koşulları içeren bir düzenin yaratılmasını gereksinir. Ve gereksindiği ortamın yaratılması için gerekli ekonomi siyasalarının oluşturulmasını, uygulanmasını, izlenmesini sağlar.

Çağdaş anamalcının gerçekleşmesini istediği bazı temel koşullar şunlardır :

- Kentlerin aşırı ölçüde kalabalıklaşması,
- Kentlinin ve köylünün eline geçmiş dönemlere göre bol para geçmesi.
- Emekçilerin boş zamanlarının artması.
- İşyeri - konut gidiş gelişlerinin kolaylaştırılması, ucuza sağlanması.
- Reklama harcanan paraların gittikçe artması.

Yukarıdaki koşulların sağlanması durumunda, üretilen tüketim mal ve hizmetleri arasında kıyasıya bir yarışma başlayacak, «yığinsal» olarak üretilen mal ve hizmetlerin olanaklı en geniş çevreye yayılması için yoğun çabalar gösterilecektir.

Yukarıdaki koşullar, bugün tüm anamalcı ekonomiyi benimsemiş ülkelerde gerçekleşmiştir. Ya da gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de de, yukarıdaki koşullar 1950'de Demokrat Parti'nin ülkeyi yönetim erkini eline geçirmesiyle birlikte izlemeye başladığı ekonomi siyasasıyla gerçekleşme yoluna girmiştir.

Bugünün Türk toplumu, 1950'den 30 yıl sonra bir «tüketim toplumu»dur.

Bugünün Türk toplumu, «yığın toplumu»nun tüm özelliklerini ve niteliklerini taşımaktadır.

Bugüne gelinişinde, yazılı ve sözlü yığın iletişim araçlarının büyük payı olmuştur. Ve 11 yıl önce devreye görsel yığın iletişim aracı olan TV de girmiştir.

Bugünün Türk toplumunu, toplumsal yapının özelliklerini ve niteliklerini beğenmeyenler için gazetelerin, dergilerin ve radyoların çok çeşitli olumsuz etkileri söz konusudur.

Bugünkü toplumsal yapının özellik ve niteliklerini beğenmeyenler için, 11 yıldır yayım yapmakta olan TV'nin çeşitli olumsuz etkilerinden söz açmak olanaklıdır.

Ama, bugünkü toplum yapısını, «kavuşulması» gereken toplum yapısı olarak görenler ve benimseyenler için, yazılı, sözlü ve görsel yığın iletişim araçları üstlerine düşen görevi başarıyla yerine getirmişlerdir, getirmektedirler.

«Yığın toplumu»na karşı olanlar «yığın kültürü»ne de karşıdırlar.

«Yığın kültürü»nü oluşturan başlıca araçlar da, yazılı, sözlü ve görsel yığın iletişim araçlarıdır. Öteki bir deyişle, basın, radyo, TV.

Anılanlar, bir toplumun kültürel yaşamına en geniş etkisi olduğu herkesçe bilinen araçlardır.

Dolayısıyla, yığın kültürüne karşı olanlar, bu kültürün oluşmasına yol açan araçlar olarak görürler gazeteleri, dergileri, radyoyu ve TV'yi.

Bir toplumun genel kültüründen söz edildiğinde, bu kültürün birbirinden görece ayrılıklar gösteren alt - kültürlerden oluştuğunu bilmek ge-

rek. «Ulusal kültür», «bölgesel», yerleşimlerin türüne göre, öteki bir deyişle köy, kasaba ya da büyük kent oluşuna göre bir yerleşimin farklılaşan «ekolojik», toplumdaki farklılaşmaya göre beliren «sınıfsal» alt - kültürlerden oluşur. Şöyle özetlenebilir : Bir ulusun kültürü, alt - kültürlerin toplamıdır.

Şimdi, burada tartışılması gereken, ulusal kültürün yığın kültürüne nasıl dönüştüğüdür.

Ulusal kültürün, yığın kültürüne dönüşmesi, toplumun tüm kesimleri için geçerli, ortak kültür değerlerinin toplumun tüm üyelerince benimsenerek, tüm alt - kültürlerin ortadan silinmesidir. Ya da şöyle söyleyelim : Toplumun tüm üyeleri, yavaş yavaş bilimli ortak değerleri benimsemeye başlarlar ve bunun sonucu olarak alt - kültürlerin özellikleri zayıflamaya yüz tutar.

Böyle bir anlatımdan sonra, belki de, çok kabaca bir «kültür» tanımı vermek gerekiyor : Kültür, toplumun kuşaklar boyunca edindiği yaşam bilgisinin birikmesiyle ortaya çıkan ve aynı zamanda bu yaşantıların süregitmesine yardımcı olan üründür. «Kültür»de bir araya gelen normlar, kurumlar ve bireysel davranış biçimleri, gerçekte hem insanın çevresiyle kurduğu uyum öncesi gerekli koşullarını oluşturur, hem de bu uyumun ortaya koyduğu üründürler.

Kültürün yaşamın süregitmesine yardımcı olması, onun toplumsal işlevini de bilirler. Bu işlevde kültürel öğelerin seçimindeki ilkesel düzen yatar. Toplumsal işlev gören her kültürel öge «işlevsel» sayılamayacağı halde, ekolojik dengede bulunan bir toplum, işlevsel öğeleri benimsemeye ve kültürel sisteme yabancı öğelere direnmeye eğilimli bir norma daha yatkındır (Zygmunt Baumann, 1966).

Böyle olduğu içindir ki, alt - kültürler yaşamaya devam eder ve kendi içinde değişirler. Böyle olduğu içindir ki, alt - kültürler arasında nedensel alışveriş olursa olsun, her alt - kültür kendi temel özelliklerini korur. Bölgesel, ekolojik, sınıfsal kültürler arasındaki ayrımlar süregider. Bir ulusal kültür içerisinde ne denli çok alt - kültür varsa, o ulusal kültür o denli zengindir.

Ama, bu zenginlik, yığın üretimini olanaklı kılan temel üretim araçlarının iyisi çağdaş anamalcının ilgilendiği zenginlik değildir. Çağdaş

anamalcının zenginleşmesi, toplumun ortak, belki de daha doğru bir deyişle, tekdüze kültür değerlerini benimsemesine bağlıdır. Toplumdaki kültürel değerler, tıpkı yığın üretiminin ortaya koyduğu ürünler gibi birbirinden farksız olmalıdır. Alt - kültürlerin ortadan kalkması, silinmesi, yok olması yığın üretimi yapan çağdaş anamalcının gerçekleşmesini istediği olgudur. Ulusal kültürün yoksullaşması, çağdaş anamalcının zenginleşmesini getirecektir.

Burada şu soru akla gelebilir : Yığın üretiminde de farklılaşma yapılmaktadır. Bu durumda, alt - kültürlerin ortadan silinmesi niye gereksin?..

Yığın üretiminde büyük ölçüde genişleme, gene büyük sayılarda üretilme olanağı veren çeşitlenmelere gitmeyi sağlıyorsa, üründe değişiklikler yapıldığı doğrudur. Örneğin, bir siyah çorap üreticisi, genişleyen iş hacminin bir bölümünü kahverengi çorap yapımına yöneltebilir; otomobil üreticilerinin pazar genişleyince yeni model araba üretip pazara sürmeleri gibi. Ama, yığın üretimindeki bu çeşitlenmeler hemen hemen her zaman yapaydır ve bunlar da potansiyel pazardaki ana ortak paydaların doyurulmasına yöneliktir.

Öte yandan, yığın üretimi ile, farklılaşmış üretim arasındaki temel ayrım, üreticilerin pazarı değerlendirişlerine ilişkindir. Yığın üretimi yapan bir üretici pazardaki ortak paydaları ararken, benzer gereksinimleri karşılamayı amaçlar. Farklılaşmış üretim yapan bir üretici ise, pazarda bulunabilecek farklılaşmaları hedef alır. Örneğin, hazır giyim işiyle uğraşmakta olan biri, tüketicilerin değişik yoldan, renk ve doku anlayışları bulunduğu, giysi için bütçelerinden ayıracakları payın değişik olduğu ve bireysel olarak çeşitli giysileri gereksinmelerinde (bir toplantı giysisi, spor giysi, beylik ya da günlük giysi, gece giysisi, vb.) ayrı ayrı nedenlerin varolduğu gerçeğini göz önünde tutar.

Farklılaşmış üretimde görülen çeşitlenmeler, tümüyle, bu üretimin yol verdiği değişimlerdir. Öteki bir anlatımla, çeşitlenmeler farklılaşmış üretimin genişleyen iş hacminin bir sonucu değildir, buradaki çeşitlenmeler birincildir.

Ama, gerek yığın üretiminde değişiklik yapılabilmesi, gerekse farklılaşmış üretimde çeşitlenmeye gidilebilmesi için gerekli ön koşul, pazar

yaratmaktadır. Bu pazar yaratılmadığı sürece, üretilen tüketim mal ve hizmetlerinin herhangi bir değeri olmayacaktır. Her türlü üretimin sonul ereği tüketilmesini sağlamak olduğuna göre, önce tüketim için talep yaratmak gerekmektedir.

Tüketim talebini yaratmak, toplumu tüketmeye alıştırmak, tüketime koşullandırmakla olabir kır yerleşiminde varolan kültür değerleri geçerliğini yitirmiş demektir.

Ya da yitirmesi gerekmektedir.

Yığınsal olarak üretilenlerin, yığınsal olarak tüketilebilmesi alt - kültürlerin talep frenleyici öğelerinin yokedilmesine bağlıdır.

Bir yığın kültürünün oluşmasına, ulusal kültürün yoksullaşmasına gereksinim vardır. Artık ana güdek, «yığın kültürü»nün ana ögesinin «tüketim» olmasını sağlamaktır. Çünkü, «yığın toplumunun anamalcısı»nı ayakta tutacak tek sağlam destek «tüketim»dir.

İşte, Türkiye'de 1950'lerden başlayarak, Türkiye'de anamalcılığın kurallarıyla tutarlı yapısal değişimler gözlenmeye başlamıştır.

Türkiye'de 1950 yılında izlenmeye başlanan ekonomi politikasının, eninde sonunda bir «yığın toplumu» yaratması kaçınılmazdı. Nitekim, günümüzde, tüm anamalcı ülkeler toplumları için kullanılan terimler Türkiye içinde geçerli. Tüketim malları işleyimi geliştirdi ve bu dalda «yığın üretimi» yapıyor. TV kuruluncaya değin bir «yığın eğlencesi» olanak veren sinema salonları sayısı başdöndürücü bir hızla artmıştır.

Bir «yığın pazarı» yaratmak amacıyla, «yığınlar»a ulaşabilecek reklam araçları, tüketime koşullayacak araçlar gerekiyordu. Öncelikle, «yığın basını» gerçekleştirildi. Yazılı basın organları, daha 1950'lerde, topluma kazandırılmak istenen yeni yapı için gerekli uyarlamaları yaptılar ve ilk «yığın pazarı» gazetelerce gazete için oluşturuldu. Ve yazılı basın organları, ulusal kültürü alt - kültürlerden arındırmak için üstlerine düşen görevi yaptılar.

Ama, bir döneme ulaşıldı ki, okuma - yazma oranı oldukça düşük, okuma alışkanlığının bir türlü edinilemediği Türkiye'de, tüketim malları üretimi arttı. Daha geniş pazara gereksinim vardı. Pazarı genişletmeye artık yazılı basın organları yetmiyordu. Radyo bir türlü geliştirilemişti. En iyisi, sözle görüntüyü birleştiren TV'yi

pazar genişletme göreviyle görevlendirmektir. Beş yıllık planlarda karşı çıkılmasına karşın, TV kuruldu. Yayına geçti ve radyonun yıllarca gösteremediği gelişmeyi bir çırpıda gerçekleştirdi. 2,5 milyon toplam satışı yazılı günlük basın organlarına karşın, bugün TV 30 milyonluk bir «pazar»a sesleniyor.

Devlet TV'sinde hiçbir program reklam programları kadar uzun ömürlü olamadı. Ve TV reklam yayımlamaya zorlandı. TV'nin yayımını sürdürebilmesi için gerekli yayım araç ve gereçlerinin alınabilmesine yetecek parayı parlamento hiçbir zaman vermedi. Bu tutum, TV'nin toplumu ne yönde ve nasıl etkilemek amacıyla kurulduğunun bir göstergesi sayılmalıdır. TV yaşamını sürdürebilmek için yığınsal olarak üretilen tüketim malları ve hizmetlerin reklamlarını yayımlamak zorunda bırakılmıştır.

TV Türk toplumunu nasıl etkiledi sorusunun yanıtı böylece verilmiş olmaktadır.

TV'nin Türk toplumuna etkileri, kuruluş amaçlarına, izlenen ekonomi siyasasına uygun yoldadır, denk düşmektedir.

TV Türk Toplumunu bir «yığın toplumu»na dönüştürmekte, ulusal kültürü yoksullaştırıcı yönde, alt - kültürlerin ortadan silinmesini sağlamakta başarıyla kullanılmaktadır.

Asıl olan budur.

Bunun dışındaki tartışmaların ayrıntıda ve herhangi bir sağlıklı vurgulamayı getirmeyen tartışmalar olduğu belirtilmelidir.

Türk TV'si Türk toplumunu «egemen sınıfın» istediği biçimde etkiledi, etkiliyor.

Bir kanıt verelim :

Hep söylenegilir. Türk TV'sinde yabancı kaynaklı izleneciler çok. Dış kaynaklı bu izlenecilerin çoğu ise, bizim yaşam biçimimize, geleneklerimize aykırı düşüyor. Toplum yaşantımızla bağdaşmıyor. Bu topluma bir şeyler katmıyor. Türk TV'si dışa bağımlı bir TV'dir.

Elbette öyle olacak.

Bizim egemen sınıfımız, Türk burjuvazisi dışa bağımlı değil mi? Bizim ekonomimiz dışa bağımlı çarpık bir anamalcı ekonomi değil mi?.. Bu durumda, burjuvazinin sultanı altındaki TV'nin de dışa bağımlı olması, aynen yabancı kültürlerin çarpık etkileri altındaki burjuvazinin kültürü gibi köksüz, yozlaşmış bir kültürün değerlerini yaygınlaştırması da doğal...

Yalçın Küçük ile tv üzerine küçük bir söyleşi

Soru 1 — Dışa bağımlılık ve TRT televizyonu konusundaki düşüncelerinizi özetler misiniz?

Türkiye’de dışa bağımlılık çok eleştirildi. Gerekli olan yapıldı. Ancak gerekli olan yapılrken, zaman zaman ve özellikle son on yıl içinde, bazı kavramların içi boşaltıldı. Boş kavramlar, boş tenekeye tokmakla vurulmasını hatırlatan bir umursamazlıkla, tekrarlandı durdu. Dışa bağımlılık, dış dünyadan her türlü ithalatı inkar eden ve yalnızca kendi kendine yeten, otarşik bir ekonomi veya toplum kavramına doğru çarpıtıldı. Dışa bağımlılığı eleştirmek, içine kapalı bir kasaba ekonomisi veya kültürünü istemek sanıldı. Dışa bağımlılığı eleştirenlerin bir bölümü, farkına varmadan, otarşik bir kasaba kültürünü savunur duruma geldiler.

Bir televizyonun, başka ülkelerden film ithal etmesi son

derece doğal sayılmalı. Aksini savunmak, evrensel insan ideali ni ve halkların birbirini tanıma hakkını reddetmek demek olacaktır. Bu nedenle TRT televizyonunun, ilke olarak, dış kaynaklı program yayınlaması normal kabul edilmeli.

Ancak TRT televizyonunun fiilen yaptığını normal saymak mümkün değil. Bir kaç nedenle. Birincisi, dış kaynaklı program yüzdesi yerli program yüzdesine göre çok fazla. İkincisi, izlenebilir programlar arasında karşılaştırma yapılırsa dış kaynaklı olanların yüzdesi çok daha fazla. Üçüncüsü, Türkiye seyircisi, Amerika Birleşik Devletleri’nin bir küçük kentinde çıkan yangında serçe parmağı yanan bir kadını anında seyredip üzüntüsüne ortak olabiliyor, fakat Türkiye’de bir maden kazasında can veren maden işçilerinin acısını, spikerlerin sevimli yüzlerinden anlamaya çalışıyor.

Bunlar nicel olanlar. Bir de nitel yanı var. Dördüncüsü şu : Amerikan emperyalizmi, kendi sistemini sürdürebilmek için, kendi halkını kuş beyinli yapmak zorunluluğunu duyuyor. Birleşik Devletler’de yaşamış olanlar bilirler. Ortalama Amerika’lı kuş beyinlidir. Kuş beyinli Amerika’lıyı yaratmada yayın organlarının ve ikinci savaştan sonra televizyonun etkisi büyük oldu. Amerikan dizi filmlerinin çoğu kuş beyinli izleyiciye hitap edip, kuş beyinli yurttaş yaratmayı amaçlıyor. TRT, Amerikan emperyalizminin bu kuş beyinli yurttaş üretmeyi amaçlayan programlarını olduğu gibi alıyor. Bunu Türkçeleştirirken, kuş beyinli yaratma özelliklerini artıran bazı katkılar yapıyor ve izleyiciye sunuyor. Ve Columbo namında bir geri zekalı yüzüstü Türkiye halklarının bir idolu, ilahı, haline geliveriyor.

En çirkin biçimde dışa ba-

ğimli TRT televizyonu, Türkiye yurttaşının kuş beyinli olmasını amaç edinmiş görünüyor. Amerikan emperyalizmi gibi Türkiye kapitalizmi de kuş beyinli yurttaş istiyor. Tembel TRT bunun için hazır program buluyor.

Soru 2 — Egemen sınıfların (daha doğru bir deyişle ağır basan egemen sınıfın) televizyon aracılığıyla kitlelere iletmek istediği kültür kavrayışı nedir; bu konudaki görüşlerinizi anlatır mısınız?

Tek kelime ile köylü kültürü. Emperyalist sistemin çok büyük bunalımlarla karşı karşıya gelmesi, emperyalist kültürü sunma işini güçleştiriyor. Türkiye kapitalizmi ise yığınları geri bir çizgide tutabilme ihtiyacından, kuşku yok, kurtulamıyor. Yığınları geri bir çizgide tutabilmek ise şu anda bir köylü kültürünü propaganda etmekle mümkün görünüyor.

Televizyon davul zurna ile açılıyor, davul zurna ile kapanıyor. Hep köye akıl veriliyor. Artık televizyonda çiğ köfte yapılıyor, pide ile avuçlanıyor, çiğ köfteli pide ile avurtu şişmiş bir türkücü türkü kıraat ediyor. Çok bayağı bir görüntü ortaya çıkıyor.

Köylü kültürü sadece köy programlarıyla propaganda edilmiyor. Köylü kültürü, aslında bazı folklorik öğelerinden ayıklandığı zaman, bir kültürsüzlük oluyor. TRT, kuş beyinli yurttaş yaratmaya yönelik emperyalist ülke çıkışlı dizilerle, kültürsüzlüğü propaganda etme anlamında köylü kültürünü bir arada sunuyor. İki örnek vereyim. Türkiye'nin çok değerli aydınlarından birisi olan Profesör Mümtaz

Soysal, bir dizi halinde sunulan bir söyleşi programında, anlaşılması pek zor bir inatla sadece kültürsüzlüğü dile getirdi. Yine Türkiye'nin değerli bilim adamlarından birisi olan Emre Kongar da aynı kısıkaçtan kurtulamadı ve çiklet reklamlarını eleştirmekle yetindi.

Köylü kültürünü sunmak, bu hükümet zamanında daha yoğunluk kazandı. Bunun iki nedeni var. Birincisi şu : **Popülizm**, bir istekten çok bir kısıkaçın ideolojisi. Fizikten bilinir. Birbirine zıt iki kuvvet karşılaşırsa, biri diğerine egemen olamazsa, ortak bir kuvvet doğar ve yeni bir yöne akar. Popülizm de böyle. Burjuva ideolojisi ile proleter ideolojinin birinin tam egemen olmadığı durumda popülizm bir akım olarak doğuyor. TRT içinde çalışan kadrolar böyle bir kısıkaçta yaşıyorlar. Burjuva siyasal iktidar ile kendi dışlarında yaygın sosyalist eğilimlerin arasında kalıp, popülist programa kayıyorlar. Çok kolay oluyor. Kendilerini de teselli ediyorlar. Halkçı olmuş oluyorlar. Popülizm, şimdi köylü kültürünü yaymak olarak ortaya çıkıyor.

İkinci neden şöyle : Bu hükümet, adıyla ve sanıyla bir CHP hükümeti. Devşirme bakanların olması hükümetin niteliğini değiştirmiyor, görüntüyü flu hale sokuyor. Bu hükümeti kuranların, böyle flu bir görüntüyü özellikle istediklerini sanıyorum. CHP ise gittikçe köylü ideolojisinin temsilciliğini üstleniyor. Halk Partisi'nin kendisine güveni olmayan işçi hareketine karşı başarılı oyunlarla dolu bir repertuarı var. Şimdilik işçi kesimini güvenli sayıyor. Köylü kültürü ile köylük kesimde daha

sağlam bir yer tutmaya çalışıyor. TRT de bunun aleti durumuna getiriliyor. CHP politikası, TRT çalışanlarının kültürsüzlüğü kültür sayma yanlılığı ile birleşiyor.

Buna eklenecek bir nokta var : CHP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit, hep köylü izlenimini vermek istedi. Aslında CHP Genel Başkanı, heykelde, edebiyatta, şiirde ve felsefede hep geri olanı beğendi. Böyle bir durum, TRT televizyonunun kültürsüzlük anlamında köylü kültürünü propaganda etmesini kolaylaştırıyor.

Soru 3 — Egemen sınıf, kendi doğrultusundaki üstyapısal değer ölçülerini televizyon aracılığıyla kitlelere ulaştırırken hangi ölçüde başarılı olabiliyor?

Bu soruya bir başka soruyla cevap vereyim. Evinize **mizah dergisi** giriyor mu? Benim öğlum okuduğu için bizim eve giriyor. Çok yazık ve acıklı bir durum. Bütün mizah, televizyon programı üzerine yoğunlaşıyor. Çizerler ekranda gördüklerini çiziyor. Yazarlar ekrandan işittiklerini yazıyorlar. Amerikan yurttaşını kuş beyinli yapmak için düzenlenmiş dizi programları bir de mizah dergilerinde devam ediyor.

Bu kadar mı? Ya **reklamlar**? Türkiye'nin yurttaşları, emekçiler, işçiler ve öğrenciler, toplumun gizel olarak, potansiyel olarak en ihtilalci sınıf ve tabakaları reklam tekerlemeleriyle konuşmaya başladı. «Atın atın» veya «öğren de gel» yoktur bizim farkımız» veya «değiştireceksiniz» ya da «iyisiniz iyii» veya «köşeyi döneceksiniz» veya «ya çıkarsa»... Köylü de tekerleme

ile konuşmayı sever. Sözü yerine getirip bir de «öğren de gel» derse köy kahvesi kakkahayı basar.

Bu kadar mı? Columbo namında geri zekalı bir yüzüsün konuştuğu Türkçe mi? Baretta'nın konuştuğu Türkçe mi? Kaygısız'ın konuştuğu Türkçe mi? Reklamlarla argoyu günlük dile sokmak, bir takım sevimsiz insanları kırık bir Türkçe ile konuşturmak, oyunlarda bir köylü Türkçesi diye garip bir dili yaymak. Bütün bunları TRT yapıyor.

Sonra, artık Amerikan ekonomisi ve toplumu derin bir bunalım içinde sarsıntı geçiriyor. Kuş beyinli Amerikan yurttaşını tutmak zor oluyor. «Amerika güzeldir» diye yayınlar yapıyor. Bu arada bu ihtiyaçtan olsa gerek, Amerikan dizilerinin kahramanları Petroçelli, Baretta, Falconetti gibi henüz isimlerini değiştirememiş Amerikan azınlıkları oluyor. Bunların yükseldiği veya en azından önemli kişi olduğu gösteriliyor. Her halde bu politikada Türkiye'de bir ihtiyaca cevap veriyor.

Bu soruya cevabım şöyle oluyor : Şimdilik, TRT televizyonu Türkiye'de de kültürsüz ve kuş beyinli yurttaş yetiştirmede başarılı adımlar atmış durumda TRT televizyonu, özellikle 12 Mart döneminde televizyondan uzaklaştırılmış «solcu» televizyoncuların kurduğu reklam firmalarının aracılığıyla kültürsüzlüğü yaymada önemli işler yapıyor. Televizyon, diğer bazı dayanıklı tüketim araçları ile birlikte ve en önde, bundan otuz yıl kadar önce Türkiye burjuvazisinin keşfi olan geçekonduculuk gibi tutucu işlev görüyor. Bir süre bilinçlenmenin öne çıkıyor.

Soru 4 — Devrimci sınıf ve tabakaların, televizyon aracılığıyla yapılan bombardıman karşısında tutumu ne olmalıdır? Egemen sınıfların bu etkenliğine karşı neler yapılabilir?

Çok. Önce şunu söyleyeyim. Amerika Birleşik Devletleri'nde devrimci ve komünist azdır. İngiltere'de biraz daha çok. İngiltere'yi biliyorum. İngiltere'de komünist bir aydın, bir ölçüde de, evinde televizyon bulundurmamakla övünür. Türkiye'de devrimci ve sosyalistlerin televizyona bu kadar sahip çıkmasını ve televizyon için bu kadar zaman ayırmalarını anlamıyorum.

Bu düşüncelerim yeni değil. Birinci Beş Yıllık Plan hazırlanırken, televizyon benim ilgi ve sorumluluğum alanına giriyordu. Bizler televizyonun Türkiye'ye sokulmasına karşı çıktık. AP sahip çıktı. O zaman CHP'li olan Turhan Feyzioğlu Adalet Partisi'ne teslim oldu. Televizyona karşı çıkan biz plancıları da «köylerde ceviz ağacının altında eğitim yapabilmek» tezleriyle ikna etmeye çalıştı.

Televizyon bugün yazılı yayının en büyük rakibidir. Yazarlar

Sendikası'nın veya Gazeteciler Sendikası'nın veya yayıncıların televizyona sahip çıkmalarını ve televizyon ile işbirliği yapmaya kalkmalarını da anlamıyorum. Bugün televizyonu küçümsemek gerek. Televizyonu ve seyircisini baskı altında tutmak gerek. Televizyon seyretmenin bir kayıp olduğunu, bir devrimci veya sosyalistin bu lükse sahip olmadığını anlatmak gerek.

Ayrıca televizyonu ve televizyonda çalışanları önemli sayma alışkanlığını da bırakmak gerekli. En önemlisi de CHP ile AP arasındaki farkı abartmayıp MC televizyonu ile CHP televizyonu arasında pek az fark olduğunu kabul ve yaymak gerekli.

Türkiye'de sosyalizm kurluncaya kadar kültür, yazılı olarak geliştirilip yayılabilecek. Televizyonun zararı, bir kaç programla giderilemeyecek kadar büyük olacak.

Özet olarak şunu söylüyorum : Televizyonun boykot edilmesini savunmuyorum. Televizyonun öneminin, bugünküne göre, çok aza indirilmesi ve hele devrimci ve sosyalistin yaşamında sifıra yaklaştırılması gerektiğini söylüyorum. En etkin tutum bu olacak.

Mezartaşı Çiçekleri

Adı Çetin'di soyadı Altan,

Dobra söyledi, dobra baktı bir zaman;

Atacak barutu kalmayınca,

Etti eski tüfeklerden zaman.

Mehmet Güler

notlar

Televizyon Üzerine Genel Notlar

İ. Mert Başat

T.C. Sınırları içinde yaşayanlardan otuz beş milyona yakın bir nüfus kesimini düzenli olarak hergün, en savunmasız konumda karşısına alarak hazır - asker kılmağa çalışan televizyonun önemini tartışmak gerekli değildir sanırım. O nedenle, konu üzerinde hepimizin bildiği, ama zaman zaman gözden kaçırdığı belli - başlı noktaları satırbaşları halinde ve topluca anımsamakla yetinmenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Yani, «ahkâm kesme» değil, belirli gerçeklikleri anımsatma ve ortak bir tavra çağrı olarak değerlendirilmelidir notlarımız.

— Televizyon, apolitik değildir, politik nitelik taşımak zorundadır. Televizyon, ne kültürel, ne sanatsal, ne eğitsel, ne de bilimsel tek bir temel üzerinde yürüyemez. Televizyonun belirleyici tek temeli, politik temeldir. Bu gerçek, bugüne özgü değildir; ne partisel iktidarların değişmesi, ne de sınıfsal iktidarların değişmesi, televizyonun politikanın belirleyiciliği altında kalması zorunluluğunu değiştiremez.

— «Televizyonun tarafsızlığı» bir şaşırtmaca, bir aldatmacadır. Televizyon tarafsız değil, taraflıdır ve taraflı olmak zorundadır. Televizyonun tarafsızlığı, özünde aynı egemen ideolojiyi simgeleyen siyasal partiler arasında yandaşlık yapmama ilkesinden ibarettir. Bu ilke, siyasal erki elinde fiilen tutan siyasal partiye belirli avantajlar tanınmasını da beraberinde taşır. Aynı egemen gücün değişik yansımaları niteliğindeki siyasal partilerin, belirleyici ideolojik perspektifin sınırları içinde oluşturdukları alanda televizyon, bu partilerden birine açıktan yandaşlık yapamaz; en çok, balı tutanın parmak yalama hakkı saklıdır. Bu (içsel) alanın dışında kalan diğerleri, televizyon için karşı - taraftır.

— «Televizyonun özerkliği», «tarafsız televizyon» aldatmacasının doğal uzantısıdır ve tümü-

le, biçimsel bir anlam taşır. Aynı düzlemdeki siyasal partiler arasında açık yandaşlık yapmama ilkesel özü, özerklik ilkesinde biçimsel anlamına kavuşturulmuştur. Bir başka söyleyişle, «tarafsızlık» ve «özerklik», aynı olayın öz ve biçim olarak birbirlerini tümleyen iki ayrı ögesidirler.

— «Televizyonun taraflılığı», televizyonun sınıfsallığının bir anlatım biçimidir. Televizyon, ekonomik ve siyasal egemenliği elinde bulunduran sınıfsal yapılanmanın emrinde, hizmetindedir ve bu gücün tarafındadır. Egemen gücü oluşturan sınıfsal yapılanma içinde yeralmayan tüm diğer sınıf ve tabakalar televizyon için de «karşı-taraf»lılar. Televizyon, emrinde olduğu ideolojik perspektif içinde hareket etmek, onun istelerine uygun hizmet geliştirmek ve bağlı bulunduğu ideolojiyle hiç bir biçimde çelişmemek zorundadır. Kitleler üzerindeki yüksek etkinlik gücü nedeniyle de, kamusal kuruluşların hemen tümünden daha çok sınıfsaldır ve bu açıdan egemen güçlerce üzerinde kurulan kontrol çok daha kapsamlı ve yoğunur.

— Televizyonun taraflılığı, «yandaşlık» ölçüsünü aşar. İzleyiciye sunulanları, allanıp - pullanmış kılıflarından arındırabildiğimizde, giysilerinden sıyırıp çırılçıplak kılabilirdiğimizde karşımızda kalan bizzat «taraf»ın kendi sesi - sözüdür. Ekrandan yansıyan, eli - yüzü ve diksiyonu temizce suretleri çekip alabildiğimizde, bizzat «taraf»ın kendisiyle yüzyüze geliriz. Televizyon, «taraf»ın güçlü bir aracı olmanın da ötesinde, tarafın kendisidir; araç olarak kullanılan insan, enerji ve diğer maddesel öğeleri çıkarırsak aradan, «taraf»ın soluğuyla karşılaşıveririz birden.

Televizyon için yandaşlığın tek geçerli anlamı, belirleyici, egemen ideolojinin yedekleyebildiği biçim, ölçü ve sürece, diğer ideojilere ya-

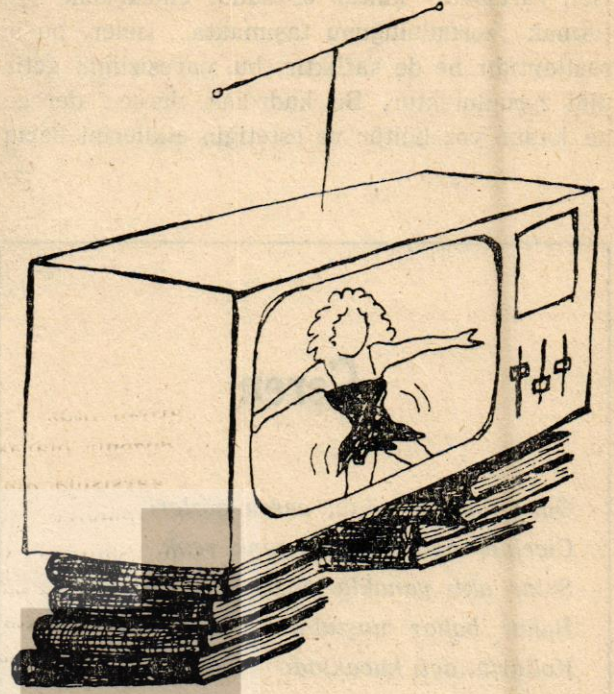
pılan yandaşlıkta belirir. Bu ideolojiler, demin değindiğimiz, egemen gücü oluşturan sınıfsal yapılanma içinde yansımalarını buldukları ve bu konumlarını korudukları, ya da belirleyici, egemen ideoloji ile çelişmedikleri sürece televizyonun yandaşlık nimetinden yararlanabilirler. Semut koşullar, bu yararlanmanın boyutlarını olduğu kadar, varlığını - yokluğunu da belirler.

— Aynı ideolojik öze dayalı partiler arasında yan tutmama («televizyonun tarafsızlığı ve özerkliği») ilkesi, televizyonun sınıfsallık niteliği ile çeliştiği anlarda, geçerliliğini yitirir. Yani, televizyonun tarafsızlığı esaslı; esas gibi gösterilen ve sergilemeğe çalıştığımız yapıdaki «televizyonun tarafsızlığı ve özerkliği» üçüncül, dördüncüdür..

— Devrimci dalganın kabardığı evrelerle, sınıfsal savaşımın genel sürecinde derinleşildikçe televizyonun tarafsızlığı ve ideolojik özü çok daha dolaysız ve katı görünümüyle yansır.

— Televizyon ile emperyalizmin ilişkilerini, «kültür emperyalizmi» düzlemine indirgemek yanlış; bu ilişkileri, emperyalizmin genel yapısında ve oligarşik yapı ile genel ilişkiler çerçevesinde değerlendirmek gereklidir*. Emperyalizm, televizyonla tüm üst yapı öğelerinin herbirinin kendi düzleminde etkinliğini geliştirirken, bir yandan da sınıflar savaşımında kendi çıkarları adına, televizyon aracılığıyla da müdahil olarak devreye girmektedir. Diğer yandan, emperyalizmin televizyon ile ilişkisi, ekonomik temel açısından çok daha dolaysız biçimlerde kendisini göstermektedir. Sanırız, bunun en dolaysız olanı, teknoloji, sermaye ve meta ihracı yoluyla (patent, know-how, sermaye iştiraki, çekim aygıtlarıyla alıcı-verici-gösterici aygıtları ve link, röle, vbg. sistem elemanları, film, banyo-malzemesi, paket programlar, ... gibi) açığa çıkarılmasıdır. Ancak, bu spesifik alanlardan çok daha önemlisi, kuşkusuz, tüketici pazarının, oluşturulması, yaygınlaştırılıp - derinleştirme açılarından yönlendirilmesi ve tüketim toplumunun organize edilmesi konumunda televizyondan sağlanan yararlarıdır; televizyonun bu noktada emperyalizme bir tür maddi güç sağladığını görmezden gelmek olanaksızdır.

— «..... İşte bu tür nedenlerle devrimcilerin televizyondan, ne bekleyecekleri bir şey vardır,

ne de televizyon üzerinde kazanılabilir herhangi bir etkinlik sözkonusu olabilir», biçimindeki yaklaşımlar, televizyonun sınıfsallığını gözardı eden yaklaşımlar (ve «şöyle olmalı, böyle olmalı» istemleri) kadar yanlıştır. Bu konuda, televizyon üzerindeki sınıfsal kontrolün genişliği ve yoğunluğu nedeniyle dikilen engellerin yarattığı ciddi güçlükler, kitlelerin sürekli karşı-devrim bombardımanı altında tutulduğu böylesi bir alanda vargüçle devrimci görevlere asılmak zorunluluğunu getirmektedir.

— Bu konuda devrimcilerin önemli avantajlarından birisi, egemen güçlerin zaaflarından kaynaklanmaktadır. Kapitalizm, çürüyüş sürecinin eşliğini aştığı emperyalist dönemle birlikte, kültür ve sanat alanında da yozlaşma, yaratıcılık ve estetik düzeyini hızla eritme sürecine girmiştir. Kapitalistleşme sürecinin ana kanallarına oturma şansını tarihsel olarak yitirmiş bulunan bizim tür toplumlarda ise, bu alanlarda da burjuva doruklarının yaşanamayışı, emperyalizmin genel yozlaşmasının özelde çok daha vahim bir görünüm kazanmasını getirmiştir. Bugün egemen güçlerin bir televizyon olayı için dahi, işleri götürecek kendi öz kültür ve sanat kadroları yoktur. Bugün egemen güçler, bütün ağırlanmalarına karşın, televizyon kadrolarını çok sayıda ile-

rici, yurtsever kültür ve sanat emekçisine açık tutmak zorunluluğunu taşımakta iseler, bu ne rastlantıdır ne de saflıktır, bu, çaresizliğin getirdiği zorunluluktur. Bu kadrolar, derece derece, ne kadar yoz kültür ve estetiğin etkilerini barın-

dırıyor olsalar da, ne kadar işveren - emekçi ilişkisinin olumsuz açılan baskılarını bağrılarında taşıyorlarsa da, yurtsever, ilerici kişilikleri, emekçi konumları, her zaman için anlamlı bir potansiyeli işaretleyegelmiştir.

Ceren

Önce toprağı gördü ceren gözleri
Çiçekler açtı yüzünde renk renk
Sular aktı yanaklarından
Bahar bahar muştular
Koılarını açtı kucakladı
İnsan dolu yeryüzünü gülerek

Uzaya baktı ceren gözleri
Yıldız yıldız döküldü gökyüzü
Yosun yeşilinde kedi düğünü
Alacalı kediler düşledi sonra
Denize inen sokakları
Kediler söyleşti sonra
Tahtası kararmış eski yapıları
Uzattılar ayaklarını
Yüreklarine dönük insanlara

Soluksuz kaldı dallar
Kuş kanadı örneği çırpındı yaprakları
Yağmur düşen yüzleri aynasıl
İçinde köyler kentler insanlar
Gülen ağlayan gören gözler
Söyleyen başkaldıran bağırان dudaklar
Ağacın ortasında boyverir
Eller uzar gündoğumunca
Nasır nasır avuçlar
Toprak kokulu eller günboyunca

Nusret Kemal

— Bu avantaj, kültür - sanat alanındaki devrimci ve ilerici emekçilerin, televizyonun kitleler üzerindeki karşı - devrimci bombardımanının derinleştirilmesine karşı durma ve bu bombardımanın yoğunluk ve direnmesinin azaltılması yolunda dayatma görevlerinin, dışardan olduğu gibi, içeriden de sürdürülebilmesi avantajıdır. Bu dayatma, sistemli olduğu kadar hem içeriden, hem dışarıdan birliktelik içinde geliştirilebildiği zaman, yadsınamaz önem kazanabilecektir. Televizyon konusundaki bugünün belli başlı devrimci görevleri, bu dayatmanın yanısıra, program - program, gün - gün, televizyonun kamufle edilerek aktarılan ve kitlelerin çıkarlarıyla gelişen özünü kitlelere göstermek, teşhir etmek ve dayatma konusunda olduğu gibi yine içeriden ve dışarıdan, emperyalist kaynaklı ya da gerici yerli yapımlara karşı körece anlamda da olsa tutarlı yapımların devreye girmesi için kesintisiz biçimde zorlamada bulunmak, noktalarında toparlanabilir.

— Egemen güçlerin kitleleri karşı - devrimci bombardımana uğratmadaki cüretlerini kırmak için yapılacak dayatmalar, bireysel planda yer aldıkça, başarısız kalmağa yargılıdır. İçeriden ve dışarıdan yapılacak dayatmaların sonuç alabilmesi için ön koşul, bu dayatmaların mesleki ve demokratik örgütlenmeler aracılığıyla gerçekleştirilebilmesidir.

— Televizyon konusunda devrimcilerin ve ilericilerin tavırları, kitlelerin devrimci devrimlerinin ve genel anti - faşist hareketin bir parçası olarak değerlendirildiği ölçüde, hem bu tavırlar arkalarında güçlü bir destek bulacaklar, hem de devrimci eylem ayrıca güç kazanacaktır.

Devrimciler ve ilericiler, karşı - devrimci güçlerin icazet sınırlarının genişleyebileceği, beklentisinin kör kuyusunda hapsolamazlar, hele hele, faşizmin kara bulutları öbek öbek yığılırken...

(x) Yeri gelmişken, «kültür emperyalizmi» deyişindeki yanlışlığı da işaretlemiş olalım.

Aydın Hatipoğlu'ndan Şiirler

Duvar

İmran Kasımov'a

Çinde çin seddi var
Diyarbakırda beden
Baküda kız kalesi
İstanbulda surlar
Dağların denizlerin ırmakların etmediğini
Etmış bize sınırlar
Halkın evlerine duvar olur
Halkları ayıran duvarlar
Emeğin doğayı yendiği gün

Kapı

Ekrem Eylisli'ye

Azerbaycanda biri
Yılgınlığın öyküsünü yazıyor
Denizin kumlarına
Hazarda çıt yok
Hazar süt-liman
Geceyi dinliyorum durgun suda
Mistik karanlığını gecenin
Karanlık saçlarına gömüyorum yüzümü
Korkunun soluğunu duyuyorum pusuda
Azerbaycanda bir kapı
Kapkaranlık kapalı
Tedirgin uykularda zaman
Fiziğin bittiği yerde başlayan düşünceyi
Ve sevdanı
İçime gömüyor elleriyle

Ateş

Hüseyin Abbaszade'ye

Her gün selamlıyorsunuz
Yirmialtı bakü komiserini
Her gün yakıyorsunuz
Onların sönmeyen anıt-ateşinden
Yüreklerinizdeki ateşi
İnsanlar öldürülebilir
Anıtlar yıkılabilir
Ateşler söndürülebilir
Yeter ki
Yüreklerimizdeki
Özgürlük ateşi
Sönmesin

Nezih Danyal'a
televizyon
çizgi filmleri üzerine
kapsamlı bir soru
ve yanıtı

Soru — Türkiye Televizyonunda izlediğimiz ve çocukların ilgisini çeken yabancı yapım çizgi filmler yerine, içeriğiyle ve biçimiyle ve hazırlayan tüm sanatçılarıyla öz malımız olan «çizgi filmler» yapmamız olanaklı değil mi? Öz malımız olan çizgi filmleri hazırlayabilmemiz için hangi koşullar gereklidir?

Öncelikle TV'de izlenen ve daha çok çocukların ilgisini çeken çizgi - filmlerin bir çoğunun ne amaçla yapıldıklarını bilmezde yarar var.

Sınıflı toplumlarda egemen sınıflar öteki sınıfları kendi kültürleri doğrultusunda eğitmek ve giderek sövmürmeye hazırlamak

ister. Bu, çocuk yaşlarda okul eğitimi ile başlar, okul dışı zamanlarda resimli dergiler, TV, sinema, vb. ile pekiştirilir. TV'de gösterilen çoğu filmler bu amaçla yapılmıştır. Buna örnek olarak özellikle Amerikan yapımı çizgi - filmleri gösterebiliriz. Bunlarda toplar, tüfekler, dinamitler, bombalar sürekli patlar. Fakat çizgi «Tatlı Kahramanlar»a giysilerinin yırtılması, yüzlerinin kararması ve saçlarının dağılması dışında hiçbir şey olmaz. Daha sonra bir önceki giysileri ve yüzleri ile hiç bir şey olmamış gibi yeni bir patlamaya dek sürer film. Bu olağanüstü durumları olağan bularak katıla katıla gülen ve bu durum-

larda biraz da kendini bulan özellikle küçük beyinler için amaç gerçekleşmiştir. Milyarlarca dolar yatırım yaparak insanları birbirlerine öldürtmek için silâh üreten emperyalizmin amacı.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Sonuçta, günlük sorunlarımızın dışında tüm konuların bu tür filmlerin malzemesi olduğunu görürüz. Amaç daha çok sövmürülmemiz ve bunun bilincine varmamız için dikkatimizin başka yönlerle çekilmesidir.

Ülkemizde de çizgi - filmler yapılmaktadır. 1960'ların başında çeşitli nedenlerle gazetelerden kopan 1950-60'ın başarılı çizimleri 1970'lere dek çizgi - film

çalışmaları yaptılar. Şimdi aramızda olmayan usta çizgi filmci Yalçın Çetin o dönemi, Milliyet Sanat Dergisi'nde «Çizgi film üstüne karamsama: Ülkemizde bugüne dek tek, özgün çizgi - film yapılmadı» başlıklı yazısında şöyle yorumluyor: «Karikatürde de, çizgi - filmde de var olan çizgi ve mizah öğelerinin kullanım amaç ve alanlarının değişikliği, başlangıçta yöntem ve aygıt eksikliğini, çizgisi arkasına gizleyen karikatürcüyü, sonuçta da reklameciliğin koşullarını içinde özgürce atımlardan, ustalaşmadan, sinema boyutlarına varmaktan alıkoymuştu. Çizdikleri tiplerden ötürü değil, tiplerini yönetmelerinden, sinemalarından ötürü önemlidir, bir Lenica, Hubley, Mimica. Bizde, bu koşul ve olanaklardan ötürü özgün çizgi - film yapılmadığından söz edilebilir, ama yapılanların içtenlikli olduğu yadsınmaz yine de, hele reklam amacı ile yapılması öne sürülüp küçümsemez hiç...»

Bu dönemde ve daha sonraları büyük yapımlar olmasa da, bireysel çabalarla büyük emek ürünü olan çizgi filmler yapıldı. Tecimsel amaçla yapılanlar dışında, özgün çizgi - filmler TV'de gösterilmediği için yaygınlaşmadı. Özel gösterilerde kaldı. Öyle ki TRT - TV kendi açtığı yarışmada büyük ödül kazanan çizgi - filme bile ilgi göstermedi.

Bugün yapılmakta olan, bu işe gönül vermiş birkaç çizerin, büyük olanaksızlıklar içinde ve büyük bir sabırla yaptıkları kısa - metre özgün filmler ile tecimsel amaçla yapılan çizgi - filmlerdir.

En çok gerekmesinin olan TRT - TV'de çizgi - film yapım

bölümü yoktur. Grafik bölümünde çalışan grafikerlerin kişisel çabalarıyla program girişlerinde kullanılmak üzere küçük çizgi - filmler yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, Film - Radyo - TV bölümünde çizgi - film yapma olanakları vardır. Olanakları kısıtlı da olsa, burada kısa çizgi - filmler ve çizgi eğitim filmleri yapılmaktadır.

Kültür Bakanlığı açtığı çizgi - film yarışmaları yanında çizgi - film yapımı için bir bölüm oluşturmaya başlamıştır. Açtığı «Nasrettin Hoca» çizgi - film yarışmasında ödül kazanan filmlerin yapımcılarına 15 çizgi - film daha yaptırılacaktır. Yarışmaya 15 çizgi film katıldığına bakılırsa çizgi - film yapımına ilgi sevinçlidir.

Çizgi - film yapımı endüstri gerektirmektedir. Uzun - metre çizgi - film yapan çoğu ülkede, özellikle çizgi - filme çeşitli yenilikler getiren sosyalist ülkelerde bu endüstri devlet eliyle kurulmuştur. Üretilen filmler tüm dünya ülkelerine satılmakta ve büyük gelir getirmektedir.

Çizgi film yapımı için gerekli selüloid, boya, fırça, film gibi gereçler ülkemizde üretilmemektedir. Karaborsada ve çok pahalıdır. Çekim için gerekli aygıtları satın almak kişiler için olanaksızdır. Büyük zaman ve emek gerektiren ve ancak ekip çalışmasıyla yapılabilen çizgi - filmin dakikası yaklaşık olarak 50 bin lirayı aşmaktadır.

Görüldüğü gibi herkesin seyerek, ilgiyle izlediği çizgi film yapımı büyük emek ve para gerektirmektedir. Ülkemizde üre-

tilen kağıt ve ampulün karaborsacıdan alındığı düşünülürse, çizgi - film için gerekli olan ve dışardan alınan araç ve gereçlerin karaborsadan kurtarılmasını, ucuza satılmasını istemek bugünkü hayalcilik olacaktır. Bu nedenle çizgi - filmin bireysel çabalarda ve tecimsel alanda kalması için kuruluşların katkıları gereklidir.

TRT - TV öncelikle kendi içinde bir bölüm kurarak özgün film yapımına başlamalıdır. Dışarda yapılan özgün filmleri satın alarak yaygınlaşmasını sağlamalıdır. Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıkları, çizgi - film yapımcılarını özgün filmler yapmaları için araç ve gereçlerinden yararlandırmalıdır.

Belediyelerimizin çoğu çeşitli sanat dallarında çalışmalar yapmaktadır. Bugüne dek çizgi - film dalına eğilmediler. Oysa yapılacak yatırım bir süre sonra gelir de getirecektir.

Çizgi - film, eğitim alanında da büyük yararlar sağlamaktadır. Bu nedenle işçi eğitiminde kullanılmak üzere yapılacak çizgi - filmlere sendikalar ilgi gösterecek bir sendikanın yapacağı eğitim çizgi - filmleri öteki sendikalarca da satın alınabilecektir.

Zengin mizahı ve usta çizerleri olan ülkemizde çizgi - film yapımı için yatırım yapacak kuruluş büyük bir boşluğu dolduracaktır. Yurtiçi ve yurtdışı satışlardan elde edilecek gelir yapılacak yatırımı fazlasıyla karşılayacaktır. En önemlisi beyin yıkayan yabancı çizgi - filmlerin yerini, bizim olan, sorunlarımızı irdeleyen filmler alacaktır.

inceleme

Televizyon Yayın Politikası Üzerine

Erkan Oyal

TRT-DER GENEL BAŞKANI

Bilindiği gibi ülkemizde radyo ve TV, devlet eliyle yürütülen «tarafsız» bir yayın tekelidir. Bu nedenle gerçek işlevi kamu yararını korumak ve gözetmek, halkın nesnel gerçekleri izleyip, kavramasına olanak sağlamaktır. Böylesi bir yaklaşım, kuşkusuz tecimsel ya da siyasal iktidara doğrudan bağımlı bir kitle iletişim aracından çok değişik ilke ve değerlerin benimsenmesini gerektirir. Ancak unutulmamalıdır ki, radyo ve televizyon, sınıflı toplumlarda bir üst yapı kurumdur ve öteki üst yapı kurumları gibi, belirli bir sınıfın, egemen sınıfın istediği ve biçimlendirdiği yönde yayın yapar.

Tekel Kimlerden Yana Çalışıyor?

Türkiye'de yayım tekelini, 1968 yılı başlarında başlatmak zorunda kaldığı televizyon yayımlarıyla yeni ve önemli bir adım atmıştır. Televizyon yayımı, toplumun geniş bir kesiminin gerçekten gereksinme duyduğu için değil, dış ve iç anapara çevrelerinin bu girişimden bekledikleri parasal çıkar için başlatılmıştır. Her şeyden önce TV alıcıları pazarına ivme kazandırılmış, iç piyasada mal sürümünde güçlüklerle karşılaşan tüketim malları sanayiine reklam yaptıracak yeni bir araç sağlanmış, ulusal sınıf kültüründen yoksun yerli kentsoylulara kapitalist film pazarlarından malzeme derlenmiş, kaynak ayrılmıştır. Böylece ülkenin görece kıt döviz kaynağının azımsanmayacak bir bölümü TV alıcı aygıtları, yedek parça ve dizi filmler için uluslararası televizyon pazarlarına aktarılmıştır.

Özünde kamu yararı olduğu için bir kamu hizmeti sayılan radyo televizyon hizmeti, bilinçli ya da bilinçsiz tekelci iç ve dış anapara çevrelerinin özelemlerini karşılayan bir araç durumuna dönüşmüştür. Bu dönüşüm, özündeki gerekçeler ne olursa olsun, kaçınılmazdı. Çünkü teknoloji

üretme gücünden yoksun, sınıfsal kültürü olmayan egemen sınıfların elindeki geri bıraktırmış toplumların yazgısı bundan daha değişik olamaz.

Görünürdeki kurulma amacı «eğitim» olan TV, ilk yayım günlerinden bu yana süresini bilinçsizce artırarak, izlencelerinin niteliğini daha da düşürmüştür. Böylelikle emekçi kitlelerden, halktan başka her sınıfsal kesime yarar sunan bir kamu yayım tekelini ortaya çıkmıştır.

Yayım İlkeleri Çağdaş Yayım İçin Yeterli mi?

Bir devlet kitle iletişim tekelinde yayım politikası, yayım ilkelerine bakılmadan değerlendirilemez. Yayım ilkelerinin niteliği bu siyasanın belirleyicisidir. Eğer ilkeler, nesnel, gerçekçi, çağdaş ve toplumsal yapının gereklerini yanıtlayabiliyorsa, yayım siyasasının dayandığı temel sağlıklı demektir. Buna karşın ilkeler tutucu, durağan, içi boş kalıplar niteliğindeyse yayım siyasasının istenilen amaçlara hizmet etmesi olanağı yoktur.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun var olan yayım ilkeleri bu türdendir. Kurumun özerk olduğu dönemlerde bu ilkelerden yararlanıldığı savunulamaz. TRT Yasası'ndaki yayım ilkeleri, sorumluluktan uzak, belli siyasal görevleri olan yönetimler de program ve haber üretenlerin başında birer «Demokles Kılıcı» gibi sallanmıştır. Ayrıca bu dönemlerde uyulması zorunlu yayım gelenekleri de bir yana bırakılmıştır. Nitekim son yıllarda gözle görünen yozlaşmanın ana nedenlerinden biri de meslek gereklerinin hiçe sayılmasıdır.

Kurumun radyo ve televizyonuyla, hangi amaçlar için, neleri nasıl gerçekleştireceğine ilişkin, tutarlı, düzenli, dinamik bir yayım planlaması ya da programlaması yoktur. Kaldı ki, hızlı

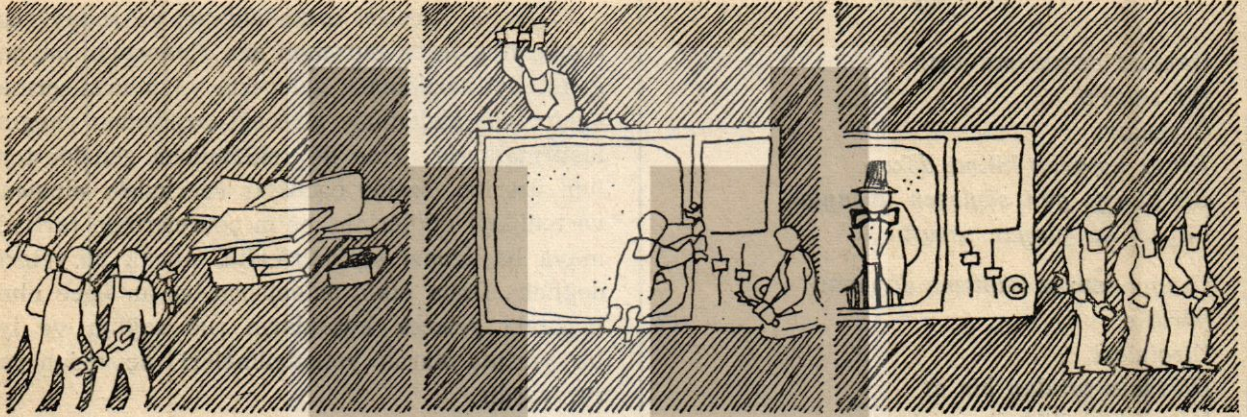
ve yoğun bir toplumsal değişim içinde bulunan Türkiye’de yayın tekeliyle geniş kitleler arasındaki iletişim bağı kopmuştur. TV, toplumun isteklerine, gereksinmelerine uymayan, onları izlemekten kaçınan geri bir yayıncılık anlayışı izlemektedir. Bu durum, etkin iletişim araçlarının gücünü sınırlamakta, güvenilirliğini sıfıra indirmektedir.

TV'nin Yayım Siyaseti Var mı?

Toplumsal değerle ilintisiz kimi boş ilkelere dayalı bir yayım siyasetinin uygulamada yetersiz kalacağına daha önce değinmiştik. Kaldı ki,

Kurum’un bugün bile halka, içinde yaşadığı dünyayı, bilimsel, sağlıklı temellere dayalı bir yaklaşımla sergileyen yayım siyaseti olduğu kuşkuludur. Toplumun geniş kesiminin gereksinme ve sorunlarını bilimsel araştırma ve halkoyu yoklamalarıyla saptamaktan uzak kitle iletişim araçlarında yayım planlaması olduğunu savunmak gülünçtür. Çünkü böylesi çabalar, sırça köşklere halk adına ahkâm kesmekten öte değer taşımaz.

Bunun da ötesinde TV kurulduğu günden bu yana, onulmaz bir yabancı film hastalığına tutul-

muştur. Kaçınılmaz olan bu uygulama hemen her çevrede eleştiri konusu yapılmasına karşın, yine de sorunun altından kalkılamamaktadır. Çünkü sorun yapısalıdır. Değişiklik samimi olarak istense bile, açmazları vardır.

Tutarlı ve toplumcu bir yayım siyaseti, çoğulcu yapının mozağini kendi içinde taşımak durumundadır. Günümüz Türk toplumunun en dinamik kesimini oluşturan işçi sınıfına dönük sürekli bir yayım kuşağı, TV bir yana, radyoda bile çeşitli sudan nedenlerle engellenmektedir. Ülke nüfusuna özelliğini veren gençlik kesimi nedense TV’de yoktur, radyoda ise yalnızca boş zamanları değerlendirme söz konusu olduğunda anımsanmaktadır. Toplumun sıcak gündeminde bulunan terör olgusuyla ilgili sistemli bir yayım çabası, tüm zorlamalara karşın ekrana getirilememektedir.

Türkiye’de devlet yayım tekeli, program ve haber üreten bir organdır. Amacı kültür ve eğitim yapısının gelişmesine yardımcı olmak, bu yolla bilgi birikimine katkıda bulunmaktır. Oysa ül-

kemizde üretimi denetleyen güçler bellidir. TRT’de üretimi, siyasal yönetim ve o yönetimin temsilcileri denetler. Bu durumla denetim sansürden ayrılamaz. Denetim aygıtının yıllardır bir düzene kavuşturulamaması, Türkiye’de gelişen düşünce birikimini yönlendirecek ya da ona katkıda bulunacak yapımların üretimini engellemekte ve izlenceler çoğunlukla toplumun bilinç düzeyinin altında kalmaktadır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal konuları ekranlarına getirmeyen, getirse bile bunları katı denetimiyle kuşa döndüren bir yayım organında düşün özgürlüğü ve özgür yayıncılıktan söz etmek bir aldatmacadır. Başta TRT Yönetim Kurulu olmak üzere, Danışma Kurulu, Koordinasyon Kurulu, Seçim Kurulu gibi önemli karar organlarında üretici kadroların temsilcilerine yer vermeyen yayım kurumları çağ dışı kalmaktan kurtulamaz.

On yılı aşkın bir deneyim birikimi sonunda TV haberciliğinin de sağlam bir siyasaya oturduğu söylenemez. Bugüne değin, Haber Merkezi’nin başına gelen bürokratlar kendi siyasal

ideolojileri için haber bültenlerini birer araç olarak kullanmak istemişler, ancak yine de sınırlı başarı sağlamışlardır. Sonuçta kaybeden yine radyo ve televizyon olmuştur.

TRT Haber Merkezi, bir kaç evrensel haber ajansının egemenliğinden kurtarılamamıştır. Görüntü bakımından Eurovision'a bağımlılık kimi kez çok düşündürücü durumlar ortaya çıkarmak-

tadır. Öyle ki İstanbul'da yapılan bir toplantıyı kimi teknik arızalarla ekrana getiremeyen TV, aynı haber bülteni içinde İtalya'daki bir yanardağın faaliyete geçmesini görüntüsüyle vermektedir. TRT Yönetim Kurulu'nca siyasi partilerin basın açıklamalarının haber değeri olduğunda kullanılabilceği yolundaki karar kısa sürede yozlaşmış ve eski uygulamaya dönülmüştür. Bugün radyo ve televizyon haberciliği «bülten haberciliği» niteliğini sürdürmektedir. Nitekim seçim yasakları döneminde kurumun kendi kaynaklarıyla haber üretmede karşılaştığı güçlük bunu sergilemektedir.

Giderek süreleri artan aldatıcı ve yapay reklamların giderek kurumun ana finansman kaynağı niteliği kazanması, gelecekte yayınların sermayenin tam güdümüne gireceği kuşkusunu yaygınlaştırmaktadır. Yine de reklamların genelde toplum üzerine, özelde çocuklar üzerindeki olumsuz ve tehlikeli etkilerinin bilim çevrelerinde tartışılmaya başlaması sevindiricidir. Ancak bu yeterli değildir. Daha etkin önlemlerin bir an önce alınmasında gelecek kuşakların ruh sağlığı ve iyi bir yurttaş olarak yetiştirilmeleri açısından yarar vardır.

Herşeye karşın, geri bırakılmış bir ülkede televizyonculuk hizmetinin ne tür özellikler taşıması gerektiği konusunda bütünsel ve sistemli incelemelerin sayısı azdır. Bu görev bilimcilere olduğu kadar TRT çalışanlarına da düşmektedir.

Özellikle geri bırakılmış ülkelerdeki kitle iletişim araçlarının temel görevlerinin ne olması gerektiğini bilmeyenlere, kapitalist bir ülkedeki İngiltere'deki BBC Kurumu'nun eski Genel Müdürlerinden Sir Hugh Greene'in şu sözlerini anımsatmakta yarar görüyoruz :

«..... radyo ve TV gibi yayın kurumlarının izleyecekleri programcılık politikasına yön veren sorumlu kişiler, kamuoyunun köhneleşmiş isteklerine boyun eğmek yerine, dünyada ve kendi ülkelerinde yeni atılımlar, yeni gelişme ve oluşumları dikkate almak, bu konularda halka öncülük etmek, gerçekleri göstermekle yükümlü olduklarını hiç bir zaman unutmamak zorundadırlar.»^x

Dizgin

*Damarı damarıma aşılı
Bir sestir o
Coşkuları
Turna katarını kilime döken
Bir kıpırtı gibi söyleşen doğayla
İlkyazı karşılayan umuttu*

*Uzayın sonsuz kapısına dayanan
Şiirdir o
Dizginleri
Dörtnala tutulan bir at
Ve sevinci iliklerime işleyen
Bir çocuktu*

*Ürettikçe uykuları dolan
Kendini boyayan maviydi
Üzümlü fıçılara dolduran
Yüzyıllara taşıyan kokusunu
Bir verip bin aldığımız
Topraktı*

*Suyu içimize sarılan
Bir dağdı o
Halımızda anka döğüşü
Yörük yük çuvallarında
Yüreğimizi taşıyan
İnce bir sözdü*

*Gülüşleri
Tomurcuklara ses olan
Çocuklardı
Tadına doyumaz bakışlarında
Dağ suları aydınlığı
Ve sevinçleri yüzüme çarpardı*

Mehmet Kıyat

(x) Aktaran, Semih Tuğrul, Türkiye'de TV ve Radyo Olayları, İstanbul, 1975, s. 175.

S. Günay Akarsu

ile görüşme

1 — Televizyonumuzda tiyatroya hangi ölçüde yer veriliyor? Yayımlanan tiyatro programlarının sizce düzeyi nedir?

2 — Halkımızın tiyatro ile yakınlık kurabilmesinde, çok önemli bir kitle iletişim aracı olan televizyonun bu konudaki katkısı nedir, ne değildir?

3 — Televizyonun tiyatro seyircisini büyük ölçüde alıp götürdüğü ve tiyatromuzun televizyonla rekabet edemeyeceği söyleniyor. Bu görüşe katılıyor musunuz?

4 — Bir tiyatro adımı olarak, televizyonda hangi oyunların oynanmasını beklersiniz?

1 — Bizim ödenekli televizyonumuz bütünüyle yanıtıcı, koşullayıcı bir yayım politikası izlemektedir. Bu bakımdan dört sorunuzun yanıtında da tek yanlı yayım yapma saptamasından yola çıkacağım.

Bu kısıtlı ve kasıtlı yayım politikası içinde bile TRT tiyatroya yeterince zaman ayırmamaktadır. Bu açık bir gerçek. Yurdumuzda tiyatro alanında neler yapılıyor, hangi düzeye kadar tiyatro olayı gerçekleştiriliyor, televizyon yayımına bakarak anlamak olanağı yoktur. Yalnızca radyo ve televizyonu izleyerek Türkiye'deki tiyatro yapısını anlamaya kalksak gerçeğin çok dışında ve gerisinde bir yerlere varırız. Zaten istenen, ödüllendirilen tiyatro tutumu da bu değil midir? Yaygınlaştırılmak istenen tiyatro yapısı bu değil midir? Toplumsal koşullara şöyle üstünkörü bile değinmeden, hep burjuvanın isteklerini yanıtlamak, bayağı, gerçek dışı, beyin yıkayıcı, suya sabuna dokunmayan zevzeklikleri radyoda, televizyonda tiyatro diye sürüyorlar boyuna. Toplumun çeşitli sorunlarını irdeleyen, seyredeni bu sorunlar üzerinde düşündürmeye yönelten oyunlar, TRT sansüründen geçemez kesinlikle.

Eğer bir kaza olur da şöyle eli yüzü düzgün, nitelikli bir tiyatro, bir film sansürün

gözünden kaçarsa, toplumun baskı grupları hem de kendilerine dokunmayan konularda ilericilik, devrimcilik taslayan meslek odaları bile meslekdaşlarının küçük düşürüldüğü bahanesiyle yaygara koparırlar. Bu yaygara iki amaç taşır aslında. Her meslekten kişilerin arasında bulunduğunu bildiğimiz üç kâğıtçılardan üç kâğıtçılığını örtbas etmeyi amaçlar. Hem de temelinde, düzenin savunulması adına TRT sansürünün uyarılmasını, nasıl atladın, sakın bir daha olmasın demeyi içerir.

2 — Bu sorunun yanıtı birinci soruda verilmiş oluyor kendiliğinden. Tiyatro seyircisi durumuna getirilmemiş geniş kitlelerin tiyatroyu yanlış ve ters tanması, dolayısıyla tiyatro bakımından da koşullandırılıp yabancılaştırılması sağlanır. Tiyatroya şimdiye değin kasıtlı olarak yabancı bırakılan bu geniş kitlelere TRT kanalıyla gösterilen kokuşmuş tiyatro örneklerinden, Brecht'i İstanbul'a getirip ona bizim orta oyunundan ders aldırın cahillik şahikalarından sonra Anadolu seyircisinin doğru dürüst tiyatro yapan topluluğa akın akın koşması beklenemez elbette. Buna karşılık adını, suratını televizyonda sık sık gördüğü, oyuncuların tiyatrosu önünde bilinçsizlik kuyrukları oluşturur.

Bu durumuyla TRT'nin tiyatroya yalnız ve yalnız zarar verdiğini söyleyebiliriz.

3 — Televizyonun seyirci azalmasına yol açtığı bir süreden beri çiğnenen sakız oldu. Yabancı ülkeler bu sakızı çoktan tükürüp atıyorlar. Bizde gene kasıtlı olarak sürdürülüyor. Toplumsal değişmeye ayak uyduramayan, seyircinin bilinç düzeyinin gerisinde kalan tiyatrolar bu mazerete sarılıyorlar sınıksız. Yaşayan ve çağdaş gelişmeyi yansıtan tiyatrolar nasıl yaşıyor öyleyse, sorusuna yanıt verilemez bu mantıkla. Seyirciye TRT'nin göstermediğini gösteren tiyatrolar hiç de seyirci sıkıntısı çekmiyor. O zaman da salonsuz bırakılmaktan başlayan çok çeşitli baskılarla susturmak istiyorlar bu tiyatroları. Sorun hep düzenin savunulmasında düğümleniyor çünkü.

4 — Televizyondan beklediğim oyunların niteliğini saymayı gereksiz görüyorum. «Bu başa bu traş» demekten başkası gelmiyor dilimden...

inceleme

TV. Haberleri ve Yitirilen Yıllar (I)

Selçuk Altan

«Televizyon Haberciliği», günümüzde kazandığı büyük ve özel değer ile doğru orantılı bir kullanım içinde mi?

Bu sorunun yanıtını vermeden önce, TRT'nin yasalarla yüklendiği habercilik görevlerine bakalım :

359 Sayılı TRT Yasası'nın 2 nci maddesinde, habercilikle ilgili ilkeler şöyle sıralanıyor :

«Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında TARAFSIZLIK, DOĞRULUK VE ÇABUKLUK ilkeleriyle ÇAĞDAŞ HABERCİLİK teknik ve metodlarına bağlı olmak...»

TRT Program Planlama Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan «Ülkemizin içinde bulunduğu durum, sorunlar ve 4 ncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın bu sorunlara yaklaşım biçiminin 1980 Genel Yayın Plânı Açısından Görünümü» başlıklı araştırmada da şöyle deniliyor :

«... Çoğulcu demokratik yaşamın gereğine özen göstererek, ülkemizde ve dünyada ortaya çıkan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olayları, OLAYLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ VE GELİŞMELERİ anında, doğru, sürekli ve tarafsız bir biçimde, kaynaklarını belirterek kamuoyuna yansıtmak, kamuoyunu aydınlatmak...»

Anayasa'mızın 20 nci maddesinin ilk paragrafı da şöyle :

«Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.»

Anayasa, 1971'deki değişikliğe değin, TRT'yi «ÖZERK VE TARAFSIZ» olarak niteliyordu. 12 Mart'la birlikte, TRT'nin özerkliği gitti, tarafsızlığı kaldı. TRT özerkken, gerçekten özerk miydi?

Bu sorunun tartışmasını, Mümtaz Soysal'ın şu cümleleriyle noktalayalım :

«... TRT özerkliği de, topluma egemen olanların, ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri dışında, gerçeğin serbestçe duyurulabilmesi, güzelin serbestçe yayılabilmesi, kendi kendini aşmada topluma serbestçe yardım edilebilmesi için konmuştu. Kamu parası, KISIR BİR YANKI DUVARI olmak için değil, böyle bir yaratıcı ve oluşturu görev için harcanmalıydı» (Milliyet, Mayıs 1979).

TRT ÇALIŞANLARINA GÖRE DURUM

Özerkliği giden, fakat tarafsızlığı kalan TRT, çağdaş habercilik yapabiliyor mu? Yasa ve yönetmeliklerin kendisine yüklediği, aynı zamanda çağın da gerektirdiği görevlerini başarabiliyor mu? TRT genelinde ve TV Haberleri özelinde durum nedir? Haberler nasıl üretiliyor, nasıl yayınlanıyor? Karar organlarına egemen «görüşler», «alışkanlıklar» ve «koşullanmalar» neler?

Çağdaş haberciliğin, çağdaş kafalarla yapılabileceğini üstün ve yeni tekniklere sahip olunsan bile kişiler çağdaşlaşmadıkça önemli adımlar atılamayacağını bilen TRT Çalışanları, «Kurunun bugünkü bürokratik yapısının çağdaş yayıncılık anlayışının gerektirdiği çabukluk, doğruluk ve geniş halk kitlelerinin çıkarlarından yana olma özelliğini ortadan kaldırdığını görüyorlar.

1978 Mayıs'ında toplanan «TRT Çalışanları Forumu»nun «Sonuç Bildirisi»nde şöyle deniyor :

«Günümüzde uluslararası iletişim ve film endüstrisi, belli tekellerin elinde bulunmaktadır. Bu tekeller, olaylara uluslararası tekelleri sermayenin gözüyle bakmakta ve tüm dünyanın da böyle bakmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. TRT Ça-

lısanları, gerek HABER gerekse dış kaynaklı programların seçiminde, ulusal çıkarların yanı sıra, uluslararası barış ve demokrasinin de gözetilmesi, bu emperyalist oyunundan kitlelerin etkilenmesinden ARACI OLUNMAMASI gereği görüşündedirler.»

KAMUOYU KARŞISINDA TV HABERLERİ

TV Haberlerinin, kamuoyu karşısındaki durumu nedir? TV Haberleri de, TRT'nin genel durumundan soyutlanamaz. TRT Haberciliğinin günahı ve sevabı neyse, TV Haberciliğinin ki de aynı. İşgal döneminin bitişinden bu yana geçen iki buçuk yıllık zaman, bu alanda da heder edildi.

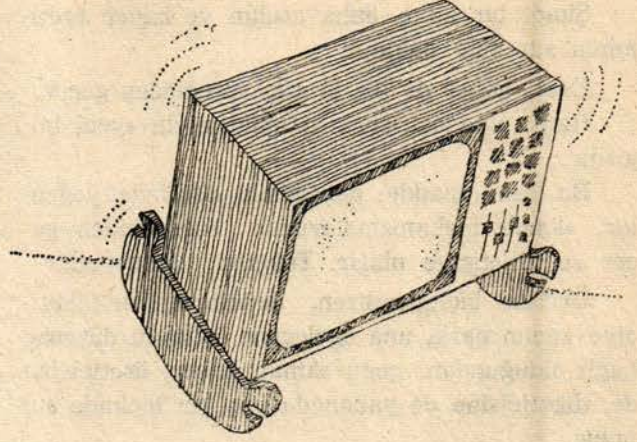
TV Haberleri'nin «Merkez»e bağımlılıktan kurtulma, kendi haberlerini kendi üretme eğilimini kutlamak gerek ama, bu alanda ne çaba gösterildi, onu da sormak gerek. «Çağdaş teknikten yoksunluk», «elde bulunan teknik»le bile yapılabilecekleri niye engelliyor? Eldeki tekniğin ve daha da önemlisi, birikmiş «TV Haberciliği deneyimleri»nin kullanılmasını, işin daha iyiye götürülmesini istemeyenler mi var? Varsa bunlara karşı nasıl bir tavır takındı, daha gerçeği tavır takındı mı? Bireysel başarıların, kuruma değil, sadece o kişilere ün sağlamaya yaradığı görülmedi mi? Bireysel davranışların «ortaklaşa çalışmanın erdemini» gölgelerken, genel çalışma hızını da kestiği saptanmadı mı?

Aradan geçen ikibuçuk yıl içinde TV Haberleri, tek tek olumlu notların dışında genel planda kaç not alabilir? Oturup bir özeleştiri yapmanın zamanı ne zaman gelecek?

HABERLER VE HABER İZLENCELERİ

Büyük umutlarla başlayan yeni «habercilik dönemi», «teknik gereçlerim yok» ya da «Kendi haberlerimi kendim üreteceğim» beklentisi içinde oyalanmanın gerekçesi olunca, «yapılabilir işler de yapılmayınca» sonuç ne oldu?

«TRT Televizyonundaki haber bültenlerini ve çok ender yayınlanan haber izlencelerini izlediğimiz zaman, bu yayın aracının habercilik açısından kamuoyunu oluşturma görevini tümünden bir kenara bıraktığını görüyoruz. Oysa bu, özellikle yaşamakta olduğumuz günlerde savsaklanmayacak bir görevdir. Sorunlarını ve sahip olması gereken haklarını giderek daha çok tanımaya başlayan halkımıza en güncel konuların tartışmasını sunmayan bir haber merkezi yaşamıyor demek-

tir» (Mahmut Talî ÖNGÖREN, Nisan 1979, Cumhuriyet).

Bunu böylece saptadıktan sonra, bir adım daha atalım : «Haber imajı»ndan yoksun bir jenerikle hergün kamuoyunun karşısına üç kez çıkan TV Haberleri'ni bazı günler «Radyo Haberleri»nden ayırt etmek kolay mı? Mutfaktaki anenin, çocuğuna «Televizyonun sesini biraz aç da haberleri dinleyeyim» sözündeki çarpıcı noktayı görmezlikten gelebilir miyiz? Eleman azlığı, teknik gereç yokluğu gibi gerekçelerle bu durum saklanamaz. TV Haberciliği kurslarında öğrendikleriyle Kurumdaki uygulama arasındaki farkı gören genç kuşaktan TRT'cilerin sorularına hangi inandırıcı yanıt verilebilir?

Binlerce kilometre ötedeki görüntüleri günü gününe izleyebilen seyircilere, Ankara'nın burununun dibindeki bir tren kazasından görüntü verememek, orman yangınlarını günlerce sonra gösterebilmek, radyo metinlerini TV haberi olarak okutmak, kurgu, grafik, harita inceliklerini bir köşede unutmak gibi sorunları bir yana bırakıp, işin «öz»üne gelelim :

Çağdaş habercilik uzun, dikenli, zor bir yoldur ama aşılması gereken bir yoldur. Okumayı, tazelemeyi ve kendini bütünü ile mesleğine vermeyi gerektiren bir yoldur...

Çağdaş kafada, çağının gereklerini ve gerçeklerini, insanın tarihsel akış içindeki yerini ve geleceğini bilen, bu dünyanın «değişebilirliğine» inanan ve bu yolda çaba gösteren kafadır.

HABER ÜRETİMİ

Şimdi bir adım daha atalım ve haber üretiminin sürecine bakalım :

Evet, haber de bir üretim sürecinden geçer.

Ham - maddesi, en kısa anlatımıyla «yeni bilgi»dir.

Bu ham - madde, habercinin ellerinde yoğunlaşır, «karar mekanizmaları»nın süzgecinden geçer ve tüketiciye ulaşır. Tüketici, kamuoyudur.

Üretimi biçimlendiren, denetleyen ve tüketiciye sunan çark, ana öğeleriyle «kurulu düzen»e bağlı olduğundan, çoğu zaman haber, üreticisine de, tüketicisine de yabancılaşmış bir biçimde sunulur.

Koşullanmalar, «Ne haberdir, ne haber değildir?» sorusuna verilecek yanıtların birbirine karıştırılmasına neden olur çoğu kez.

UNESCO'nun gündeminde şimdi «Haberleşme araçlarında kilit noktalarını tutanların etkinliği» konusu var ve dünya, haberlerin çarpıtılmaması için alınabilecek önlemleri görüşüyor.

Genel planda bakıldığında, kilit noktalarını tutanların, yasalardan geleneklere, kişisel beğenilerden özel nefretlere kadar pek çok etkenin çemberinde kaldıklarını ve kendilerince bir haber politikası oluşturdukları görülüyor. Bu politikaların oluşturduğu mekanizmalardan süzülüp çıkabilen haberlerin tüketicisi olan halk da «Umduğunu değil bulduğunu yiyen konuk» durumuna geliyor.

TV Haberlerinde uygulanan nesnel kurallar var mı? Habercilik elbette katı kurallara bağlanamaz ama, bu (kimi zaman şöyle, kimi zaman böyle) beliren ve genellikle de geçerli bir gerekçeye dayanmayan değişik tutumların özürü olmaz.

TV Haberlerinde, halkın «gerçek» ve «çabuk» haber alma gereksiniminin karşılanması gerekmez mi? Haberler, kişilerin, toplumsal yaşama katılmaları, ama etkin bir biçimde katılmaları yolunda itici bir güç olmalı değil mi? «Haber - bilgi» donanımı olmadan kişi, toplumsal yaşama katılabilir mi? «Seçmek», seçilecekler arasında ayırım yapabilmek için «haber - bilgi donanımı»na duyulan gereksinim değil midir haberciliği doğuran?

Öyleyse, TV haberciliğinin teknik ilkelerinin (ki bunlar gelecek yazıda ele alınacak) yanında, ondan da önemlisi «öz»e ilişkin nesnel kuralları

olmalıdır. Bu nesnel kurallar, bilimin ışığında saptanmalıdır.

Bu yapılmaz da, egemen çevrelerin dayatmalarına uygun tutumlar «alışkanlık» haline getirilirse, sonuç halkın yararına olmaz. Çanakkale Milletvekili Altan Tuna, 1979 Bütçe Görüşmelerinde yaptığı konuşmada, bu nokta üzerinde duruyor. «TRT'nin kamuoyu oluşturmak ve toplumumuzun çağdaşlaşmasına yönelik yayın yapmakla yükümlü olduğunu» fakat bunu yapacağı yerde «sermaye sınıfının sözcülüğünü yeğlediğini» bildiriyor.

Somut örnekleri gelecek yazıya bıraktığımız halde, yeri geldiği için gene de bir iki örnek vermek gerekiyor : Geçen ilkbaharda, İşadamları Derneğinin gazetelerde yayınladığı aile - boyu paralı ilanları ve açtıkları kampanyayı hatırlayalım. Aynı günlerde, TRT'nin haber - ekranı da bir bakıma parsellenmedi mi? TRT, «karşı görüşler»i de toplamak görevi ile yükümlüken, ilk üç gün kimler konuştu TV'de.. Özel kesimin görüşlerine karşı görüş ileri sürenler, ancak üçüncü günden sonra ve ancak dörtte bir oranında seslerini duyurabildiler. 8 haberden 6'sı işverenlere 2'si ise karşı görüşe ayrılmıştı.

Demokratik Kitle Örgütlerinin haberleri karşısında «Onlar sadece mesleki konularda konuşsunlar» biçiminde beliren tutum, sıra «Ticaret Erbabı»na gelince değişiyor. Yasalarla kurulmuş odalarını geçtik, ticaret erbabının akraba kuruluşlarına, hatta ve hatta «Hür Teşebbüs Konseyi Başkanlık Komitesi» gibi yasal dayanağı belli olmayan komitelere ait haberler, demokratik örgütlerin haberlerine yeğ tutulabiliyor.

Karar organlarındaki bu gibi tutumların yanı sıra, muhabirlerde zaman zaman görülen «iç sansür» olayına da değinmek gerek. Çeşitli koşullandırmalar nedeniyle, ürettiği haberin birilerini gıcındurması ya da haberinin bir üst «amir»i tarafından beğenilmemesi kaygusu yüzünden bocalayan bir habercinin işine bir de «yetişme biçimi» veya «özel tutkuları» karıştırmıydı bu «iç sansür» hemen işlemeye başlar.

Bütün bunların sonucu da, haberlerin giderek nesnellliğini yitirmesi, anı öğelerini dışarda bırakan bir söz ya da görüntü kalabalığı haline dönüşmesidir.

Hele bir de tarafsızlığın «kronometre»ye vurulması eğilimleri başladı mı, çağdaş haberciliği ara ki bulasın.

inceleme

Sanat Türleri ve Televizyon

Çeviren : Sargut Şölcün

Bu yazı, televizyon olgusuna değişik bir açıdan, belki de en sağlıklı açıdan bakıyor. Televizyonu yalnızca bir iletişim aracı olarak değerlendiren görüşlerin yaygın olduğu bir ortamda, aşağıdaki satırların ilginç tartışmalara konu olacağını sanıyorum. Ayrıca, teknik gelişmenin belli bir aşamasını gösteren televizyonun toplumsal yaşamdaki yerini doğru olarak belirlemek söz konusudur. Bu anlamda, aşağıdaki çevirinin genel teorik çerçeveyi çizdiği de kuşkusuzdur.

Yazıyı, «Marksist - Leninist Estetik» adlı bir kitaptan çevirdiğim iki ayrı bölümden (Sanat Türleri ve Televizyon) oluşturdum. S. Şölcün

Sanatta sürekli olarak yeni, bağımsız, ancak sanatın tüm karakteristik özelliklerini koruyan türlerin ve cinslerin doğmasına neden olan süreçler, sanattaki ilerlemenin, onun zenginliğinin ve çok yönlülüğünün temel bir belirtisidir. Başlangıçta, içinde dansın ve şarkının, deklamasyon (sanatsal sunuş, örneğin müziksel öğelerin olduğu okuma - ç.) pantomimin ve enstrümental müziğin birleştiği kaynaşık (senkretik) bir sanat vardı. Bu sanat, az veya çok belirli çizgilerle sınırlanmış türlere ayrılmaktadır. Söz konusu sınırları çizen, içeriğin yapısı ve kullanılan sanatsal dil olmuştur. Böyle bir ayrılma, nesnel açıdan, insanın yüzyıllarca sürmüş faaliyet süreci içinde oluşmuş somut - tarihsel ve toplumsal ihtiyaçlar ve olanaklarla belirlenmiştir.

Bu durumda, bugün bildiğimiz türler ve cinsler, birden olmayıp yavaş yavaş gelişmişlerdir. Bunlar, tarihsel çağlarda doğmuş ve oluşmuştur. Bu sayede sanat, çok çeşitli ve farklı biçimlere ayrılmıştır.

Ancak, sanatın tarihsel gelişimi, bir çok ve kısmen düzensiz aşamalar içinde geçmekle kalmaz; bu gelişme, aynı zamanda çok çelişkilidir. Günümüzde, değişik sanatlarda yeni yeni bütünleşmeler (entegrasyonlar) şahit olmaktadır. Ör-

neğin, sentetik sanatlar çıkmaktadır. Bunlar, uzun süre önce oluşmuştur ve kendi başına varolan türleri bir araya getiren, kendi parçalarına dönüştüren sanatlardır. Böyle bir gelişme, mekanik ve dağınık biçimde değil, organik ve bir yasallık içinde olmaktadır. Bu tip süreçleri, sanatsal dilleri karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahip olan film ve televizyon açıkça göstermektedir. Bir diğerine sokulan sanat türleri, yeniyelen bağlam içinde eski bağımsızlığını ve kendine özgü durumunu yitirmekteler, yeni türün yasalarına ve özelliklerine tamamen bağlı olmaktadır.

Sanat akımlarının bir çoğu, yeni ve kendilerine göre kaynaşık bir sanat yaratmaya çalışmışlardır. W. Mayakovski ve S. Eisenstein, böyle bir sanatı düşlemişler ve geleceğin sanatının ilk taslaklarını çizmeye girişmişlerdi. Bugün de, sanatın bütünleşmesinin sürdürülmesinden yana bir eğilim görülmektedir. Bilimsel ve teknik ilerlemenin, bu gelişme için belirleyici bir etken olduğu açıktır.

Ne var ki, böylesine bir bütünleşme, değişik sanatlar ve türler biçiminde tarihsel olarak belirlenmiş bölünmeyi ortadan kaldırmamakta; aksine, sanatın sürekli bir hareket içinde olduğunu ta-

nıtlamaktadır. Bu sürekli değişim sırasında, sanat giderek daha karmaşık bir duruma girmektedir. Aynı ayrı sanatlar arasında doğmuş olan sınırlar aşılabacaktır. Ama öte yandan, kesin olarak çizilmiş sınırlar içinde bu ayrı ayrı sanatlar kendi özel biçimlerini vurgulamaktadırlar.

Sanatların ve türlerin gelişimindeki diyalektik, bunların birbirlerini karşılıklı etkilemesinde ve zenginleştirmesinde yatar. Bu gelişme içinde, yeni ve daha geniş kapsamlı biçimsel birlikler doğar. Bunlar aynı zamanda, kendi başlarına bir anlam taşır ve sanatsal yansımanın bağımsız, yerini bir diğerinin tutamayacağı biçimleri olarak yeniden oluşurlar...

Önümüzde yeni bir sanat türü doğmaktadır : Televizyon. Şu anda varlık hakkını savunma durumunda olan televizyon, kendine özgü yollardan gitmektedir. Onun gelişimi, başka sanatlar açısından da önemli bir rol oynayacaktır.

Bugüne kadarki durumuyla, televizyon henüz başlıbaşına bir sanat değildir; ancak, böyle bir şey olabilmek için nesnel koşullara sahiptir. Televizyon, bir film veya bir tiyatro oyunu yayınlarsa, bu durumda henüz kendi başına bir sanat türünden söz edilemez. Çünkü, o zaman teknik bir işlev söz konusudur. Aynısı, bir tiyatro oyununu filmin araçları ile veren televizyon oyunları için geçerlidir. Bunlar, doğal çevrede yapılan bir tiyatro sahnelenişini andırırlar.

Oysa televizyonda, bizi öncelikle yaşamın görüngüleri olarak ilgilendiren, ancak bizzat doğrudan bir ilişki kurmadığımız olaylar da aktarılabilir. Böyle bir durumda, televizyon bilgi verici-belgesel bir rol üstlenmiştir. Ama onun bu özelliği, fotoğrafta olduğu gibi, sanatsal bir düzeye çıkarılabilir. Yani gerçek yaşamdan aktarılacak kesitler tekniğin yardımıyla, sanatsal olarak işlenebilir. Bu yaşam görüntülerinin seçimiyle başlar, retorik tüm olanaklarıyla biter. Retorik, uyguladığımız yaşam görüngülerinin özüne ifade etmeye, bu görüngüleri ve bizim onlarla olan ilişkilerimizi kavramaya ve bütün bunları televizyon yayınlarında anlamlı resimlerle sunmaya yarayan tüm unsurları ve faaliyetleri kapsar. Böyle bir durumda bir yayın, belgesel karakterini yitirmeden sanatsal yaratı özelliğini kazanabilir.

«Televizyon kamerasıyla yaşamın izinde!» televizyon sanatının önemli ilkesini böyle formüle edebiliriz. Bu ilkede, sanatsal katkı çok özel bir önem kazanmaktadır. Yaşamın ne ilginç yanları televizyon kamerasıyla yakalanabilir! Televizyon kamerasının gözümüzün önüne getirdiği gerçek (kurgu olmayan) yaşamı ne büyük bir zevkle izleriz! Bu yaşamı sanat derecesine yükselten televizyon yapımcısı, bize sadece yaşamın görüngülerini sanatsal açıdan görmeyi değil, aynı zamanda, idealimizi daha eksiksiz, daha açık ve daha çok yanıyla kavramayı da öğretir.

Bu yolda televizyon, diğer sanatların yerini tutmaz. Tiyatrodan ayrıldığı nokta, yapıtının bir oyun metnine göre oynanmayıp karşımıza, televizyon iletişim sistemi tarafından, görece olarak doğrudan ekranda yeniden üretilen yaşam görünümünde çıkmasıdır. Televizyon sanatıyla film arasında da fark vardır. İzleyicinin karşısına, onunla zamanı doğrudan paylaşan canlı insanlar gelir. Fotoğrafta, önümüzde hareketsiz, geçmişte tamamlanmış resimler varken, yukardaki anlayışla ele alınan televizyon sanatının resimleri, izleyicinin gözleri önünde, onun tarafından algılandıkları anda ortaya çıkarlar.

Televizyon, bugüne kadar henüz kendi başına bir sanat durumuna gelmemiştir. Bunun nedeni, bir takım geçici ve temelde engelleyici olmayan etkenlerdir. Kısa bir geçmişe sahip televizyon tekniği bugün ne de olsa eksiktir ve bu alanda sanatsal yaratının ilkeleri açık olarak henüz belirmemiştir. Çeşitli yönlerde denemeler yapılmaktadır. Belgesel aktarımların dışında, sanatsal televizyon oyunlarının özel olanakları da aranmaktadır. Böyle bir durum, örneğin, söz konusu oyunların oda oyunu karakteri için geçerlidir; bunun temelini, televizyon yayınlarının ev atmosferi içinde, doğal bir havada izlenmesi oluşturur. Ayrıca, «kesişme noktaları»nda yeni sanatsal olanakların çıktığı farklı türlerle cinsler arasında da, televizyonda bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır. Ancak, bunlar ne kadar gelişse de, televizyonla birlikte yepyeni bir sanat olgunlaşmaktadır ve bu, kuşkusuz gününbirinde tam anlamıyla doğacaktır. Bizler, sanatlar sistemi içinde, bu süreçleri ve olanakları görmezlikten gelemeyiz.

Bu açıdan, televizyonla radyo arasında ilkel bir fark vardır. Radyonun faaliyeti de, yeni

bir sanatın söz konusu olup olmadığı sorusunu zaman zaman akla getirmektedir. Ne var ki, radyo, uzun yılları, büyük uzaklıkları aşarak bilgi vermek ve diğer sanatları aktarmak için, yalnızca özel bir iletişim aracı, bir yöntem olmuştur (ve bu durum, bugün de sürmektedir). Onun özel teknik olanakları, hiç bir zaman ve hiç bir bakımdan kendi başına sanatsal bir anlam kazanmamıştır. Yeni bir sanatın doğuşundan, ancak böyle bir olanak ortaya çıktığı zaman söz edebilir.

Televizyonun, tiyatro ve sinema için ciddi bir rakip olduğu ve bu sanatları yerinden edeceği, sık duyulan bir görüştür. Eğer ticari bir rekabet ve televizyonun, tiyatro oyunları ve filmleri «eve kadar» getirebilmesiyle sahip olduğu üstünlük -çünkü, tiyatroya veya sinemaya kadar gitmek ek bir «masraf» gerektirir- söz konusuysa; o zaman, böyle bir noktayı ciddiye almak zorunludur. Yeni tiyatro oyunlarının ve filmlerin hepsi (veya en azından pek çoğu) televizyon tarafından ya-

yınlanırsa, böyle bir nedenden dolayı tiyatro ve sinemaya gitme azalabilir. Oysa, bu bir durumda bile, tüm ilişkiler sıfıra düşmeyecektir. Çünkü, tiyatrodaki oynanan bir oyunun veya sinemadaki bir filmin sağladığı avantajlar herkes için açıktır. Zaman etkeni, tüketicilerin uğraşı ve maddi düşünceleri, burada doğal olarak belli bir rol oynamaktadır. Bu noktada düşünülmesi gereken, televizyondan diğer sanatların aktarılması için, mantıklı biçimde yararlanmaktır.

Akla gelen sanatsal bir rekabetse, televizyonun, tiyatronun ve filmin yerine geçtiği görüşü tam anlamıyla saçmadır. Sanatsal televizyon yarattığı, özel olanaklara sahip bir sanat türü olarak ortaya çıkmaktadır. İşte zaten bu nedenden, bu sanat türü, diğerlerinin yerini almayacaktır. Tiyatro ve sinemanın kendine özgü durumları, bu sanatlara, yeni çıkan sanatlar tarafından ilkesel açıdan kısıtlamalar getirilmeksizin gelişme olacağını garanti etmektedir.

Bitmeyen

Hüseyin Atabaş

*Doğan günele bir yerlerden gelerek
duvar diplerini tutanlara bakın hele!
Mutlaka nerede olduklarını sorar bir gün
savaşmayı yaşamın gereği bilen birileri
ya da kuşlar birleşerek böceklerle!*

*Günlük güneşlik bir dünyaya kurulmak
onuru değilse de insanca varolmanın
görkemli törenlerle gömülme isteği niye?
Halkın yüreğinde sessizce katlanan acı
insanca sürmesini istiyor yaşamının.*

*Entertipler kurşun diziyor habire,
ölüm getiriyor gazetelerin her köşesi.
Siyasiler umut kusarken mikrofonlardan
kardeşliğin erdemini yazsın şairler
tacirlikle bitecekse insanlığın çilesi.*

*...
Kuş böyleyken böyle böcek kuşla ne;
acı böyleyken böyle mertlik acıyla ne;
çile böyleyken böyle insanlar çileyle ne?
Doğan güneşle bir yerlerden gelerek
köprü başlarını tutanlara bakın hele!..*

**halkevleri myk üyesi
azer yaran
ile
kültürümüz ve televizyon
sorunları üzerine
bir görüşme**

— *Toplumumuzun geleneksel kültür değerlerinin işlenmesiyle çağdaş halk kültürü yaratılması amacı taşıyan Halkevleri, radyo-televizyonun bu alandaki işlevini nasıl değerlendiriyor?*

— Radyo - televizyonun işlevine gelmeden önce sorunun ülkemizdeki genel durumuna değinmek yerinde olur.

Türkiye'de kültür alanında ciddi bir boşluk sözkonusudur. Ulusal kültürümüzün derin geleceği olan çeşitli dallarında Cumhuriyet dönemiyle birlikte kesinti görülmektedir. Tarih Kurumu, Dil Kurumu, Halkevleri gibi, toplumumuzun yeniden kuruluşunda görev yüklenen kurumlar bu görevi çağdaş, bilimsel temelde yapamamış ya da engellenmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin, kültürel alanda ulusallığın görelilik olarak ağır bastığı ilk atılım yılları dışında, devletin bir ulusal kültür siyaseti olmamıştır. Kültür alanının kadrolarını yetiştiren eğitim kurumlarına bakalım. Sanatçı yetiştiren Devlet Konservatuarlarında, sanat eğitimcisi yetiştiren yüksek okul ve enstitülerde, plastik sanatların öğretildiği eğitim kurumlarında ulusal kültürümüzle ilgili bölümler, çalışma ve araştırmalar yoktur. Buralarda tek başına Batı kültürü öğretilmekte ve bunu da ancak solgun taklitler olarak üretmek ve yorumlamakla uğraşmaktadırlar.

Gelişmesi için, kurumlaşma özellikle daha gerekli olan alanlarda -müzik, plastik sanatlar

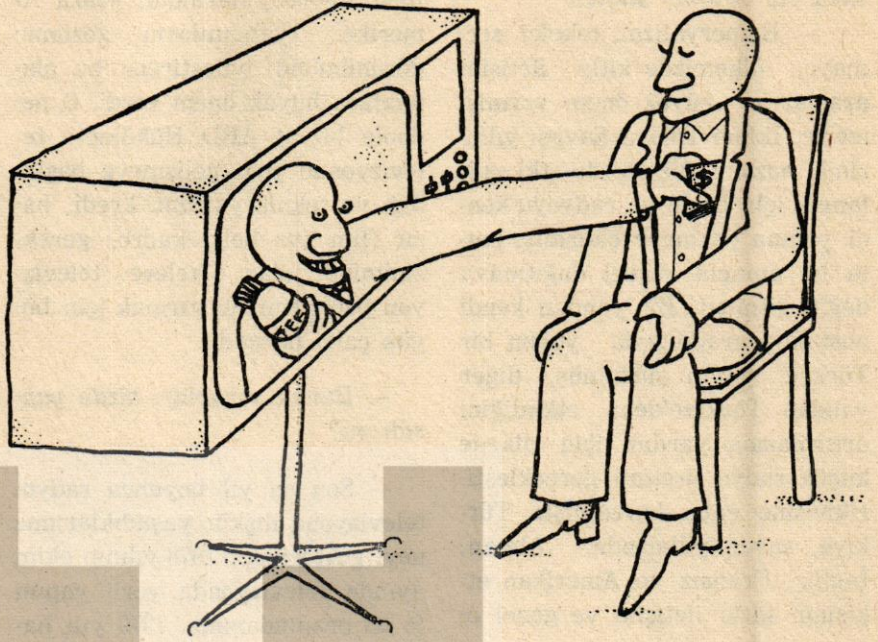
vb.- zorunlu ve doğru bir yörengede çağdaş olmaya doğru bir tutum izlenmek yerine, örneğin müzikte elli yıl öncesine göre bile daha geri bir düzeye düşmüşüştür.

Başta radyo - televizyon olmak üzere tüm kitle iletişim olanakları, kültür alanında görev yapan kuruluşların büyük çoğunluğu kültür emperyalizminin yaladızlı ambalajlar içindeki ürünlerini baş tacı etmişlerdir. İşleyiş, ulusal olanın çağdaş ve yetkin olandan kopuk bir alt düzeyde tutulması ve emperyalist kültürün alabildiğine yaygınlaştırılması biçimindedir.

— *Radyo - televizyonda müzik üretim ve yayınlarına ilişkin düşüncelerinizi biraz açar mısınız?*

— Türkiye’de ulusal kültürün, özellikle müzik alanında okulsuz olduğunu vurgulamıştık. Dünyada kendi müziğini okulsuz bırakan bir başka toplum bulunabileceğini sanmıyorum. Durum böyle olunca, halk müziği ve sanat müziği alanlarında uygulama ve üretim yapan kadroların tümü kendi kendini «yetiştirmiş» bireyler arasından rastlantısal olarak seçilmektedir. O nedenle, örneğin, Osmanlı geleneği içinden yetişmiş olan o yetenekli tamburi Cemil’den sonra bu tür müzik yazan ve uygulayanlar onun ulaştığı düzeyin yanından bile geçememişlerdir. İşte görüyoruz, şarkı sözü denemeyecek birtakım paçavra lakırdıların üzerine rasgele dizilmiş sıradan sesler bize şarkı olarak dinletilmektedir. Halk müziğine gelince, o, radyo - televizyonda özgün biçimini yitirmiştir. Radyo - televizyonda yerel müzik parçaları, «Yurttan Sesler» denen, kırk kişilik ses ve yirmi kişilik bağlama takımının önüne gelince (bu insanların hiçbir eğitim kurumundan geçmediğini yineleyelim) ve birlikte çalıp söyleme kaygısı da işe karışınca yorumun tüm ince özelliklerini yitirmiştir. Radyo - televizyonun otantik müzik üzerindeki yıkıcı etkilerinin belirginleştiği bugün bile Anadolu’nun her kentinde radyo kadroları düzeyinde, üstelik daha da özgün topluluklar oluşturmak olanaklıdır. Ama yapılması gereken, bu değildir kuşkusuz. Eğer geleneksel müzimiz kurumlar içinde, bilimsel, çağdaş bir yaklaşımla araştırılıp değerlendirilmiş olsaydı, özellikle son yıllarda göze çarpan yapay çabalara gerek kalmaz, o kurumlardaki zorunlu iç dinamizmle hem geleneksel müziğin

üretilmesini ve yorumunu, hem de çağdaş müziği bu temel üzerinde gerçekleştirecek kadrolar yetişmiş olurdu. Bugün televizyon ekranlarında «anlayan» bir zümreye kendini bir gösterip kaybolan «ulusal» ve bir o kadar da «çağdaş» ürünler yerine, gerçekten bizim ve yetkin yapıtlara sahip olurduk.

• Sonuç olarak, bu konuda, radyo - televizyon hem geleneksellikten, hem çağdaşlıktan uzaktır.

— Bu durumda halkımıza hiçbir ilkesi olmayan ve niteliksiz yayımlar mı sunuluyor?

— Ülkemizde Devlet Senfoni Orkestraları, opera ve bale kuruluşları devlet tiyatroları vardır. Hiçbirinin izleyici sayısı sekizyüz ila bin kişilik bir zümreyi geçmez. Halk niçin buralarda değildir? Türkiye’de yürürlükte olan çarpık kültür politikası nedeniyle. Bu kültür faaliyetleri ile halk arasında sınıflı toplumun yapısından doğan bir duvar vardır. Burjuvazi bu sanatlara sahip çıkmakta, halka ise «sen dol-

muş müziği, bağlama takımı, halk dansları, fasıl ve mevlid dinle» demektedir.

Bu duvar radyo - televizyon yayımlarında doğal olarak yansımaktadır. Özellikle belli saatler oluşmuştur. Bu saatlerde, o bilinen meraklı bir süre nitelikli müzik, ya da bir sanat programı dinler, isterse TRT III programlarını izler.

Halk için en bayağısından ve gerçekten «hafif» müzikten tutun da insana ilişkin tüm değerleri çarpıtan reklamlara, skeçlere, en bayağısından yerli ve yabancı filmlere, Batıdan nasıl aktarılıyorsa- en aşırı sapıklıkların reklamını pervasızca yapan hazır «kültür» programlarına kadar izlemek olanağı vardır. Ankara’dan yayın yapan Polis Radyosu’nun halkımıza «hizmeti» de yerli yozluğun ayyuka çıkmış bir olgusudur.

Görülüyor ki bu yayımlar ilkesiz değildir. Hem de kapkara bir ilkesi vardır bunların.

— İnsanımıza yöneltilen yabancı kaynaklı programlar konu-

sunu ele alabilir miyiz?

— Emperyalizm, tekelci sermaye, ülkemizde kitle iletişim araçlarına büyük önem vermişlerdir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında nazizm, ülkemizde etki sağlamak için basın ve radyoyu kendi yanına çekmeye çalışmış, hatta bu amaçla rüşvet dağıtmaya değin gitmişti. Bir yandan kendi postaları aracılığıyla yoğun bir Türkçe yayın yürütmüş, diğer yandan Türkiye'deki etkinliğini artırmasına yardım için ülkede küçük radyo üretimi gerçekleştirilmesine çaba harcamıştı. Türkiye, savaş yıllarında, Alman, İngiliz, Fransız ve Amerikan etkisinin kitle iletişim ve genel olarak kültür konusunda yarışma alanı olmuştu. Bugün artık, başta ABD olmak üzere çeşitli emperyalist güçler birbirine yakın dil kullanıyorlar. ABD'nin emperyalist kültürü yaymak için geniş bir ağı vardır. Ajansları, gazeteleri, haber ve kültür merkezleriyle, en etkin kitle iletişim araçları olan radyo - televizyon ve sinemaya dönük bu ağ son derece gelişkin teknik olanaklara sahiptir ve doğrudan bu ülkenin merkezlerine bağlıdır. Özel-

likle 50—60 yıllarından sonra Amerika, «yabannların gözünde görünümünü iyileştiren» bu olanaklara büyük önem verdi. O nedenle bizzat ABD Hükümeti, televizyonun yeni gelişmeye başladığı ve teknik yardım, kredi, hazine film (ve belki kadro) gereksiniminde olan ülkelere televizyon programı ulaştırmak için büyük çaba harcadı.

— *Bunun sonuçları bizde yansıdı mı?*

— Son on yıl boyunca radyo-televizyona ilişkin yaşadıklarımız neyi gösteriyor? 1978 yılının ekim ayında televizyonda yerli yapım % 23 oranındaymış. 1979 yılı haziran ayında bu oran % 24'e «ulaşmış». Geriye kalan % 76'lık payın büyük ağırlığıyla Amerikan yapımı programlara ait olduğunu kanıtlamaya, bilmem, gerek var mı?

Radyoda hafif müzik yapıcısı bir arkadaşa, program hazırlarken izlediği yöntemi sormuştum. Aldığım karşılık şöyleydi: «Yöntemlik bir sorun yok, BBC bize hazır bandlar gönderiyor, band kutuları içine İngilizce açık-

lamalar da koyuyorlar, benim İngilizcem lise düzeyinde ama, bunları çözmeye yeterli oluyor.» Tabii, İngilizler de böylesine «masum» programlarla yetinmiyorlar.

Yabancı programların büyük çoğunluğu kapitalist düzenin «Amerikan yaşama biçimi» denen şeyle süslenmesini amaçlıyor. Ülkemizde yıkılan ekonomiden, yürünmez duruma gelen kent sokaklarına, korkunç terörden, bakımsız ve aç çocuklara değin çığlık çığlığa bağırarak sorunlar karşısında şaşkın insanımıza, bazı kaba, bazı ince antikömünizm propagandası yapıyor.

Bizde, radyo - televizyonda, emperyalist propagandanın çarpık, hastalıklı, seks, saldırı ögeli, uyutma amaçlı yapımları yayımlanıyor. Yerli yapımlarda artış için hiçbir çaba gösterilmiyor. Yerli sinema sözkonusu olunca da Türk Sineması'nın en hasta dönemlerinin ürünleri olan ilkel ve bayağı filmler ekrana getiriliyor. Türk sinemasının ileri, nitelikli örneklerinden özellikle kaçınılıyor.

Radyo - televizyon konusunda gerçekten ulusal, ileri, çağdaş çalışmalar ülkemizin bağımsızlık ve devrim savaşımından ayrı değildir. Çok büyük bilgi, yetenek, özverili kadrolar isteyen bu önemli dava uğruna savaşımında yüksek bir aşamayı gösterecek olan «demokratik ve özerk radyo - televizyon» istemi tüm demokratik kitle örgütlerimiz ve halkımız tarafından dile getirilmektedir.

Bu televizyon halkımızın değil, işportacı kapitalizmin televizyonudur.

Eski Bir Anı

Milyonlar bu topraklar için öldüğünde

Tüfeği bıçağı matrasını yanbaşıdaydı

Yavukluları toprağa gömüldüğünde

Zeynep Ayşe Emine onbeş yaşındaydı

Nedim Çay

inceleme

Televizyonda Spor

Güngör Sayarı

Bir kitle iletişim aracı olarak radyo ve televizyon, tüm geri kalmış ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de siyasal iktidarların sürekli baskısı ve denetimi altında olageldi. (x)

Siyasal iktidarları biçimlendiren, oluşturan ve yönlendiren işbirlikçi burjuvazi, spor kulüplerinin yönetimini de elinde bulundurduğu içindir ki, günümüzde «TV Spor Bölümü» bu baskı ve denetim çemberinin kısıkağı içindedir.

Bugün tüm gazetelerin günlük toplam satışı 2,5 milyon dolayındadır. TV izleyicilerinin sayısı 25 milyon varsayılrsa, «Sözlü - görsel basın»ın gücü, «Yazılı basın»dan on kat fazladır. Ancak, siyasal iktidarları oluşturan güçler, Bab'ı Ali basınına da istedikleri zaman, istedikleri biçimde kullanabildiklerinden TV Spor Bölümü önce gücüne karşın pısmış, hiçbir şeye karışmayan uslu bir öğrenci görüntüsüne girerek, ülke sporunun binlerce sorununa sorumsuzca sırt çevirmeyi yeğlemiştir.

Özetle bugün TV'de spor, birkaç yüksek tirajlı gazetenin spor sayfası yöneticisinin de denetimi altındadır.

Bu gazetelerden biri «Futbol maçlarının naklen yayını» konusunu geniş biçimde ortaya atmışsa, TV Spor sorumluları için buna eğilmek en başta gelen sorun olmuştur. Bir süre sonra bir başka gazete naklen yayınlar nedeniyle seyirci sayısının azaldığı, kulüp gelirlerinin düştüğü yolunda yayın yapmışsa TRT için bu kez yapılacak iş, naklen yayınlara son vermek olmuştur.

Bu nedenledir ki TV spor yöneticileri yıllar yılı naklen yayınlar sorununa kalıcı bir çözüm bulamamışlardır. Oysa TRT'nin bu konuda kulüplerle pazarlık yapmasına, hele de ödün vermesine hiç mi gerek yoktur. Çünkü takımlar maç-

larını halkın ödediği paralarla, devletin yaptırdığı stadlarda yapmak zorundadır. TRT de bir devlet kuruluşu olduğuna göre, bu konuda kulüplerle pazarlık masasına oturmanın anlamsızlığı ortaya çıkmaktadır.

Batıda kulüplerle TV yayımcıları arasında sık sık bu konuda pazarlıklar yapılır. Bu son derece doğaldır. Çünkü anamalcı ülkelerde stadlar her kulübün kendi öz malıdır. Sosyalist ülkelerde ise böyle bir sorun sözkonusu bile olmamaktadır. TV görevlileri, halkın istekleri doğrultusunda, istenilen yayını, istenilen süre ya da biçimde gerçekleştirmektedirler.

Gerçekte «Naklen yayını» sorununu çözmek TRT TV'si için de önemli değildir, olmamalıdır. Ayrıca TRT Spor Bölümü'nün ana görevi, önde gelen işlevi de «Naklen yayınlar» değildir, olmamalıdır.

Belirli amaçlardan uzak, sporda geri kalmışlığın nedenlerine sırt çevirmeyi yeğleyen, uzun süreli ve kalıcı spor politikasının sağlıklı uygulamalarını yoksun bir kuruluş için bu ayrıntı, ana sorun gibi sık sık gündeme gelmektedir. Bu konuda da «Halka hizmet götürüleceği zaman pazarlık sözkonusu olmaz» ana ilkesi benimsenmediği içindir ki sorun yıllar yılı askıda kalmıştır.

Oysa gerçekçi gözle bakıldığında çözüm yolu son derece yalındır. Stadların alabileceği izleyici sayısı bellidir ve satılan bilet sayısını da saptamak zor değildir. «Yayını yapılmısa idi stad tümüyle dolardı» varsayımından giderek, hangi tribünde kaç kişi noksan ise TRT bu ücreti kulüplere ödeyerek, kendi dengeli politikasına da ters düşmeyecek bir yöntemi uygulayabilirdi. Kulüp ağalarının ya da onlara bağımlı spor sayfalarının «gelir düşüyor» yakınmaları da kamuoyunda ge-

çerliğini çoktan yitirirdi.

Ayrıca TRT dilese, maç yayınları konusunda kulüplerle anlaşmaya varamadığı zamanlar, aynı saatlerde Avrupa'dan ilginç bir futbol karşılaşmasını aktararak izleyicileri stadlardan ekran başına çekebilir. Bu yolla kulüpleri kendi doğrultusuna getirebilirdi.

Ama daha önce de belirttiğim gibi TV Spor Bölümü miymıntı ve yapay bir bağımlılık döngüsüne girmiş ya da işine geldiği için bu tür görüntüyü yeğlemiştir.

Bir kez daha vurgulayalım, TRT Spor'un ana görevi, önde gelen işlevi «Naklen yayınlar» değildir. Ne ki, TRT TV'si sporu geniş halk yığınlarına yayma doğrultusunda eğitsel ve düşünsel yayınlar yerine, renkli spor sayfalarının içeriğinden de cılız görüntüleri ekranlara getirmekle görevini yaptığını sanmaktadır.

Örneğin «TV SPOR», doğunun kayak sporuna yetenekli gencinin, nahnla ya da portakal sandığından kopardığı tahtalarla kayak yapma zorunda olduğu gerçeğini görmezden gelir, bunun yerine yüzbinlerce lira döviz ödeyerek Wimbledon Tenis Turnuvası'nı, o da olmazsa sıradan bir Binicilik Şampiyonasını ekranlara getirir.

Oysa, bilinen bir gerçektir ki, bugün Türkiye'de tenis ya da binicilik sporuna ilgi duyan halk çocuklarına ünlü Tenis Kulüplerinin de, Binicilik Kulüplerinin de kapıları sıkı sıkıya kapalıdır. TRT bu konuda da uzun süredir rafa kaldırılmış olan kendi «Yayın ilkeleri» ile çelişki içindedir. Gerçi yöneticiler bu tür, kentsoylulara özgü sporları ekranlara getirerek spor yapma çağındaki gençlerin ilgilerini iğdiş etmektedirler ama, «Ağırlığı olan etkili ve de seçkin kişilere» bu yolla şirin görünmeyi başarabilmektedirler. Bu sonuca varmak için TV Spor Bölümündeki yöneticilerin yıllar yılı yerlerinden oynatılmadıklarını da anımsamakta yarar olacaktır. O kadar ki, bunlar arasında 12 Mart döneminde, Uluslararası turnuvaların ödül törenlerinde sosyalist ülkelerin ulusal marşlarının duyurulmaması için aygıtları kısımlar da bulunmaktadır. Aynı ilkel düşüncelerin denetimi altındaki günümüzün TRT SPOR'u, Split Akdeniz Oyunlarının en çekişmeli yarışmalarından olan Yugoslavya - Yunanistan arasındaki Basketbol final karşılaşmasını sporseverlere izlettirmemiştir.

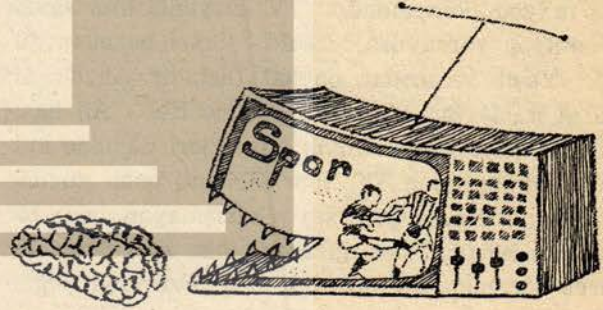
Bunun nedenini TV Spor sorumlularından biri 28.9.1979 tarihli Milliyet Gazetesinde şöyle anlatmıştır :

«Final için İtalya - Yugoslavya karşılaşması çok ilginç olabilirdi. (Ölçü nedir?) Son maçı Yugoslavya ile Yunanistan'ın oynayacağı anlaşılınca durum değişti ve önemini yitirdi. Onun yerine müzik koyduk.»

Yöneticiye göre altın madalyayı Yugoslavya kazanacaktır ama, ya Yunanistan kazanırsa?.. Ki öyle olmuştur.

Bir ülkenin TV'si böylesine ilkel düşüncenin tutsağı ise bilmem ki İnce Memet Romanı için film sansür kurulunun aldığı karar neden bu denli tepki ile karşılanır?..

Onbirinci yılını doldurmakta olan TRT'de, sporda olsun öteki konularda olsun bu ve buna benzer binlerce, onbinlerce örnek vermek olası. Bu en tazesini ve en sıcaklığı.

Ayrıca bu olay TRT'nin genel bir spor politikasından yoksun oluşunun ve son derece ilkel biçimde yönetilişinin somut bir kanıtı da olmuştur.

Sanırım, 1979 Split Akdeniz Oyunları basketbol final maçını aylar önce yayın programına alması, sonradan cayan tek ülke Türkiye olmuştur.

Tüm bunları, «Gelişmiş ülkeler kurumlarla, geri kalmış ülkeler kişilerle yönetilir» kuramının doğrultusunda aktarmaya çalıştım.

Yazıyı hazırlamadan önce, TRT SPOR ile ilgili olarak yapılmış bazı araştırmaların somut verilerine dayanarak, neden - sonuç ilişkisinde sağlıklı bir çatı kurmayı amaçlamıştım. Tüm uğraşlara karşın bu konuda yapılmış tek «Bilimsel» çalışma bulamadım. İzleyiciler arasında yapılmış

miş yüzeysel ve dar kapsamlı iki araştırma vardı. Her ikisi de Ankara'daki izleyicilerle ilgili idi. Ülke genelinde böyle bir araştırmadan ne denli bir sonuç çıkabilirdi ki? İşin ilginç yanı iki araştırmanın da sunu yazısının altında TRT'nin ünlü Genel Müdürlerinden Şaban Karataş'ın adı vardı. Nasıl olurdu da bu soruşturmalardan sağlıklı sonuç çıkabilirdi? Yansız yapıldığı, yansız ve amaçsız değerlendirildiğini söylemek olası mı? Kimbilir belki de, Karataş'ın TRT'ye aldığı komandolarca yapılan bu araştırma aslında, «Hedefler Albümü»ne yeni adlar bulma amacını taşıyordu. Neyse konumuz bu değil. Ama gerçek şu; TRT, sporu ile öteki birimleri ile 12 ci yıla da izleyicilerinin eğilimlerinden habersiz, duyar-sız, el yordamı ile girecektir.

Özetle TRT öteki tüm kurumlar gibi ülkenin geri kalmışlık bağınazlıkları ve düzenin çarpıklıkları ile içiçedir, bunlarla özdeşleşmiştir.

Tüm bu olumsuz koşullara, zorlamalara, baskılara, sağlıksız biçimdeki yönlendirmelere karşın TRT SPOR'un yapabileceği işler yok mudur? Üç beş filmi arka arkaya sıralayıp, program yaptığını sananları «Ne yapsınlar, çıkış yolu bulamıyorlar ki» diyerek eleştirmeyelim mi, doğal mı karşılayalım? Elbetteki hayır.

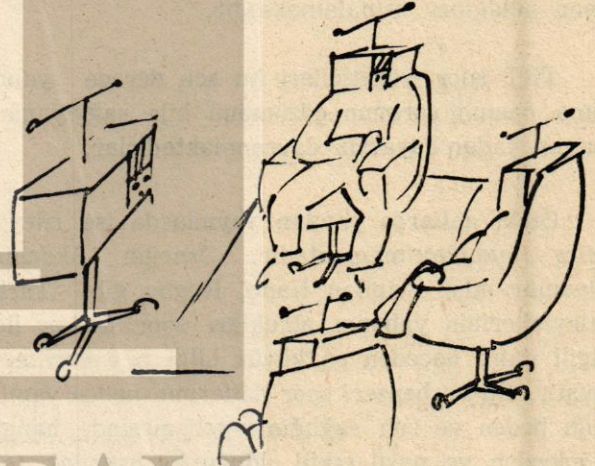
TRT SPOR'un neler yapabilecekleri konusuna değinmeden önce bugünkü etkinliklerini sıralayalım.

1 — Her gece 20.30 haberlerinin sonunda 30-40 saniye ile bir iki dakika arasında değişen spor haberleri verilmektedir. O gün Dünya çapında bir rekor haberi ya da spor olayı olsa, nedendir bilinmez- ana koşul, bu haberlerin en sonda verilmesidir. TRT bugüne dek tek bir özgün haber vermemiştir, verememiştir. Oysa bölümün adı «Spor Haberleri Şubesi»dir. Yıllardır hiç ama hiç değişmeyen biçimle, kupkuru bir anlatımla çeşitli ajans haberleri özetlenmektedir.

2 — Pazartesi geceleri 30—40 dakika ile sınırlı «SPOR» programı hazırlanmaktadır. Ne ki, adı spor programıdır ama, salt haftanın lig maçları 40-50 saniyelik filmlerle, son derece kötü ve baştan savma bir montaj ve anlatımla verilmektedir. Hiç abartmadan söyleyeyim, TRT'ciler yıllardır bir doğal ses - efekt düzenlemesi bile yapamamışlardır. Bu nedenledir, maç görüntülerin-

de sık sık, hiç gereği yokken hakem düdüklarının sesi duyulur, bir takımın taraftarlarının tüm izleyicilerce bilinen kendine özgü, oyuncularını özendirme sesleri, başka takımlarla ilgili maç görüntülerinde duyulmaktadır. TRT yönetimi yıllardır stadlarda özel kamera yerleri yaptıramadığı için çekimler de izleyenleri çileden çıkaracak denli ilkeldir.

Bu programlarda, «Program bittikten sonra başlar» kuramı kesinlikle geçerli olmamıştır. TRT'nin bugünkü programları bittiği zaman izleyicide en ufak bir iz kalmamaktadır. Oysa program bittikten sonra tartışılmalı, izleyicilere belirli bir mesaj verebilmeli, çeşitli sorunlar ortaya atılarak nedenleri üzerinde düşünce ortamı yaratılmalıdır. Üstelik bu iş, Türkiye gibi, sporunda da binlerce sorunu olan bir ülkede son derece kolaydır.

Daha önce özetlemeğe çalıştığım nedenlerle yöneticiler bu tür yayınlara yanaşmamışlardır, görünen odur ki bundan böyle de yanaşmayacaklardır.

3 — TRT Spor haberleri şubesinin görevlerinden biri de naklen yayınlardır. Yurt içinden futbola ilgili olarak yapılacak naklen yayınların gerçekleştirilmesinde kimlerin ne amaçla etkin oldukları konusuna değinmiştik. Günümüzde TRT'nin ne zaman, hangi yarışmalardan ve ne kadar süre ile yayın yapacağı bilinmemektedir. TRT'nin bu konuda da belirli ilkeleri olmadığı için uzun süreli ve dönemlik çizelgesi yoktur.

Yurt dışında yapılacak yayınlarda ise futbol her zaman ilk sıradadır. Ancak bununla ilgili de TRT'nin önemli bir taslak çizelgesi yoktur. TRT

yöneticileri ne zaman ve hangi maçlardan yayın yapacaksa, izleyici bununla yetinmek zorundadır.

Naklen yayınların bir başka sorunu da konuşmacıların kullandığı dildir. TRT spor yöneticileri bu konuda da yıllar yılı ortak bir yol bula mamışlardır. Spor yayınlarına en çok ilgi duyduğu bilinen 12-20 yaş kuşağı, konuşmacıların birçoğunun kullandığı sözcükleri anlamamaktadırlar.

Yayınlarda bugün bile, «İnsiyatif, spektaküler, harika, müdahale, rakip, muhteşem, mücadele, imtihan, karakteristik, istikrarsız, kalitesiz, bariz hata, müsamaha vb.» yüzlerce sözcük kullanılmaktadır.

Bunlardan başka, «libero, röveşata, defans, ofans, pres» gibi yönetsel terimler de her zaman kulakları tırmalamaktadır.

TRT spor yöneticileri bu son derece yalın ama önemli sorunun çözümünü bile sağlayamayacak kadar duyarsız davranmaktadırlar.

Öteki dallarda yapılan yayınlarda ise izleyiciler aydınlatılmamaktadır. Örneğin Akdeniz Oyunları'ndan yapılan Kano, Rugby, gibi Türk izleyicilerinin yabancı oldukları spor dalları ile ilgili daha önceden en küçük bilgi bile verilmemiştir. Bu ve benzeri spor dallarının neden yapıldığı beden ve ruh sağlığının gelişmesinde hangi yönlerden ve nasıl etkili olduğu konusundaki temel bilgiler anımsanmamaktadır bile.

Bu bölümde de TRT SPOR'un bugün içinde bulunduğu koşullara karşın yapabileceklerini, kısaca özetleyelim.

— Ayda, ya da 15 günde bir çeşitli konularda 45 dakikadan az olmamak koşulu ile Açık Oturumlar. Uzman konuşmacılar arasında, Türkiye'de sporun geri kalmışlık nedenleri, amatör sporların etkin ve yaygın duruma gelemeyiş nedenleri, çözüm yolları, yabancı sporcu yararlı mıdır, yasağın kaldırılmasının sonuçları ne olacaktır? Profesyonel futbol olayının topluma yansması ve etkileri, futbolcu aktarmalarında sınırlama getirilmeli mi, nasıl? Futbolda gençler ligi, hakem sorunu, seyirci eğitimi, stadlardaki olayların

sosyo-ekonomik nedenleri ve sorunun çözüm yolları, sporun insan sağlığı üzerindeki etkileri, vb. güncel konular tartışılarak, tez-antitez-sentez oluşumu sağlanabilir.

— Her sabah saat 6 ile 8 arasında sürekli band yayın ile uygulamalı beden eğitimi yayınları yapılabilir. Bu tür yayınlar yalnızca evlerde değil, fabrikalarda, okullarda, işyerlerinde, cezaevlerinde de son derece yararlı sonuçlar verebilir. En azından «Kitle sporu» kavramının oluşmasında öneki katkısı olur.

— Eğlence unsurunun katılması ile «Spor Bilgi Yarışmaları» düzenlenebilir.

— Sürekli bir, «Spor Ansiklopedisi» ya da «Spor Almanığı» adlı bir program hazırlanarak, ilk çağlardan günümüze spor olgusunun evrimi genç kuşaklara anlatılabilir.

Örneklerin genişletilip çoğaltılması olası.

Bu tür program önerileri ya da taslakları için ileri ülkelerin TV'lerinde «Düşünen beyinler» görevlendirilmiştir. Engin deneyimleri olan, konusunda uzman ve yaratıcı zekaya sahip bu kişiler yayın organlarının temel taşlarıdır.

TRT kurulurken, aynı düşünce amaçla «Danışman» kadroları konulmuştur. Ancak, gerçekten acı bir olaydır, bugün bu danışman kadroları, etkin çalışma ortamından uzaklaştırılmak istenen, kısacası «Kızağa alınan» kişiler için kullanılmaktadır. Bu da çarpık düzenin TRT'ye yansıyan çirkinlikleri arasında bir kesit olarak durmaktadır.

Günümüzde tüm dünyada 124 ülke TV yayını yapmaktadır. Bunlar arasında, spor yayınları açısından bir değerlendirme yapılsa sanırım TRT SPOR'un yeri hayli gerilerde olacaktır.

Tıpkı, Türkiye'nin Olimpiyatlardaki madalya sıralamasındaki yeri gibi.

(x) TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayın organı «Elektrik Mühendisliği» Temmuz 1977 TV Özel Sayısı.

Özdemir İnce ile TV ve Şiir üzerine bir söyleşi

1 — Sizinle bir TRT görevlisi olarak değil, şair olarak görüşme yapmak dileğindediriz. Söyleyin lütfen : Şiir, TRT televizyonundaki birçok programa giriyor. Şiir ögesi ustalıklarla kullanılıyor mu bu programlarda?

1. Televizyona ilişkin, ona yönelik ham hayallerimizden vazgeçmemiz gerek. «Biz» derken, seyircileri, televizyon yapımcılarını ve yöneticilerini düşünüyorum. Televizyon halk oyu oluşturmaz, en iyi niyet düzeyinde halk oyunun oluşmasına yardımcı olur. Soruna bu noktadan, bu düzeyde baktığımız zaman çok daha gerçekçi oluruz. Şiir televizyon için yardımcı öğelerden biridir; yapımcı, yapıtı için gerekli görüyorsa şiirden yararlanır. Bu nasıl olur? Yapımcının, yönetmenin şiir eğitimine, şiir duyarlığına bağlıdır bu. İlkini bu insanlar iyi bir şiir izleyicisi, okuru mudurlar? Çünkü şiir, her şeyden önce, okunan, algılanan

yazılı bir metindir; şiiri duyumsamak ve anlamaksa her insanın, her okurun erişemeyeceği bir ayrıcalıktır. Bu bakımdan şiir ögesini bir televizyon programında ustalıklarla kullanmak da büyük bir yetenek gerektiren bireysel bir ayrıcalıktır. Bu aşamaya, sadece bizde değil tüm televizyonlarda bile, pek az yapımcı ve yönetmen erişebilmiştir. Buna inandığım için de soruna bu bakış açısından yaklaşılması gerektiği kanısındayım.

2 — Şiir sanatı, halkımızda köklü geleneği olan bir sanat dalı olmasına karşın, edebiyat tarihi açısından, incelenip değerlendirilmesi bakımından ve bunların örneklendirilmesi bakımından şimdiye dek televizyonda tutarlı bir program izlemedik. Bu boşluğun doldurulması gerekmez mi?

2. Bu soruyu birinci sorunuza bağlı görüyorum. Saptamamızda haklısınız, dileyebilirim. An-

cak, televizyonu yönetenler, programlarını plânlayanlar, bir konuya seyirci kitlesinin ilgi oranını da dikkate alarak yaklaşırlar; daha doğrusu, tek kanaldan yayın yapan bir televizyonda bu ilgi oranını dikkatten çıkarmak zorunludur; bunu yapmazsanız seyircinizle bütün bağlarınızı kopartır, inandırıcılığınızı yitirirsiniz. Türkiye’de belli bir şiir okuru vardır, «Türk şiir geleneği», ya da «halk şiiri geleneği», ya da «sözlü şiir geleneği» gibi pek hayalci saydığım saptamaları ne bir ozan, ne de bir televizyon görevlisi olarak ciddiye alıyorum-, dediğim gibi Türkiye’de sınırlı bir şiir okuru vardır; şiir kitapları birkaç bin dolaylarında satar. Şiir okuru sayısını arttırmak televizyonun elinde değildir. Bu, toplumun kültürel yapısına, kültür anlayışına ve dünya görüşüne ilişkin bir durumdur. Böylesine bir bağlamda, televizyon ve yapımcısı

çok dikkatli davranmak zorundadır. Bu dikkat ölçüsünde televizyon elinden gelebileni yapmıştır şimdiye kadar. Hem unutmamak gerekir ki böylesine programların yapımı sanıldığı kadar kolay da değildir : % 99,9'u şiiri umursamayan bir seyirci kitlesine bir şiir programını 15-20 dakika nasıl seyrettireceksiniz?

Bildiğiniz gibi, şimdiye kadar, halk şiirinden öykülemeler, anma programları, ozanlarla söyleşiler yapıldı. Bu yıl da aralarından ozanlar da olmak üzere sanatçılarla söyleşi programları yapılacak; anma programları sürdürülecek ve sanırım «portre» programları da yapılacak. Bir de bildiğim kadarıyla - bildiğim kadarıyla diyorum, çünkü şu anda televizyonda yetkili bir yönetici değilim, Genel Müdür-

lük Danışmanım - yönetimin oluşturduğu bir kurul tarafından seçilen 45 çağdaş ozanın şiirleri pek yakında televizyonda okunacak. Benim içinde bulunmadığım bu kurulda, bir profesör, bir doçent, bir ozan ve üç televizyon yetkilisi yer almıştır. Bu programın olumlu ve yapıcı bir adım olacağını, bu deneyimin sonuçlarına göre televizyonun yeni girişimlerde bulunacağını sanıyorum.

Bana göre, şiirle ilgili olarak, hatta tüm yazınla ilgili olarak, en önemli ve en gerekli programlar kitap tanıtma programlarıdır. Televizyon yönetiminin bu yıl için kitap tanıtma programları plânladığını biliyorum: ancak ne ölçüde başarılı ve etkili bir program olacağını daha son-

ra göreceğiz. Çünkü bu tür programların gönüllü «muhalifler»iyle, karışınının pek çok olduğunu, olacağını biliyorum.

3 — 1970 Yılında düzenlenen TRT Ödülleri çerçevesinde şiire de yer verilmişti. Ve sanırım bu bir teşviktir. Gene böyle bir ödüllendirme olayının TRT tarafından düzenlenmesinin yararlarını anlatır mısınız?

3. TRT Ödülleri yönetmeliği hâlâ yürürlüktedir. Şu anda bu yönetmelik elimin altında olmadığı için yeterli bir yanıt vermem olanaksız. Benim görüşüme gelince : TRT'nin düzenleyeceği yarışma anlayışına dayalı bir ödüllendirmenin yararına inanmıyorum. TRT kendi yayınlarına kaynak sağlamak üzere öykü, roman, tiyatro, senaryo, müzik vb. alanlarda yarışmalar açabilir. Bu yarışma özellikle senaryo, özgün senaryo alanında çok yararlı olabilir; çünkü ülkemizde yeterli sayıda iyi senaryo yazarı yok. Ama iş bir şiir yarışmasına, bir şiir ödülüne gelince, yararına inanmıyorum. En azından böyle bir durumda «TRT Yayın İlkeleri»ne uygunluk sözü konusu olacaktır; herhangi bir ilkeye uygunlukla şiir'in bağdaşabileceği kanısında değilim. TRT yayınlarının kesinlikle bu ilkelere uygun olması gerektiğine inanıyorum, yetkili görevli olduğum dönemlerde bu ilkeleri titizlikle uyguladım yapım ve yayınlara. Şiir işi bir başka iştir, ilkin yaratı özgürlüğü, bakış açısı özgürlüğü ister. Bu şiirin kendi sorunlarıdır. Ne var ki TRT'nin kendi yayın ilkelerini rafa kaldırdığı bir ödül ya da yarışma düzenlemesini istemek de gülünç olur. TRT bir devlet kuruluştur ve şiir devletin işi değildir.

Onlara

Ne zaman şiir okusam
Dudaklarında nedense
Bir ince gülümseme olurdu
İmgeler korusunda avlanan
Ben değildim oysa
Çeşme başında su beklerken
Ekmeği çiğnemek güzeldi örneğin
Onlar nedense anlamıyordu
Nasıl anlatsam
Benden size gelin giden
Bir sözcük yumağının tokadı
Ya da otobüste bir kadın elinin
Elime değmesi gibi olurdu
Ne zaman güvercin diye bağırırsam
Ölümler yine koşarak geliyordu
Kaldırım taşları üstünde
Anlamı o kadar büyük
Ölümler de bazen büyük olurdu

Nurullah Can

27.8.1979

Muzaffer Buyrukçu

Ekrem Işın, «Edebiyatımızın en tartışılan yazarı Kemal Tahir'dir» dedi.

«Öyledir. Meyveli ağacı taşlarlar» dedim, «Tartışılmak bir yazarın lehinedir. Biliyorsunuz, ileri sürülen düşünceler, kanılar karşıt doğruları taşıyorsa ve bir doğru öteki doğruyu yenecek güçte değilse tartışma sürer gider.»

«Kemal Tahir, bu yönden şanslı mıdır diyorsunuz?» dedi Ekrem Işın.

«Hem de nasıl?» dedim, «Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal ve şanslı yazarların başlıcalarıdır. Zaman zaman üzerlerinde durulur, eleştirilir. Yalnız dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Eleştiriler, söz konusu yazarların yapıtlarıyla, sanatlarıyla, insan ve topluma yaklaşım biçimleriyle ilgili değildir. Siyasi tutumlarıyla, dünya görüşleriyle ilgilidir. O yazar, eleştiren kliğin, klik kalktı şimdi, yerini franksiyonlar aldı, evet franksiyonun tutumuyla aynı paraleldeyse mesele yoktur, yüceltilir, devleştirilir, ama karşı franksiyonun adamıysa ya da bütün franksiyonların dışındaysa, harcanır. Küçümsenir. Yanlış bu. Hem de yanlışın yanlış. Ama ne yazık ki emperyalizmin -böl ve yönet- taktiğinin korkunç tuzağına düşmüş, düzenle insanı değiştirme öğretisinin temel ilkelerinde birleşmişken uygulama ve eylemde ayrıldığıımızdan ötürü kırk parçaya bölünmüşüz. Böylece düzenin her kesimini kemiren, değerler sistemini yozlaştıran anarşiyi edebiyata da sokmuşuz. Bu nedenle yukarıda da belirttiğim gibi ben bağılı olduğum franksiyonun favorisiyim, üstün bir yeteneğim, ötekine göre ise hiçbir şeyim, havayım, ağzımla kuş tutsam para etmez. Edebiyatımızda değerlendirme mekanizması bugün böyle işliyor. Yazarı, sanatçıyı, yaratıcı, topluma, hatta dünya halklarına seslenen bir varlık gibi görmedikçe böyle işlemeye devam edecektir.»

«Kötü ama bu» dedi Turan Tanyer.

«Kötü de söz mü? Bakın sağcılara: Şu ya da bu görüşün buyruğunda demeden en basit yazarlarına bile sahip çıkıyorlar, toz kondurmuyorlar. Peki, biz onlar kadar akıllı değil miyiz yani? Akıllıyız tabi, akıllıyız da bu akıllı kullanmasını bilmiyoruz» dedim.

«Ne olacak?» dedi Ekrem Işın.

«Olacağı şu: Külahlarımızı önlerimize koyup düşüneceğiz. Birbirimizi yemekten vazgeçip anlaşma ve birleşme yollarını arıyacağız. Tek, güçlü bir gövdede yeniden doğacağız. Sağcılar gibi; binbir çileyle boğuşarak, binbir güçlkle savaşarak bir yapıt ortaya koyan sanatçıyı, bir değerse, kültürümüzü zenginleştiren, onurumuzu yücelten düzeyde bir yaratıcıysa, savunacağız, el üstünde taşıyacağız.»

Vecihi Timuroğlu, kendisi gibi kırsaçlı ama tıknaz, aslında yumuşak olan bakışlarını taşıdığı sorumluluk gereği sertleştiren ve epey acı çektiği sezilen koruma polisiyle girdi, güvenli adımlarla yürüdü, ellerini uzattı, kucakladı, «Hoş gelmişsen Muzo gardaş» dedi.

«Hoş bulduk» dedim.

«Yanmışsın. Deniz kokuyorsun. Nerdeydin?»

«Smirna'da. Tanrılar denizi Ege'de yıkandı. Sen de iyisin ve şıksın.»

Gri giysilerini, boyalı ayakkabılarını gözden geçirdi şıklığından sevinç duyuyormuşçasına, gülümsedi, «Her zamanki halimiz» dedi; Ekrem Işın'la Turan Tanyeri'nin ellerini sıktı. Oysa ben konuşmanın söyle sürmesini istiyordum: «Güzelleşmişsin, dinçleşmişsin.»

«Yıllar ve olaylar yağmaladılar delikanlı güzelliğimizin sihrini. Yüzümüzdeki çekicilik, etkileyicilik yok oldu. Senin gördüğün o yağmadan kalanlardır.»

«Bu da önemli Muzo. Hiçbir iz kalmıyabilir, o zamanki yüzünü yabancı bulabilirsin.»

«Yağmalanan yerlerde yağmacıların izleri hep kalmıştır. Yıkıntılar, yangınlar, kanlar, cesetler...»

«Memleketlerle insanların yağmalanmasını karıştırma.»

«Karıştırmıyorum. Yağma, savaşlardan, işgallerden sonra ortaya çıkan bir eylemdir ama bugün artık niteliği değişmiştir. Dışardan gelen istilâcıları bırak bir yana, memleketlerin içinde yağmacılar türe-

miştir. Malları yağmalanan insanların varlıklarını da, kişiliklerini oluşturan zenginlikleri de, günlerini renklendiren olayları da yağmalamaktadırlar...»

Ama zihnimde kaldı bu konuşma. Vecihi Timuroğlu, Dinçer Kişioğlu'nun koltuğuna oturdu, (Belki de Dinçer'i anımsamadı, anımsasa bile yüzünü gözlerinin önüne getirmede. Sahi biz anımsadıklarımızdan kaçta kaçının yüzünü hayalleriz? Pek azını derim ben. Belleğimizde kalan çeşitli resimleri bu kez göz belleğimizde sergilemeden, doğrudan doğruya hikâyelerine, tutumlarına, eylemlerine uzanırız ama canlılıklarını hissetmeyiz) telefonun ahizesini kaldırdı, numaraları çevirdi, yavaşça, dikkati çekmeden konuşmaya başladı.

İsmet, demli çay getirdi. Kahve piyasadan kalı kalı ben de çay tüketenlerden olmuştum.

Vecihi Timuroğlu, kapıya yöneldi, «Ben Bakanlığa gidiyorum, gelsene!» dedi, «Konsolos'u (Muhsin Sener'i) da görürüz.»

«Teşekkür ederim, benim işim var.»

«Ne işi?»

«Ulus'a gideceğim, Muallâ'yla buluşup bir şeyler alacağız.»

«Başka zaman alırsınız» dedi Vecihi Timuroğlu ve ısrar eden bakışlarını uzun süre üstümde tuttu.

«Olmaz.»

İncindiğini, çelebi gülüşüyle sakladı. «Eyvallah!»

«Konsolos'a selâm söyle» dedim içtenlikli bir sesle ve incinmesini dağıtır diye gülümsedim. Karımla falan buluşmayacaktım. Peki durup dururken niye uydurmuştum bu yalanı? Yalan nasıl birdenbire belirmiş gitmeme isteğimi maskeliyen bir gerçekliğe dönüşmüştü? Pekalâ «Canım istemiyor, yorgunum» diyebilirdim ve şimdi de bu tedirginliğimi yansıtan iç konuşmayı yapmazdım. Davranışımın nedenini anlayamıyordum. Kafamda bir sürü, her an durumlara göre kullandığım hazır yalan reçeteleri mi vardı? Yoksa sıkıştıkça mı üretiyordum? Ben başkasının yalanıyla doğrusunu, başkası benim yalanlarımla doğrularımı nasıl ayırtedecektik? Net insanı nasıl ortaya çıkaracaktık? Önemli bir sorun... Oysa Vecihi Timuroğlu, sevdiğim, birlikte bulunmaktan büyük zevk aldığım bir arkadaşım. Suçladım kendimi, kişiliğimdeki düzeylerde bir düşüş saptadım, denge merkezlerim sarsıldı, fırladım. Hava Yollarının merdivenini tırmanırken bir daha böyle bir şeye baş vurmamaya karar verdim, ruhumdaki kavgaların gürültüsüne kulaklarımı tıkadım. Ama halsizleşmiş, benliğimi hiçbir vakit terketmiyen karamsarlığımın darbeleriyle pelteleşmişim. 'Toparlan! Kendine küsme de pisliklerinden arın!' Güneş tepedeydi ve ortalığı kaynatıyordu. Bir kez Enis Batur ve Mehmet Taner'le birlikte gittiğimiz (Enis Batur ısmarlamıştı) köftecinin sokağa yayılan kokusunu ciğerlerime çekerek, burun deliklerimde tutarak, midemdeki iştahlı kazanmayı kollayarak girdim dükkâna. Müşteriler masalara dağılmıştı. Kimileri başarılarını önelerine eğmiş çeşitli ağız hareketleriyle yiyor, kimileri

bekliyordu. Boş bir masayı seçtim. Köfte, piyaz ve soğuk ayran söyledim. Şişeyi çalkaladım, bardağa döktüm... ekşimsiydi ama soğuktan ayran. İçerdeki hava kirliydi. Gömleğimin düğmelerini çözdüm göbeğime kadar, göğsümde biriken ter damlacıklarına üfledim soluğumu, serinlettim. Köfteler lâstik gibiydi, içi pişmemişti, kıymaların kırmızılığı iğrendiriciydi, ayrıca geberik geberik kokular sahyordu. İri fasulyalar çakıltaşı sertliğindeydi. İstemeye istemeye yediğim bu bir tabak leşe seksen lira ödeyince gözlerim faltaşı gibi açıldı. Sövdüm, işleticilerine dönüp nefretle baktım ve defoldum. Dışarda da bu A dan Z ye akan bozulmayı kıçkırtan, bu zobulmadan çıkar sağlayanlara veryansın ettim, gelmişini, geçmişini kalayladım, yürüdüm.

Tavukçu'da -bizimkilerden- kimse yoktu. Güneş ön bölmeyi iyice aydınlatıp fırın sıcaklığına benzeyen sıcaklığıyla soluk kesip kuru havayı gevrekletirdiğinden tek tük müşteriler camlı bölmeye sığınmışlardı. O bölmenin karanlık dibinde belki selâm vereceğim tanıdık yüzler vardı. Girdim. Hayır, kimse ilişmedi gözlerime. Oturdum bir sandalyeye, bir soda getirttim. Kulaklarım, burada eriyen kakhahalı, kavgalı, sakın, bir şeyler kazandıran ve kazandıklarımızı gizlice çalan saatlerden yansıyan gürültülerin uğultularıyla doldu. Yedi yıldan beri geliyordum. Şu uzun masada ünlü cumartesi toplantıları yapılıyordu. Tahsin Saraç baştaydı, Ceyhun Atuf Kansu, kaymakam Hasan, Necati Engez, Feridun Taşkın, Orhan Ural, Selâmi Kuşçular, Ergin Günçe, Ahmet ve daha başkaları tatlı tatlı konuşuyor, içki içiyorlar, en geç dörtte kalkıyorlardı. İlk katılan konuklara ısmarlanır, sonra masraflar bölüşülürdü. Cemal Süreya, ben, Atilla Özkırmı önce konuk ikinci, üçüncü oturumlarda müşteriydik. Birbirimize elense çekmiş, gücümüzü sınımış, tanıma merakımızı gidermiştik. Tanyınca yakınlaşmış ve uzaklaşmıştık. O grup, Körfez'e nakli mekân eylemişti. Şu masada, Salih Tozan'ın ayaklarına kurşun sıkarak sevgilisini elinden alan dünya şampiyonu güreşçi Celâl Atik, arkadaşlarıyla içmişti, siroza yakalanınca bardaklarda ağaran rakılara özlemle bakar olmuştum. Şu masada Nizam Payzın Bey, baba Halûk'la uzun Halûk Beyler bira, votka, rakı içmişlerdi. Uzun Halûk Bey, at yarışı oynamıştı. Şu masada Cemal Süreya, Metin Altıok, Özdemir İnce, Ahmet Say, Mehmet Taner içmişlerdi. Cemal Süreya uzun kirpikli güzel gözlerini kırıştırarak, kısarak, dalgınlığı anıların bitek topraklarında dolaşarak, yaratıcılığının doruklarına soluk soluğa tırmanıp koşarcasına inerek esprilerle süslediği ve birkaç özdeyiş nitelikli sözcüğü hemen o anda belleklere kazılan şiirsel konuşmalar yapmış, sevgi ve hayranlık aylasını genişletmişti. Birbirimize verdiğimiz paslarla İstanbul yaşantısından devşirdiklerimizi, gözleri yaşartan, karınları ağrıtan zincirli kakhahalarla sergilemiş, ortalığı panayıra çevirmiştik. Hele seks ve pornografiyle ilgili fıkralarımız, hikâyelerimiz ağızların suyunu akıtmıştı. Şu masada Selâhatin Hilâv, Metin Altıok, Mehmet Taner, Nezih Dan-

yal içmişti. Kenara dayadığı dirseklerini hayret verici bir iradeyle saatlerce kıpırdatmadan duran aydınlık, güleş yüzlü Selâhattin Hilâv, edebiyatın -baba-larından, felsefenin -baba-larından, Osmanlı müziğinden, Kemal Tahir'den, eski İstanbul meyhanelerinden, külhanbeylerinden söz ederek canlı, unutulmaz tablolar çizmişti. Büyük bir söz ustasıydı Cemel Süreya gibi. Şu masada, Ahmet Say, Özdemir İnce, Mehmet Taner, Azer Yaran içmişti. Füsün Altıok'un Sanat Sevenlerdeki konferansını belki sarhoşluğundan belki de kasıtlı olarak bozmaya yeltenen ve uyanıklara uzun bıçaklar gösteren bir iş sahibinin üstüne atılmıştı Metin Altıok. Terbiyesizliğinin hesabını soruyordu. Güçlkle ayırmıştık. Şu masada Abdullah Aşçı, Ruşen Hakkı içmişti. Vatan Sanat ekindeki hikâyeleriyle olay haline gelen ama sonradan Burdur'un kasaba sessizliğinde sessizleşen arada bir dergilerde görünen Abdullah Aşçı'yla yaşamın gövdesinden kopardığımız killerle yaptığımız heykelticilere ruh vermiştik. Ruşen Hakkı'nın coşkunluğu Sakarya'yı andırıyordu ama onun gibi bulanık değildi. Hikâye, şiir, köşe yazısı yazıyor, Türk edebiyatını İzmit ve yöresinde yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Sosyal konularla ilgileniyordu. Abdullah Aşçı gibi ve çevresine bilinç aşıyordu. Bir gün İzmit'te bulacaktım Ruşen Hakkı'yı. Şu masada Ahmet Say, Metin Altıok, Özdemir İnce, Azer Yaran içmişti. Azer Yaran, yüzlerce ses taşan gövde sesiyle kendinden ve benim çok sevdiğim Yesenin'den algılarımızı devindiren, çağrışımlarımızı çıldırtan şiirler okumuştı. Özdemir İnce, yazdıkça olgunlaşan ve bilgeleşmeyi haber veren şiirlerini okumuştı. Şu masada, Ahmet Say, İ. Mert Başat, Ahmet Telli, Sargut Şolçün, Gültekin Emre, Azer Yaran içmişti. Ahmet Say, iyi bildiği ekonomik, sosyal, ebedi sorunları ve müziği harmanlıyor, daldan dala atılıyor, sürekli hareket ediyordu. Bazan kavgacı tavırlar takınıyor, bazan dans salonlarının altını üstüne getiren şımarık bir Suadiyeli gibi «Hadi ya...» diyordu. Derginin gücünü, ilerici gençlik çevresindeki etkinliğini anlatıyor, yenilikleri sıralıyordu. İ. Mert Başat, Marksist düşüncenin büyüklüğüne duyduğu saygıyla ciddi ciddi eğiliyordu sorunlara. Kimi zaman heyecanını aklıyla yöneten, kimi zaman heyecanını serbest bırakan Ahmet Telli, yapıtların iç dünyalarını didikliyordu. Ahmet Telli, (Yangın Yılları) kitabıyla toplumumuzun son on yılındaki ideolojik ileri-geri savaşımında önce bunalan, bazı önemli mevzilerini kaptıran, derken çekildiği mevzilerde tutunan, ama hemen bir sıçramayla kaptırdığı mevzilerle birlikte başka mevzileri de ele geçiren ve artık başkaldırmayı benimsiyen insanın yaşamındaki o kurtarıcı özü, deşiyor, gizli yanardağları patlatıyordu. Azer Yaran, şarkılar söylüyordu. Şu masada, Dinçer Sezgin, hikâyeleri kadar güzel anlatımıyla yaşadığı hayatları tekrar yaşatıyordu. Şu masada Özdemir İnce'yle içmiştik. Yunanistan gezisi ufkunu genişletmişti. Atina'da, ada meyhanelerinde şarap, Metaksa, Uzo ve gösterilen sıcak ilgiyle sarhoş olmuştu. Her gün şiir yazmıştı. Hele büyük şair

Yannis Ritsos'la karşılaşması başbaşa tarihi bir olaydı. Tanrı gibi tapıyorlardı Ritsos'a ve o Tanrı, evinde konuk etmişti Özdemir İnce'yi. Perhizini Özdemir İnce için bozmuştu. Yemek yemişlerdi, uzun uzun konuşmuşlardı. Poz poz fotoğraflarını çekmişti. Üstadın evinden çıkarak köprüye kadar yürümesini ve orda kucaklıyarak uğurlamasını unutamıyordu. Sofya'da millet ayağa kalkmıştı yazdığı şiir yayınlanınca ve her gittiği toplantıda ünlü yazarlar çevresinde halkalanmış, konuşmasını alkışlamışlardı. Şu masada Veysel Öngören, Ahmet Say, Metin Altıok, Mahmut Turgut içmişti. Rakıyı süzerek ve gözlerini yumarak yudumlayan Veysel Öngören, şiirin ve eleştirinin dehlizlerinde saklananlarla zihin yücelerindeki verimleri etkileyici üslubuyla varlıkların kapılarından sokmuştu. Mahmut Turgut, henüz dileyiciydi. Lirik şiirin acemiliklerindeki tadlara bağlanmıştı.

Şu masada Nezih Danyal içmişti. İtalya anıları pek renkliydi. Sağa sola laf atıyor, takılıyor, birileri espri sandığı güldürü öğeleriyle yüklü cümlelere «Kara mizah» diyordu.

Şu masada gene Dinçer Sezgin, Ahmet Say'la içmişti. Ameliyattan yeni kalkmıştı, beli ağrıyordu. Durduğu yerde terliyor, esmerliği kararıp geceleşiyordu.

Şu masada Öner Ünalın içmişti. Efes Pilsen biralalarını arka arkaya deviriyordu. Yüksek düzeyde düşünceler üreten; kolaylığa alışan ve beylik şeylerle, çiğnenmiş sakızlarla, klişelerle oyalanan kafaları rahatsız eden, uyanık altın gibi bir beyni vardı.

Şu masada Bekir Çiftçi içmişti...

Şu masalarda tekrar tekrar içilmişti. Güncel siyasetten dünya siyasetine kadar herşey konuşulmuştu. Aşklar, kırgınlıklar, başarılar, başarısızlıklar, yengiler, hüznler dökülmüştü ağızlarından. Kucaklaşmış, öpülmüş, özlüm, sevgiler, övgüler, dedikodular sergilenmişti. Kızılmıştı, sevinilmişti, ama küçük kopmalar dışında birlik dağılmamıştı. Masa transferleri yapılmış, orda bir duble, ötede bir duble, votka, rakı, kaynak içilmişti. Binlerce lira ödenmişti. masraflara itiraz edilmişti. İlişki ve söz ırmakları ruhlardan ruhlara akarak bir Tavukçu dünyası oluşmuştu. Tavukçu'nun sahipleri sanata yatkın kişiler olsaydı meyhaneye devam eden yazarların çizirlerin fotoğraflarını çerçeveletip duvarlara asarlar ve Tavukçu'yu, edebiyat tarihine geçen bu yeni, hayatın içinde tutacak ve yaşatacak olanaklar belirecekti.

Kalktım. Sakarya'ya doğru yürüdüm. (Bulanık Resimler) adlı kitabımdaki bir hikâyeye -Sokağa çık ve yürü!- cümlesiyle başlamıştım. Belki de o cümleyi başkasıyla birlikte kendime söylemişim ve söylediğimi uygulamıştım. Sanat alanında da, özel yaşamımda da, çukurlara batıp çıkarak, hendeklerden atılarak, tepeleri aşarak epey yol almıştım. Vardığım yer, çoklarının varmak için çırpındıkları, çabaladıkları ve varırlarsa durulacakları bir yerd; başdöndürücü bir yüksekliği, gözkaştırıcı bir görkemi olmasa bile bir yükseklikte gene de. Oysa ben

o yüksekliği terketmek, daha yükseklere, mümkünse en yükseğe (o yükseklik neyse) tırmanmak, yüksekliğin soylu ve bilge sevinciyle büyülenmek, orda kalmak ve ordan insana, insanlara ve evrene seslenmek istiyordum.

İsteğimi gerçekleştirmek yaptıklarından daha çoğunu yapmaya bağlıydı... Düşündüklerimi sıraya koydum. Güçsüzlüğü, durmayı, yetinmeyi reddeden kişiliğimin nicedir belirtirlerini sezdiğim ve beni atıllara sürüklemeye kararlı bir isyanı mıydı? Bilmiyorum.

Yürüdüm. Körfez'e uğradım. A, a, a! İlhan Berk, Özdemir İnce, Murat Katoğlu bira içiyorlardı ama bardakları boşalmak ve kalkmak üzereydiler. «Merhaba» dedim, İlhan Berk'i traşlı yüzünden, Özdemir İnce'yi sakalından öptüm, iliştim. «Nasılsın Muzaffer?» dedi İlhan Berk, «İyilik sağlık» dedim.

«Muzooo!» dedi Özdemir İnce, gülümsedi.

«Sıcak dehşet» dedim.

Murat Katoğlu, önüne, yanlara sonra da İlhan Berk'e bakarak, «Merak etme, hallederiz» dedi.

«Naptın sen?» dedim Özdemir İnce'ye.

İlhan Berk'i işaret etti. «Bodrum'daydım, İlhan'ın misafiriydim. Her gün şiir yazdım. Kovdu beni.» İlhan Berk, güldü. «Her gün şiir yazıyor ve bana dinletiyor. Hizmet etmekten bıktım, kovdum.»

«Ama ben gitmedim» dedi Özdemir İnce.

İlhan Berk, «Şair susar, susmasını bilen adamdır. Oktay Rifat sustuğu için büyüktür. Susan, başkasını konuşurur.»

«Bir degerse susan» dedim.

«Ordan Çeşme'ye geçtim, Salim Şengil'de kaldım bir hafta. Bir şey içsene.»

«Canım istemiyor.»

«Bir bira iç» dedi Özdemir İnce, söyledi.

İlhan Berk'in önünde yemek yediği bulaşık tabak duruyordu. Belçika'da dünya şairleri toplantısına katılmak için Ankara'ya gelmişti. Kültür Bakanlığı yolluyordu. Bir takım işlemler henüz tamamlanmamıştı, Bakanlığa gideceklerdi.

«İstanbul'u bıraktınız mı?» dedim İlhan Berk'e.

«Geliyorum. Bu kış geleceğim.»

«Saat birbuçuk, kalkalım» dedi Murat Katoğlu.

Birayı yudumladım. «İyi yolculuklar» dedim. İlhan Berk'e, ayrıldım.

Peki şimdi? Evrensel Kitabevinin serinliği aklıma takıldı, yürüdüm. İzmir Fuarında, Yazarlar Sendikasının Kitap Pavyonunda karşılaştığımız Serpil Bozer masada oturuyor, dosyaları karıştırıyor, Ali'ye bir şeyler söylüyordu. «İyi günler» dedim, ellerini sıktım, koltuğa yaslandım. «Nasılsın Buyrukçu?» dedi Serpil, «Bilmem ki...» dedim, «Dolaşıyorum işte.»

Fuar sigarası tuttu, istemedim. «Ömer Faruk Toprak da öldü» dedi.

«Eksiliyoruz boyuna. Birgün bizden de öyle söz edecekler» dedim.

«Hayalet Oğuz'u hatırladım, zavallı kanserdi» dedi Serpil Bozer.

«O da tuhaf bir insandı.»

«Anlaşılamadı.»

«Hangimiz anlaşılıyor ki, büyük bir sorun bu, binlerce yıldan beri sürüp gidiyor. Aslında anlaşılmasını bir yana bırakıp yaşamak gerek» dedim.

«Öyle ama anlaşılma sorunu çözümlenmezse o yazarın yaptıkları da tam olarak değerlendirilemiyor Buyrukçu»

«Haklısın» dedim.

Elini sıkın otuzbeş yaşlarında bir kadını tanıştırdı Serpil Bozer. Adı Güner'di. İzmir TRT'sinde çalışıyordu. Ama bıkmıştı İzmir'den, İstanbul'a atamaları için dilekçe vermişti, Serpil'e kitap borcunu ödeyecekti. Yıllar önce Patriyot Hayati, zilzurna sarhoş bir toplulukla geceyarısı evine gittiği bir Güner'den söz etmişti. O muydu? Sormak cesaretini gösteremedim. Kitabevinde çalışan bir adam, demlediği çayı bardaklara doldurdu, koydu önümüze. Kaynaktı. Çay gibi çaydı. «Tülay sizi arıyordu, buldu mu?» dedi Güner.

«Buldu. İşi bitirdik.»

Bu arayış Güner'i de tedirgin etmiş olacak ki, «Oh, çok iyi. Öyle sıkılıyordu ki.»

«Suç benim değil.»

«Biliyorum ama o sırada ailevi bir takım olaylar yüzünden bunalmıştı. Sevindim.»

Bu arkadaşlık ilgisinden hoşlandım. Onbeş yirmi metre ötedeki; önünden çeşitli insanların geçtiği kapının orada, heyecanlı bir kaynaşma dikkatimi çekti. Hasan Hüseyin konuşuyordu. «Tarık Dursun, Bakanlığa gitti, şimdi gelecek.» Allah Allah, Tarık Dursun K, burda mıydı? Şaşırdım. İstanbul'da birbirlerini yitirenler Ankara'da buluşuyorlardı. İyi nicedir kafamı kurcalayan bir soruyu Tarık'ın yardımıyla cevaplıyacaktım. Almanya'da bulunan Fethi Savaşçı'dan bir mektup almıştım. Koza Yayınevine basılmak üzere verilen bir kitabın akıbetini, öfkeli, azarlayan bir dille (oysa bir iki kez ayak üzeri konuşmuştu. Geçmişimiz, arkadaşlığımız, bir şeyi bölüşmüşlüğümüz yoktu) bana yüklüyordu. Kitabı ne yapıp edip bulmalı, ona postalamalıydım. Tarık Dursun K, Mehmet Harmancı'yla 1975 yılında Türk Yazarları serisine başlayınca o zaman İstanbul'a izinli gelen ve kitaplarını bastıramadığından yakınan Fethi Savaşçı'ya Koza Yayınevi'nin atılımını anımsatmış, (kesinlikle bilmiyorum) kendisi çekindiğinden ve benim teslim etmemdeki etki düşünülüşünden galiba, Tarık Dursun'a götürmüştüm. Bundan sonra cereyan edenlerden habersizdim, ilgilenmiyordum. Türk Yazarları serisi tutmayınca (Tarık Dursun K, ilkin suçu yazarların omuzlarına yıkmış, ama Dağı-

tım Şirketinin piyasaya arzedilmesi gereken kitapları deposunda sakladığını öğrenince bu suçlamadan vazgeçmişti) yayımı durmuştu. İşte o zamandan bu zamana Fethi Savaşçı'nın müsveteleri tartışılan bir konuya dönüşmüştü.

Galeriye incekken Hasan Hüseyin'le selâmlaş-tık, döndü, geldi, kucaklaştık. »Seni gördüğüme se-vindim Buyrukçu.»

«Ben de...» dedim, «Sevinçlerin alanı daraldı ve azaldı.»

«Daralttılar ve azalttılar» dedi Hasan Hüseyin.

«Bu daha doğru» dedim. Kabarık saçları gri be-yazdı, karlı dağlardan, bulutlardan parçalardı. Büt-tün zekâsının ve içtenliğinin otağ olarak seçip yer-leştiği, yeni cilâlanmış gibi parlıyan gözlerinden bin-lerce kıvılcım saçılıyordu. Yüreğinde fokur fokur kaynayan kazanların ve orman yangınlarının ve ce-hennem ateşlerinin ve şiir püskürten lâvların farkın-daydım. Ama, doluluklarını tamamiyle boşaltamayan-lar örneği tedirgindi. Kirpikleri titriyor, ağzından sesler çıkıyordu zihnine saldıran tasarıların, fikir-lerin öncülere gibi. Vücudu, elleri, kolları deviniyor, sağa sola bakınıyor, kulak kabartıyordu. Devinirken, sözcükleri doğmuş ve doğmamış şiirlerin damlaları bakışlarında boncuklanıyor, davranışlarını anlam-landırıyordu. Sırtımı okşadı, «Tarık Dursun K bur-da. Galeriyeye bakaym, geliyorum» dedi.

Bir çay daha içtim. Serpil Bozer'le konuşmaya daldık. İzmir, İstanbul, kovuşturmalar, tutuklanma-lar, hapisler, dokusu gevşemiş, artık -dostluk-tan kaçan dostluklar. İlişkilerdeki deprem sarsıntıları, toplumsal çöküşe eş çöküşler, falan! Meğer Tarık Dursun K, biz böyle birkaç dakikada yılların meza-ra gömdüğü ya da yeni bir kimlikle ortalağa saldı-ğ yabancı ve varlıklarımıza karışan yaşantıları, Sihirli halı hızıyla sıralarken gelmiş, bir sandalyeye iliş-miş, kendine bir de su söylemiş.

Gene Hasan Hüseyin sağolsun, «Buyrukçu'yu görmedin mi?» demesiyle esrarlı adamın kara göz-lükleriyle baktı. «Noluyor oğlum?» dedi. Kalktım, sekiz on adımda yanına vardım, esmer yüzünü öp-tüm, «Eeee?» dedim.

«Bakanlığa film çekiyorum» dedi.

«Güzel, eski işine döndün desene»

«Kitapçılıkta iş kalmadı. Kâğıt zamları yıktı bi-zi.»

Vecihi Timuroğlu göründü. Koruma polisinden başka, uzun boylu, sevimli yüzü aydınlık, saçlarının çoğu döküldüğünden alnı iyice açılmış, nazik ama sözünü daldan budaktan sakınmıyacak atılganlıkta bir adam vardı yanında. «Bakanlık müfettişi Doğan Bey» dedi. Bana anlamlı anlamlı baktı. Sıkışmıştım. Yalanım sırtıyordu. «Beni atlattın!»

Kızarıp bozardım. «Hayır atlatmadım, işim var-dı.»

«Bu kadar kısa zamanda Ulus'a gidip gelemez-sin» dedi.

Sonra anlatacağım bir olay geçmiş gibi başım-dan, «Karıştırma arkadaş!» dedim. Birlikte geriye döndük, Serpil oBzer'in masasının yanında dikildik. Vecihi Timuroğlu, Tarık Dursun K'ya cumartesi gün-ü dinlediğim bir programda söz etti. «İyi konuş-tun.» Tarık Dursun K. şaşırıldı. «Konuşmadım ben hoça.»

«Sen senin sesindi...»

«Benzetmişsindir.»

«Olamaz. Hikâye hakkında Türkiye Yazılarında-ki sözleri tekrarladın.»

Tarık Dursun K. şakayla, «Birisi bana oyun oy-nadı öyleyse» dedi.

«Onat Kutlar'dır. Türk Dili Hikâye ödülünü ka-zananlarla ilgili bir program yapılıyor da... Seninle konuşmadılar mı?»

«Konuştular ama yayımlanmadı.»

«Bu hafta yayımlanacak öyleyse, benimki de ayın sekizinde.»

«Tamam! O program! Ama ses, sözler tıpkı sen. Nereye gideceksiniz, içecek misiniz?» dedi Vecihi Ti-muroğlu.

«Evet doğru» dedim.

«Gitme!» dedi Tarık Dursun K. «Sekizbuçuga kadar birlikte olalım.»

Bu isteği geri çeviremezdim. «Öyleyse karıma bir telefon edeyim» dedim.

«Biz Karadeniz Lokantasını düşünüyoruz. Şimdi çıkalım» dedi Vecihi Timuroğlu, Tarık Dursun K'nin kolunu tuttu.

«Ahmet Say'a yazı vereceğim.»

«Bana ver, ben iletirim.»

«Konuşacağım.»

«O zaman, altıda Karadeniz Lokantasına gelirsiz.»

«Neresi orası?» dedi Tarık Dursun K.

«Muzo bilir» dedi Vecihi Timuroğlu.

«Bir yerde bu adı okumuştum ama bilmiyorum» dedim.

«Gima'nın arkasında...»

«Şu, merdivenlerden çıkılıyor hani.»

«Hah... atlatmak yok Muzo.»

«Ben gelirim, Tarık'a söyle.»

«Üzülme, öpüldünüz» dedi Tarık Dursun K.

Gittiler. Hasan Hüseyin de telaşlı telaşlı gezindi, çıktı.

Serpil'in kocası Aktan Bozer'le el sıkıştık. Kilo almak yakışmıştı Aktan'a.

«Ben şu telefon işini halledeyim» dedim, onbeş dakika (eşguller, yanlışlar) kanımı beynime sıçrattı, derken Muallâ'nın sesini işittim. «Tarık Dursun gel-miş İstanbul'dan, sen doğrudan doğruya eve git. Okey mi? Geç kalma! Çok içme! Hastasın zaten. Merak etme! Kaçta geliyorsun? Dokuzda.»

Sürecek

Limansız

Ali Hikmet

— 1978 Yazı'na —

Yanımda olmanı isterdim şimdi.
Otursak sırda
Ay sıyrılmadayken hazır.
İlk bir rüzgar sararken şehri
Kanlar ve terler içinde uyunmadayken
Şehrin hurdahaş yerlerinde,
Otursak.
Bir dilim kavun, bir ucundan sen..
Dünyadan konuşsak
Geçen bir yazdan
Ölen güneşlerden hırpalıyarak hayatı.
Sevdadan konuşsak sevdadan
Sen amansız bir gülüş olarak dursan yine
Limansız bir yaz olan kıyıyı
döverken yüreğim.

Vitrinlerde paketlenmiş sevgiler.
Tabelaya kesmiş dörtbir yan, neona
Duvarlarda afişler
Kasketten ve güneşten ibaret
Bizim olan afişler. Onların;
İskontolu, vadeli dünyalara eleden
Betondan bir şehir/Bir de senin hayalin
Görkemli bir tasarısın bu akşam.
Gazeteler bitti, ajitasyon...
İki arkadaşı kaptıysa da polis, berdevam.

Kanımı dondurur hasretlik
Bu pejmurde gökyüzü
Yıldızlar.
Söyle :
Akdeniz yaraşıyor sana
diyen şair kimdi?
Yanımda olmayı isterdim şimdi.

Tarık Dursun'un bir hikâyesi

Pansiyon

«... Adım Nuvart, soyadım Seyisyan. (Dul bayan Nuvart Seyisyan.) Baba adım, Jan. Doğum tarihim, (eski tevellütle) 1336. Doğum yerim, (doğma büyüme) İstanbul. Beyoğlu'nun arkasında, hani İngiliz konsolosluğunun önünden bir yol Ömer Hayyam'a iner, bildiniz mi; işte o inişteki üçüncü sokakta, Eczacıbaşı Sokağı'nda üç katlı bir evim vardır; oda oda pansiyona veririm. Bu Battal Altınay da kiracılarımdan biriydi.

Allahın bildiği, iyi çocuktuk, kiracılığından memnundum, paramı bir günden bir güne aksatmamıştır. Her ayın biri oldu mu, çat çat kapımı çalar, «Madam Nuvart, aylığınızı getirdim, buyrun.» derdi hep. (Öbür kiracılarımdan çok çekiyorum. Ya takıyorlar ya vermeyi geciktiriyorlar. Eh, ben dul bir kadını, gelirim anca bu kiralardandır. Onlar vermezler, sallarlarsa ben nasıl yaşarım, değil mi ama?)

İki yıldan fazla kiracıım oldu. Bir gün cama yapıştırdığım «kiralık» kâğıdını görmüş. Başta, yalan demiyeyim, pek gözüm tutmuydu onu. Tüysüz tebersiz, sıskacık bir oğlandı.

«Sen ne iş tutarsın yavrum?» diye sordum.

«Okuyorum madam.» dedi.

Kars'ın köylüklerindenmiş. Köylerinde beşi bitirmiş, kazanın ortaokuluna gitmiş, bir müddet köylerinde eğleşmiş, sonra ille de okuyacağım, adam olacağım diye tutturup kalkmış, İstanbul'a gelmiş. Gece lisesi varmış, ona yazılmış, ikinci sınıfında imiş. (Bu gece liseleri dört yılmış, öyle dedi.)

«Sana köyünden anan baban para mı gönderiyorlar?» dedim, dibini kurcalamak istedim. (Neden dersiniz, ben dul bir kadını, bütün geçimim kiracılarımdan gelen aylıklardır. Zaten ağzım yanmış başkalarından, bunun neyin nesi kimin fesi olduğunu öğreniyim de ona göre muamele edeyim, dedim.)

Açık yüreklilikle :

«Göndermiyorlar, madam..» dedi. «Kendilerine zor yetiyorlar, nerde kaldı bana yardım yapsınlar!..»

«E, yavrum,» dedim. «Sen nasıl yaşıyorsun? Ne yeyip ne içiyorsun? Kiracı olacaksın, iyi güzel ya, parasını nasıl vereceksin bu vaziyette?» dedim.

Anlattı : Yeşilçam'da figüranlık yaparmış. Filmlere girermiş. Muntazam bir iş değil ama aç açık kalmamışmış. Bir hemşerisi ile kalıyorlarmış, hemşerisi askere gitmiş; kira, buna ağır gelmiş, daha ucuz bir yer aranırken beni bulmuş. (İlk önce bamsımdan savayım, yok yavrum, tuttular, ben camdan kâğıdı kaldırmayı unuttum.. diyeyim dedim. Sonra nedense vazgeçtim. Kanım ısınmıştı sanki. Merhamet damarım kabarmıştı. Sabahtan beri gelenlerden de usanmıştım artık. Hepsi civar barlarda çalışan deli dolu karılardı. Bunlar, tam belâdırlar. Çok gördüğüm için biliyorum. Sabaha karışı kör kütük sarhoş gelirler. Bağırıp çağırırlar, şarkı türkü söylerler. Yanlarına mutlaka bir de herif takarlar. Dostu mu postu mu, yoksa o gece tavlayıp parasına tamaen getirdiği bir müşterisi mi, kim bilsin! Ne o susar, ne o. Adam, o da sarhoştur hep, bir fasıl dayak geçmeden edemez. Hadi, bir de bakarsın saç saça baş başa bir kavgadır kopmuş. Bekçi polis yetişir, mahal- le ayağa kalkar. Rezillik!

Bu Battal Altınay hiç olmazsa erkek. Görünüşü aklı başında.

Eh, lise öğrencisi de. Bu yaşta birinin nesi olur ki?)

Kirası ayda şu kadar, peşin isterim, her ayın birinde de trink para... Ona göre, tamam mı? dedim.

«Tamam, madam!» dedi o da.

Elinde küçük bavulumsu bir şey vardı, bütün eşyası buymuş. Odaya çıkardım, gösterdim. Beyendi.

Gündüzleri, geceleri var mı, yok mu belli değildi. Sessiz, soluksuzdu. Bir altı ay kadar eve ne erkek arkadaşı geldi, ne de bir kadın kız. Derken birileri peydahlandı. (İlk geldikleri günü hatırlıyorum. Kar daha kalkmamıştı. Yok yok, kar yoktu; zemheri ayazı gibi bir soğuk vardı ortalıkta, bıçak gibi kesiyordu. Üstüste yünlerimi giymiş, odamda sobaya sığınmışken kapım tık tıklandı. Gittim, açtım, bu Battal Altınay. Gözleri yerde, «Madam Nuvart,» dedi. «Sizin hani bir Alaaddin sobanız vardı, bir ara sana vereyim demiştiniz, hatırladınız mı?» Evet, öyle bir teklifte bulunmuşum, hatırlıyordum. Onun odası azıcık rutubetlidir, nem kırılınsın diye düşünmüştüm. «Verebilir misiniz onu?» dedi.

Hemen anladım. Odasına bir kız arkadaşını getirmişti, yüzde yüz emindim. Sorduğumda daha çok kızardı. «Size danışmadan yaptım, kusura bakmazsınız, değil mi?» dedi.

Gaz sobasını gittim, getirdim. İçini gazla doldurdum. Hem kızı görmek, hem de yardımcı olmak için «Odanda bir kere yakayım da gör, öğren..» dedim.

Önüme düştü, odasına geldik. İçerde incecik, dal gibi bir kızcağız vardı. Soğuktan mı, heyecandan mı bilemedim, tir tir titriyordu da. Başıyla beni selâmladı. Battal Altınay ikimizi birbirimizle tanıştırdı. Rana imiş adı. Rana.. Soyadını söyledi ama şimdi unuttum, çıkaramıyorum.

Sobayı yaktım, kapı önüne çıkardım, alevlenmesini bekledik. Sonra içeri aldım, odanın ortasına koydum. Ben çıktım.)

Battal Altınay'la o kız sık sık buluştular, birlikte odada kaldılar. Pansiyonculukta bu gibi şeyler tuzu biberi olduğu için ses çıkarmadım hiç.

O kızın dışında sonra sonra bir takım erkek arkadaşları da gelir gider oldular. (Bu arada söylemeyi unuttum, Battal Altınay figüranlıktan ayrılmış, fabrikaya işçi girmişti. Sabah işe, fabrikaya gidiyor, akşam da mektebine; geç vakit, saat kim bilir kaçta, ben uyumuşken eve dönüyordu. Tatil günlerinde gündüzleri, bir de okulunun olmadığı geceler de eve erkek arkadaşları geliyordu. Bir ara şüphelendim. Pansiyon tutanlar, umumiyetle odaları arkadaşlarına peşkeş çekerler. Karı kız atarlar, anahtar verirler, içki âlemleri yaparlar, kumar oynatırlar gizli gizli. Bu Battal Altınay da böyle mi yapıyor, dedim kendi kendime. Sordum, ağzımı yokladım. Değilmiş. Erkek arkadaşları, sendika mı ne diyorlar, ondanmışlar. Toplanıp işçi meselelerini aralarında konuşuyor, münakaşa yapıyorlarmış. Bilmem yalan, bilmem sahih. Bana öyle dedi.)

Hepsi de temiz insanlardı. Evde bir günden bir güne içki içip aralarında hır güre ettikleri-

ni ne duydum, ne gördüm. Kömürlüğe kömür almaya inip çıkarken odadan gelen konuşmalara kulak misafiri olurdum bazı Benim anlamadığım şeyleri konuşurlardı. İşte o ne olduğunu bilmediğim sendika gibi, işveren gibi, toplu sözleşme gibi, hak mak gibi şeylerdi bunlar.

Yok, kız da iyi idi. Ağzı var dili yoktu zavallıcağın. Bazı erkeken gelirdi, sokakta kalmasın diye bana alırdım. Oturur, konuşurduk. Anladığım kadarıyla Battal Altınay'a tutkunduydu bu.) Öğlanı seviyordu. (Ama kızın gözü yine de yükseklerdeydi. Bir ara ağzından kaçırırdı. Fakir fukara bir kızmış. Bıkmış usanmış fıkarcılıktan, kurtulmak istiyormuş. Hakkım değil mi ama, madamcığım? dedi. Benim başkalarımından neyim eksik? Gençlikse, gençlik, güzellikse güzellik! El kızları ay bebek gül bebek yaşarlarken ben ne diye sürünecekmişim? O zaman onun iki arada bir derede kalmış olduğuna inandım.) Battal Altınay'ı sevmesine seviyordu ama anlamıyordu. (Babam, kadınla erkek kafaca anlaşmazlarsa aradaki sözde aşk zaman olur, geçip gidiverir, derdi.) Kafası kafasını tutmuyordu yani. Söylediğine göre, Battal Altınay son zamanlarda kızı ihmal etmeye başlamıştı. Bir takım toplantılar oluyormuş, bunu bırakıp o toplantılara gidiyormuş. Ne yapıyor? diye sorduğumda, kürsüye çıkıp konuşmalar yapıyor, madamcığım dedi. İşçiler üzerine, işçilerin ezilmesi, haklarının verilmemesi üzerine konuşuyormuş. İleri geri lâflar ediyormuş. (Bununla âlakalı olarak bir gün beni mahallemizdeki karakola çağdırdılar. Bir sivil memur beni karşısına oturttu, Bat-

tal Altınay'a dair bir takım sorular sordu : Necidir, mâli vaziyeti nasıldır, eve kimler geliyor, kimlerle düşüp kalkmaktadır, o gelen gidenleri ben tanıyor muyum, neler konuşuyorlar, odada

kapanıp neler yapıyorlar? Ben ne bileyim a yavrum.. dedim o sivil memura. Ben dul bir kadı-
nım, pansiyonculuk yaparak ge-
çimimi sağlarım. Kiracılarımın
ne yapıp ne ettikleri beni ne âlâ-

kadar eder? Kiralarını zamanın-
da versinler, karakolluk olma-
sınlar, evimi umumhaneye çevir-
mesinler, bana yeter. dedim.
Bizim gözümüz o Battal Altınay'-
ın üstünde, madam.. dediler. Te-
kin bir herif değil o. Biz neme-
ne biri olduğunu çok iyi biliyo-
ruz. Eh, biliyorsunuz da.. diye-
cek oldum, lafımı ağzıma tıktı-
lar. *Komünistmiş.* Vatana hayın-
lık ediyormuş. Üstüne olmayan
işlere karışmaktaymış. Sendika-
cılığa bulaştığından beri hep ta-
kip edilirmiş. Bir gün kıstırılac-
ak, burnundan fitil fitil getirile-
cekmiş yaptıkları.

Hizmetçiye Türkü

Süha Tuğtepe

*Taş baskı bir sarıyazmanın
Tarihi kadar eskidir hüznün
Aynalı yeşil sandıklarda saklanır
Çeyizle yoksulluğun
-Gerdek gecesi kadar ilk-
Güverteden söylenir gurbet türkün
Kanatları rüzgar kuşlar ağzından*

*Nice nazlı gelinler gider
Deniz üstü hayın bir vapurunan
Yoksulluk bu adam seçer
Bitmez tükenmez sayıyan*

*Bildiğin kelimelere
Sığmaz derdin
Kalm iki örgü saçından
Dökülür harman yeri geniş odalara
Şafakla uyanır
Koyundaki sabır ve hasret
Artık silme zamanın
Geceden kalanları
Hadi siliver masanını camını
Siliver marleyini parkesini
Hadi siliver kalbinden
Siliver hepsini*

Yalanım yok, çok korktum böyle dediklerinde. Ama kadın olarak ne yapabilirdim? Hiç, değil mi? Bir yandan da acındım Battal Altınay'a. Tırnak kadar bir çocuktuk. Temiz yüzlü, masum bir yavrucuk. Öyle vatana hayın-
lık yapacak kimse diye görün-
müyordu.)

O kız günlerden bir gün or-
talıktan kayboldu. Ayağı kesildi bizim evden. Sonra bir sabah fabrikaya işe giden Battal Altınay da üstüste günlerce eve gelmedi. Burası İstanbul, koca bir şehir. İti var, uğursuzu var. Acaba oğlanın başına bir kaza ma-
za mı geldi diye düşündüm. Karakola bile gittim. Bana karakolda, komiser, senin o kiracının çalıştığı fabrikayı işçiler işgal etti, yüzde bin o da içlerindedir.. dedi.

Her şey olup bittikten ve eve döndükten sonra Battal Altınay'a böyle böyle mi diye sordum. E-
vet, madam.. dedi.

Benim başka bir bildiğim yoktur.»

türkiyeyazıları

Açıklamalı Anayasa

M.Emin Deger

Varidat

Şeyh Bedrettin

Hüznün İsyân Olur

Ahmet Telli

Kendinin Avcısı

Metin Altıok

Mayıs

Azer Yaran

Kurşunî Bir Siperde

Gültekin Emre

Remo ve Salo

Veysel Öngören

Günler, Dergiler, Kitaplar

Ruşen Hakki

HÜZNÜN, İSYAN OLUR

8 Ekim Pazartesi /

Geçtiğimiz ayın 13'ünde izne çıkmıştır. İzne çıkarken, arkadaşlar, «zamansız izne çıkıyorsun, bu mevsimde deniz falan olmaz...» dediler. Her izne çıkan denize mi gider?

Geçen yıl da zamansız kullanmışım iznimi. Geçen yıl hiçbir yere gitmemiştim, bu yıl da gitmedim. Bir mühendislik bürosunda çalışıp durdum. Aldığım aylıkla geçinemem olası değil. Ailemi geçindirmem gerek. Bazı arkadaşlar bunu, yani sorumluluğu anlamıyorlar. Bunlardan biri de Necmi Onur. Sanırım üç ay kadar önceydi, Kocaeli Gazetesi'nde karşılaşmıştık. Daha önceleri Kocaeli'ye yazdığım söyleşiler için, «o yazılarını beğeniyordum. Niye sürdürmüyorsun?» diye sormuştu. Gazetede bana yalnızca köşe yazılarım için para ödeniyordu, bunun dışındaki yazılara para vermiyorlardı. Bunun için yazdığımı söylemiştim. Şaşırmıştı ve «her şey para için mi?» diye sormuştu. Bunun üzerine ben de geçim zorluğundan söz etmiştim. Gene şaşırmıştı, «ailenden sana ne, onlar başlarının çaresine baksınlar, geziye çık, biraz yaşa!» demişti.

Bodrum'a, Marmaris'e, Erdek'e, Akçay'a falan gidemiyorum. Ama arkadaşlarım gidiyorlar, bütün bir yılın yorgunluğunu atıyorlar üzerlerinden, denizin tadını çıkarıyorlar. Yazar arkadaşların nerelere gittiklerini, neler yaptıklarını gazetelerden, dergilerden öğreniyorum ve «hüznüm isyan oluyor...»

BABA SADIK

Sadık Güçlüol iki yıllık arkadaşım. Yazmak için çırpınıp duran ve her gün daha iyi yazan genç bir arkadaş. Daha önce, İzmit'te yayımlanan Barış Gazetesi'nde çalışıyordu. Bu gazetede bir röportajıyla ödül almıştı. Bunun için Ankara'ya gitmesi gerekiyordu. Sevinçliydi, hem de iki kez; ödül sevinçti Sadık Güçlüol için, ama asıl sevinci Oğulcan içindi. Oğulcan daha yeni doğmuştu ve Sadık Güçlüol baba olmanın sonsuz sevinci içindeydi...

Dönüşte daha sevinçliydi Sadık Güçlüol. Ahmet Say, Ahmet Telli, Hüseyin Atabaş, Remzi İnanç'la tanışmıştı, onlardan selamlar taşımıştı bana. Bir de Ahmet Telli'nin ikinci kitabını, «Hüznün İsyan Olur»u getirmişti. Ahmet Telli Sadık Güçlüol'un sevdiği ozanlardan biri. «Yangın Yılları» için bir tanıtma yazısı yazmıştı Edebiyat Cephesi'nde. «Hüznün İsyan Olur» için de yazmak istiyordu. Bunu söylerken gözlerinin içi gülüyordu. Bir sigara tuttum, «yemem» dedi. Üsteledim. «Ye bu sigarayı, çünkü Ankara sana yaramış» dedim. Sigaraları yakınca, iki de çay söyledim...

HÜZNE SİĞİN MADAN HÜZÜNLENMEK

Önce kitabın adına takıldım: Hüznün İsyan Olur... Niye acı, öfke, ezilmişlik isyan olmuyor da «hüzün» isyan oluyor? Kitabın sayfalarını çeviriyorum. Kitabın düzenini seviyorum. Adı hüzün de olsa, insanın içine bir esenlik veriyor kitabın sayfa düzeni.

Arka kapakta Ahmet Telli'nin bir fotoğrafı. Saçları, kaşları, bıyıkları bir uyum içinde; ama gözleri hüzünlü... Ve arka kapakta Ahmet Say şunları söylüyor: «Fırlak günleri, gergin günlerdir. Benim için bu gerginliğin tek bir ilacı vardı: Memleketimden İnsan Manzaraları'nı okumak. Dünyanın tüm siyasal kaçaklarına öneririm. İnsan Manzaraları'ndan rasgele bir bölümü bile okusalar, her zamankinden sâkin olurlar, direnme güçleri artar, bilenirler, tokmak gibi olurlar, kor gibi olurlar, şaşmaz bir doğrulukla yerinde bekleyen kutup yıldızı gibi olurlar... Elinizdeki kitabı okurken de aynı duygu kapladı içimi. Aynı kültür çizgisinin insanları değil miyiz? Evet, hüznün isyana dönüşür kardeşim!»

Akşam yemeğinden sonra «Hüznün İsyan Olur»u yeniden kucaklıyorum. Hiç düşünmeden, «acaba ozan ne demiş?» diye sorulara düşmeden baştan sona okuyorum kitabı. Bu benim ön okumam. Şiirler bitince bir sigara yakıyorum. Sonra yeniden ve dizelerin altlarını çize çize bir okuma daha. Sonra Ahmet Say'ın «hüzün» üstüne söyledikleri geliyor aklıma. Türkiye Yazıları'nın 29. sayısında, «Sunu» da şunları söylüyor :

«Dergimizin Temmuz sayısında yayımlanan, Osman Serhat Erkekli'nin 'Türkiye Yazıları Okurlarına Mektup' adlı şiiri üzerinde durmaya çağırıyorum sizi. (...) Sanırım şunu söylemek istiyor Osman Serhat: 'Şiirimde bugüne değin, tema olarak, maya olarak, hüznün ağır bastı, ona kaptırdım kendimi; çağın gerçeklerine pek eğilemedim. Ama geç de olsa, 'yoksullar' adı altında özetlediğim tüm ezilmişlerin gerçeğini anlatmak gerektiğini işte bu şiirimle açıklıyorum'... (...) Ben şöyle düşünüyorum: Hüznün insanoğlunun temel duygusal davranışlarından biridir. Hüznün, sanatçı yaratımın öğelerinden biridir. Hüznün 'cesaret' kadar, 'aşk' kadar, 'horkaklık' kadar, 'yiğitlik' kadar, 'şefkat' kadar vb..., insansal bir gerçektir. Peki biz, insansal bir gerçekliğe sırtımızı mı dönelim? Var olan bir gerçekliği yok mu kabul edelim?»

Ahmet Say'ın söyledikleri bu kadar değil. O yazısına gene döneceğim, ama aklıma takılan ilk şiirden, «Gurbey Mutlaka Olacaktır» dan dizeler aktarmak istiyorum.

«Gurbet ne ki yüzyılımızda
demek de bir yabancılaşmadır
Çünkü varolduğu her yerde insanın
gurbet mutlaka olacaktır

Sevda ile hasret varsa eğer
Zulüm varsa mahpusluk varsa
Ayrılıklar yakıyorsa içimizi
Gurbet mutlaka olacaktır

Solgun bir ışık altında yazılıp
uçları yakılan mektupların
yarısı ağıtsa yarısı türküdür
ve gurbet mutlaka olacaktır
(Hüznün ve Sevda, sayfa 77)

«Hüznün İsyan Olur»u okuduktan sonra Ahmet Say'ın «hüznün» üstüne söylemek istediklerini daha iyi anladım. Eğer zamanınız varsa, Türkiye Yazıları'nın Ağustos sayısı ile Ahmet Telli'nin «Hüznün İsyan Olur» adlı şiir yapıtı elinizin altındaysa, ikisini birlikte okuyun. Hem Ahmet Say'ın «hüznün» üstüne yazdıklarından, hem de Ahmet Telli'nin şiirlerinden daha değişik tadlar alacaksınız...

İKİLEME

«Genelde, hüznün üzerine söylenmesi gereken şudur: Biz sadece hüznünden ibaret değiliz...» (Ahmet Say)

«Biz ki hüznü sevda diye belleyip
Öylece almıştık şiirimizin kirmenine
şimdi bir gündönümündeyiz artık
ve elveda demenin zamanıdır hüznüne»

«Biz, gerçekliklere sırt çeviremeyiz, onları yok sayamayız. Biz hüznü de anlatırız, yiğitliği de anlatırız, sevgiyi de anlatırız, dayanışmayı da anlatırız ve bütün bunlarla bağlantısını gözden kaçırmadığımız yoksulları da... Veya, yoksulları anlatırken hüznü, zenginleri anlatırken korkuyu...» (Ahmet Say)

«.....»

bezginliğin ahlarna
bırakmıyoruz kendimizi
Bir grev arifesinde
ya da direniş günlerindeymişiz gibi
omuz omuza geliyoruz barikatlarda
ve çiviliyoruz gurbetin kahrını
sevgilimizin fotoğrafıyla yan yana

Bağrıma ateş düşmüş bir bozkır
ve sevdayı emziren bir hicrandır gurbet»

(Gurbet, sayfa 34)

«Evet, genelde, duygu bütünlüğümüzün genelinde hüznü olmamalıyız. Neden hüznü olalım ki? Çünkü çürüyen sınıf biz değiliz. Umudunu yitiren sınıf biz değiliz. Son çırpınmalar içindeki sınıf biz değiliz. Biz umutluyuz, iyimseriz, sevinç doluyuz: Gelecek bizim! Neden hüznünelim? (Ahmet Say)

«Acımın bağrımdan
mavi bir çelik gibi fıskıran öfke
dünyayı değiştirecektir mutlaka
Yani hayat
kendini yeniden yaratacaktır
ona sahip çıkan ellerde
ve bu yüzden öfke
sevda gibidir kimilerinde»

(Sevdalar Duman Olmayacak, sayfa 62)

«Hüznün İstan Olur» 80 sayfalık bir yapıtı. Üç bölümden oluşmuş: Şen Olasın Halep Şehri, Sevdalar Duman Olur, Dörtlükler. Birinci bölümde 12, ikinci bölümde 16, üçüncü bölümde 17 şiir var. Bu 45 şiirden 22 tanesini sevdim ben, ama hangileri olduğunu yazmak istemiyorum; çünkü şiir bir matematik değil ki kesin doğrusu olsun!

Bu sıralar arkadaşlarıma sorduğum (edebiyat konusunda) tek soru şu :

«Hüznün İsyan Olur» adlı şiir kitabını okudun mu?»